

ORYANTALİZM BAĞLAMINDA DERSİM MESELESİ

Ahmet ÖZLÜK

EYLÜL 2018
DENİZLİ

ORYANTALİZM BAĞLAMINDA DERSİM MESELESİ

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Programı**

Ahmet ÖZLÜK

Danışman: Doç. Dr. Ferihan POLAT

EYLÜL 2018

DENİZLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

.....SBKY..... Anabilim Dalı,Siyaset Bilimi..... Bilim Dalı öğrencisi Ahmet Özlük tarafından Ferihan Polat yönetiminde hazırlanan.....Oryantalizm Bağlamında Dersim Mezele..... başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 06.09.2018 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Kadriye OKUDAN DERNEK
Jüri Başkanı

Doc. Dr. Ferihan POLAT
Jüri Üyesi (denisman)

Dr. Öğr. Üyesi Rezzan A. TIRKBAŞ
Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 10/10/2018 tarih ve 43/12 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT
Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması, bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiği, bu çalışmanın doğrudan birincil olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara ait bulunduğunu beyan ederim.

Ahmet ÖZLÜK

Ahmet Özlük.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının yazılması sürecinde bilgi destek ve yardımlarını esirgemeyerek titiz bir çalışma ile tezimi bilimsel doğrultuda yazmamı sağlayan danışman hocam Doç. Dr. Ferihan POLAT'a çok teşekkür ederim. Tezin yayınlanma aşamasında yapıcı eleştirileri ve yönlendirmeleri ile katkıda bulunan değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi Rezzan Ayhan Türkbay'a ve tüm zaman kısıtı ve zahmetine rağmen yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi Kadriye Okudan Dernek'e ayrı ayrı minnetarlığımı ifade etmek istiyorum.

Lisans ve lisanüstü eğitimim boyunca, engin bilgi ve donanımları ile yetişmemizde büyük emekleri olan Pamukkale Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyelerine teşekkürü bir borç biliyorum.

Ayrıca, bu günlere gelmemde büyük emekleri olan ve hayatımın her döneminde olduğu gibi bu çalışma sırasında da desteklerini esirgemeyen sevgili aileme de sonsuz teşekkür ediyorum.

ÖZET

ORYANTALİZM BAĞLAMINDA DERSİM MESELESİ

ÖZLÜK, Ahmet
Yüksek Lisans Tezi
Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Siyaset Bilimi Programı
Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Ferihan POLAT

Eylül, 2018 V+134 sayfa

Oryantalizm Doğu'yu kendine konu edinen kurumların tamamı, verilen beyenatlar, takınılan tavırlar, yapılan benzetmeler, bir cins öğreti, hükümet şekli ve yönetim biçimidir; kısaca oryantalizm batının Doğu üstünde üstünlük sürdürme taktiği ve onun otorite kurma çabasıdır. Batılılaşmayı hedef edinerek gerçekleştirilen milletleşme serüvenleri self oryantalizm bağlamında önemli alanlar oluşturmaktadır. Uluslaşma sürecine giren ve bu süreç sonunda millet olma yolunda zafere ulaşan Doğu(lu), kendi bünyesinde bulunan öteki kimlikleri yadsıyarak, egemen ulusun değerlerini içselleştirmelerini sağlamak suretiyle özlerinden koparmaya çalışmaktadır. Bu tez çalışmasında Dersim Meselesi, milliyetçilik ve oryantalizm argümanları doğrultusunda incelenmek istenmiştir. Dersim Meselesi'ne gidilen süreç dönemlere ayrılarak-meselesinin nedenleri, sonuçları, boyutu, Kemalizm, modernite ve oryantalizmin içselleştirilmiş hali olan iç şarkiyatçılık üzerinde durulmuş, daha sonra ise milliyetçilik ve iç şarkiyatçılığın bu süreçte nasıl bir işlev gördüğü incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Oryantalizm, Self-oryantalizm, Şarkiyatçılık, İç-şarkiyatçılık, milliyetçilik, Türk milliyetçiliği, Kemalizm, Kürt milliyetçiliği, Dersim Meselesi.

ABSTRACT**DERSİM ISSUE IN TERMS OF ORIENTALISM****ÖZLÜK, Ahmet****Master Thesis****Department of Political Science and Public Administration****Political Science Program****Advisor: Assoc. Dr. Ferihan POLAT****September, 2018 V + 134 pages**

Orientalism is the entirety of all components related to itself; the statements articulated over itself, the stance adopted against or towards itself, the similes incorporated to describe it, a type of doctrine, a type of government and a mode of management. In short, orientalism is the effort of the West to enforce and maintain superiority over the East. While targeting the Westernization becoming a nation in the course of self orientalism has significant fields. The East(erner), which entered into the process of nationisation and reached a victory on its way to becoming a nation, is trying to dissuade itself by denying the other identities within it and by ensuring that the values of the sovereign nation are internalized. The aim is to out off their essence . In this respect, the main goal of the study is to associate the Dersim issue with the arguments of nationalism and self-orientalism. In this study, the Dersim issue was intended to be analyzed via the perspective of nationalism and orientalism. The process that led to Dersim issue was periodically categorized, folowed by the analysis of the reasons, consequences, extend of the issue, Kemalism, modernity and self orientalism, which itself is an internalized version of orientalism. Subsequently, the way nationalism and self orientalism functioned during this process was scrutinized.

Key words: Orientalism, Self-Orientalism, Orientalism, Orientalism, Internal Orientalism, Nationalism, Turkish Nationalism, Kemalism, Kurdish Nationalism, Dersim Issue.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ORYANTALİZM

1.1. Oryantalizmin Tanımı	3
1.2. Oryantalizmin Tarihçesi	5
1.3. Doğu Batı Ayrımı ve Oryantalizm	9
1.4. Oryantalizm ve Öteki İlişkisi	15
1.5. Oryantalizm ve Emperyalizm İlişkisi	21
1.6. Oryantalizmin İçselleştirilmesi: İç-Şarkiyatçılık/Oryantalizm.....	31

İKİNCİ BÖLÜM MİLLİYETÇİLİK

2.1. Millet/Ulus, Milliyetçilik ve Irkçılık	38
2.2. Milliyetçilik Çeşitleri	42
2.3. Milliyetçilik Kuramları.....	48
2.3.1. İlkçi Yaklaşım.....	49
2.3.2. Modernist Yaklaşım.....	50
2.3.3. Etno-Sembolcü Yaklaşım	52
2.4. Türk Milliyetçiliği	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DERSİM MESELESİ, MİLLİYETÇİLİK VE ORYANTALİZM

3.1. Dersim İsyanı ve Nedenleri	69
3.2. 1937 Yılında Dersim	80
3.3. 1938 Yılında Dersim	84
3.4. Dersim İsyanının Sonuçları ve “Katliam”ın Boyutu	87
3.5. Kemalizm, Modernite ve İç Şarkiyatçılık/ Self Oryantalizm	90
3.6. İç Şarkiyatçılık (self-Oryantalizm), Milliyetçilik ve Dersim	102
SONUÇ	124

KAYNAKÇA	126
ÖZGEÇMİŞ	131

GİRİŞ

Oryantalizm Doğu’yu kendine konu edinen kurumların tamamı, verilen beyenatlar, takınılan tavırlar, yapılan benzetmeler, bir cins öğreti, hükümet şekli ve yönetim biçimidir; kısaca oryantalizm batının Doğu üstünde üstünlük sürdürme taktiği ve onun otorite kurma çabasıdır. Bu bağlamda oryantalist de Doğu hakkında ders veren, araştırma yapan, yazı yazan herkeştir.

Oryantalizm ve milliyetçilik ilişkisi yakın suç ortaklığına dayanmaktadır ve bu nedenle milliyetçilik *oryantalizmin avatari* olarak anlamlandırılmıştır. Bu ilişkisellik doğrultusunda, uluslaşma süreçlerinde milliyetçi elitler içselleştirilmiş oryantalizmi kurgulamışlardır. İç oryantalizm kavramı Doğulu toplumların kendi toplumsal miraslarını Batıyı örnek alarak anlamlandırması, inşa etmesi ve yeniden incelemeye almasıdır. Bu şekilde anlamlandırmaya iç şarkiyatçılık, “tersten oryantalizm”, “oto-oryantalizm” veya “self oryantalizm” de denmektedir.

Batılılaşmayı hedef edinerek gerçekleştirilen milletleşme serüvenleri self oryantalizm bağlamında önemli alanlar oluşturmaktadır. Uluslaşma sürecine giren ve bu süreç sonunda millet olma yolunda zafere ulaşan Doğu(lu), kendi bünyesinde bulunan öteki kimlikleri yadsıyarak, egemen ulusun değerlerini içselleştirmelerini sağlamak suretiyle özlerinden koparmaya çalışmaktadır. Gökçe Başaran İnce’nin(2014:186) belirttiği gibi, Kürtlerin geçmişten günümüze ele alınışında değişmeyen en önemli faktör Türklerin üstünlüğünü vurgulayan iç şarkiyatçı bakış açısıdır. Bu bakış açısına göre Kürtler iptidai bir topluluktur, Türkler ise Kürtlere eşit yurttaşlık ve medeniyet götürmek isteyen bir millettir. Bu oryantalist söylem içerisinde ırkçılıkla soslanmış bir dil taşımaktadır. Bu bağlamda Dersim meselesi, Dersim’de Kürtlük içinde eriyen öz Türklere Türklüklerini hatırlatmak, onlara medeniyet götürme amacı doğrultusunda yapılan bir eylem olarak olarak anlamlandırılabilir. Bu doğrultuda, milliyetçilik, (self-iç)oryantalizm argümanlarını Dersim Meselesi ile ilişkilendirerek anlatmak çalışmanın esas amacı olacaktır.

Bu tez çalışmasında Dersim Meselesi, milliyetçilik ve oryantalizm argümanları doğrultusunda incelenmek istenmiştir. Bu bağlamda üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm “Oryantalizm” başlığı altında ele alınmıştır. Bu bölümde oryantalizminin ne olduğu, doğuşu, içselleştirilmesi ve çeşitli kavramlarla olan ilişkisi ele alınmaya çalışılmıştır. İkinci bölüm olan “Milliyetçilik” başlığı altında millet/ulus, milliyetçilik,

ırkçılık kavramları, milliyetçilik çeşitleri ve kuramları incelenmeye alınmıştır. Bu bölümde ayrıca Dersim Meselesi'ne gidilen süreçte Kürt ve Türk milliyetçiliğinin geçirmiş oldukları evrim anlamlandırılmaya çalışılmıştır. “Dersim Meselesi, Milliyetçilik ve Oryantalizm” adlı son bölümde ise ilk olarak meselesinin nedenleri, sonuçları, boyutu, Kemalizm, modernite ve oryantalizmin içselleştirilmiş hali olan iç şarkiyatçılık üzerinde durulmuş, daha sonra ise milliyetçilik ve iç şarkiyatçılığın bu süreçte nasıl bir işlev gördüğü incelenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORYANTALİZM

1.1. Oryantalizmin Tanımı

Oryantalizm, düşünce, sanat dil, din, tarih gibi alanlarında Doğu dünyası hakkında incelemeler yapan ve bu dünya hakkında stereotipler oluşturan dayanağını Batılı bilinçten alan örgütsel bir etkinliktir (Özsoy, 2010: 10). Edward Said, ilk baskısı 1978’de yayımlanan “Oryantalizm” adlı eserinde kökü çok eskilere uzanan Batının Doğu ile geliştirmiş olduğu ilişkiye bağlı olarak ortaya çıkan politik, iktisadi ve kültürel menfaatlerine dayanan bir yazı geleneğini ele almaktadır (Bulut, 2014:164). Oryantalizm, Avrupa’nın ‘hava’dan bir uydurması olmayıp bir kaç neslin birlikte çalışarak uzun gayretler sonucu elde ettiği önemli bir uygulamalar ve doktorinler bütünüdür. Oryantalizmi Doğu’yu kendine konu edinen kurumların tamamı, verilen beyenatlar, takınılan tavırlar, yapılan benzetmeler, bir cins öğreti, hükümet şekli ve yönetim biçimi olarak ele alan Said; oryantalizmi batının Doğu üstünde üstünlük sürdürme taktiği ve onun üzerinde otorite kurma çabası olarak tanımlamaktadır (Said, 1995:18,14).

Said oryantalist paradigmanın Doğu ile Batı arasına katılan varlıksal ve bilgisel bir tefrik olarak anlamlandırırken; aynı zamanda onu Batının hegemonik olarak kontrol ettiği alanların kapsamını hegemonize eden kültürel, politik, fikirselsel, aktöresel; ahlaksal iktidara dayalı bir kuvvet pratiği şeklinde değerlendirmektedir (Said, 2003: 15-22):

“Antropolog, sosyolog tarihçi yahut dilbilimci olsun, özel yahut genel bir açıdan Şark’ı öğreten, yazıya döken yahut araştıran kimse şarkiyatçıdır ve yaptığı şey de şarkiyattır. Oryantalizmin daha geniş bir manası vardır: Oryantalizm ‘Doğu’ ile ‘Batı’ arasında ontolojik ve epistemolojik ayırımı dayalı bir düşünüş biçimidir... Şimdi oryantalizmin üçüncü anlamına geliyorum: Onsekizinci yüzyıl sonlarını kabaca belirlenmiş bir başlangıç noktası kabul edersek, oryantalizm Şark ile uğraşan toplu müessesedir; yani şark hakkında hükümlerde bulunur, Şark hakkında kanaatleri onayından geçirir, Şarkı tasvir eder, tedris eder, iskan eder, yönetir; kısaca Doğuya hakim olmak, onu yeniden kurmak ve onun amiri olmak için Bat’nun bulduğu bir yoldur. Oryantalizm bir dünyaya, yönelik, belirli bir anlama, kimi durumlarda denetleme, değiştirme, hatta şekillendirme istencinin ya da niyetinin dile getilişi olmaktan öte, bu istencin, niyetin ta kendisidir. Siyasal iktidarla(bir sömürge ya da imparatorluk kuruluşuyla),düşünsel

iktidarla(karşılaştırmalı dilbilim ve anatomi ya da modern yönetim bilimlerinden biri gibi egemen bilimlerle), kültürel iktidarla(beğeni, metin, değer görenekleri, ölçütleriyle), ahlaki iktidarla(“bizim” ne yaptığımızı, “onların” ne yapmadığına ya da neleri “bizim” gibi anlayamadıklarına ilişkin fikirlerle) alışverişinde biçimlenen bir söylemdir.”

Bulut, Said’in, oryantalizmin hakiki Doğuyla kurduğu ilişkiden öte, onun Doğu’yla ilgili fikirlerinin uyumluluğu üstünde durduğunu söyler. Bu bağlamda Said oryantalizmi Doğu ile Batı arasında var olan kuvveti elinde tutma ve egemen olma arasındaki dengeyi farklı boyutlarda bir hakimiyet ilişkisine dayandırarak kavramsallaştırmaktadır. Batı ile Doğu arasındaki güç dengesinin Batı lehinde oryantalizm çalışmalarına yansımaları Mısırlı bir kadının G. Flaubert ile karşılaşması sonrasında yazarın ele aldığı analizde kendini ortaya çıkarmaktadır. Bu analizde, Flaubert kadına bedenen sahip olunmasının dışında onu ayrıca tanımlamıştır. Said burdaki durumu, Doğu ile Batı arasında gerçekleştirilen eşitsiz kuvvet dağılımına bağlamaktadır. Nitekim Said Batı’yı güçlü kılan bu durumun Batı’ya Doğu hakkında konuşma fırsatı sağladığını belirten Bulut’a göre, oryantalizm Batı’nın Doğu karşısındaki egemen durumunun fikirler dünyasında da hegenomik durumunu devam ettirmesinin sonucunda ortaya çıkan bir ideolojik kapanmaya tekabül ettirmektedir. Bu kapanma sonucunda kültürel, siyasal, sosyal gibi pek çok alanda yapılan inceleme ve çalışmalar sonucunda karmaşık bir Doğu ortaya çıkmıştır. Bu Doğu’yu ortaya çıkaran şey ise, yine Doğuya ait kavramların düşüncelerin tasvir ve betimlerin üretilmesinde hiçbir zaman sorguya çekilmeyen Batı ve buraya ait ‘bilinç’ olmuştur (Bulut, 2014:167-168).

Edward Said, Şarkiyatçılığın ne muazzam bir kavramsallaştırma olduğunu Oryantalizm adlı eserinde şu şekilde dile getirmiştir (Said, 1995: 26-27):

“Anlaşıldığına göre oryantalizm, kültür, bilim ve kurumlar tarafından sessizce meydana çıkarılmış basit bir tema yahut politik bir alan değildir. Doğu üzerine yazılmış eserlerin geniş ve yaygın bir koleksiyonu da değildir... Batı’nın “Doğu” dünyasını ezmeye yönelik hain bir “emperyalist komplosu” da sayılmaz ve bu görüşü temsil etmez. Oryantalizm, estetik, bilimsel, ekonomik, sosyolojik, tarihe ait ve filolojik metinler aracılığı ile “aktarılmaya” çalışan bir cins jeo-ekonomik görüşler bütünüdür. Oryantalizm coğrafi bir ayırım değil-dünya Doğu ve Batı olmak üzere eşit olmayan iki bölüme ayrılmıştır-bir seri “çıkarlar”

toplamıdır. Bu çıkarlar sadece yaratılmış değillerdirler. Aynı zamanda bilimsel keşifler, filolojik çalışmalar, psikolojik analizler, manzara tarifleri ve sosyolojik açıklamalarla ayakta tutulmaya çalışan müesseselerdir. Bu sistem açıkça ayrı bir dünyanın yönlendirilmesi, kullanılması, hatta eritilmesi için gösterilen gayretlerin tamamını kapsar. Oryantalizm bilhassa brüt politik iktidarla ilişkili görünmeyen bir hitap şekli, fakat çeşitli iktidarların kuvvet farklarından doğan ve varlığını öylece sürdüren dengesiz bir alışveriş düzenidir. Bu alışveriş bir ölçüye kadar sömürge ve imparatorluk idarelerinde olduğu gibi siyasal iktidarla; linguistik, mukayeseli anatomi yahut modern politik ilimlerden herhangi biri olarak geçerli ilimler alanında entellektüel iktidarla; din, kanunlar, kıymet hükümleri, ulusal zevk ve edebiyat alanında kültürel iktidarla; "Biz" ve "Onlar" esasına dayanan fikirler halkası içinde ahlaki iktidarla sürer gider. Sonuçta benim Oryantalizm konusunda ileri sürdüğüm tez, onun kültür, politika ve moda modern aydın düşünceler çerçevesinde çok geniş bir alana yayıldığı fakat "bizim" dünyamızla gerçek "Doğu" arasında çok az ilişkili olduğu noktasında toplanmaktadır."

1.2. Oryantalizmin Tarihçesi

Oryantalizmin başlangıç tarihini genellikle 1312'de toplanan Viyana Konsili'ne dayandırılmaktadır. Bu konsil, Oxford Paris Bologne, Salamanque ve Avignon kentlerinde Arapça, Süryanice, Grekçe ve İbranice eğitim verecek kürsülerin oluşturulması konusunda kararlar almıştır (Çetinkaya, 2007: 404). Bununla birlikte Oryantalizmin geçmişi daha önceye dayanmakta ve tarihsel gelişim anlamında kendi içinde farklı evreler barındırmaktadır.

Oryantalizmin ortaya çıkışı ile bugün vardığı nokta aynı olmamakla beraber geçirdiği dönemlerin dikkate değer olduğunu belirten Özsoy'a(2010) göre, Batı'nın Doğu'ya olan merakının başladığı dönemle ile daha sonraki dönemlerdeki merakı arasında pek çok amaç, hedef ve sebep değişiklikleri olmuştur. Oryantalist düşünüşün ilk merakı 9. ve 10. Yüzyıllarda, İslam medeniyeti ve düşüncesi en güçlü dönemlerini yaşarken ortaya çıkmıştır. Çünkü, bu dönemde en parlak devirlerini yaşayan Müslüman hakimiyeti bütün Avrupa'yı korkutmaktadır. Başlangıçta Oryantalizmin Doğu'ya olan ilgisi egemen bir medeniyete karşı duyduğu hayranlık ve merak duygusundan ibarettir. XII. Yüzyılda filozof Albert Magnus, Paris'te Müslüman filozofların eserlerini okuturken Arap elbiseleriyle kürsüde ders verdiği anlatılır. Hatta Endülüslü bir Müslüman olan seyyah İbn Cubeyr, Kral 2.William ve halkının Palermo'da Müslümanlar gibi Arapça

konuştuklarından, onlar gibi Arap yazısını ve hicri tarihi kullandıklarından Araplar gibi giyindiklerini, bastıkları paralara Kelime-yi Tevhid ve kelime-yi şehadet yazdıklarından söz eder. İslam felsefesinin öncüleri el – Farabi ve İbn Sina ve el-Gazali'nin eserlerinin 12. yüzyıldan itibaren eserlerinin tercüme edilmesi, bu eserlerde dillendirilen Aristoculuk düşüncesinin etkisi, İspanya ve Sicilya Müslümanlarının Hristiyanlarla teması gibi faktörler Avrupa'nın Doğu'ya olan ilgisini artırmıştır. İslam kültürünün egemen olduğu ve hızla yayıldığı bu dönem, erken dönem klasik oryantizmi olarak adlandırılmıştır. Bu dönem etken kültürü tanıma çabaları doğrultusunda başlar. Bu dönem daha çok tercüme çalışmaları ile dikkat çeker. Bu dönemde, İslam düşüncesine ait klasik eserler, yıldız ilmi vb. ile ilgili eserler Arapçadan tercüme edilmiştir. Erken dönem klasik oryantizm döneminin bir başka önemli özelliği de Kur'an tercüme faaliyetlerinin bu dönemde başlamasıdır. Pierre le Venerable'in(1092-1156)) Toledo'yu ziyareti sonrasında İslam'la akli yollarla mücadele etmeye karar vermesi neticesinde, Kur'an-ı Kerim'in ilk tercümesi yapılmıştır (Özsoy, 2010: 12-15).

Oryantalist faaliyetler Batılı ülkelerin Asya ve Orta Doğu'ya yayılma serüveniyle ilişkilidir. 1498 yılında Vasco de Gama'nın Ümit burnu ve Asya arasındaki kilit yolu keşfetmesi oryantizmi araştırmalarına önemli derecede fayda sağlamıştır. Sonraki yüzyıllarda ise Doğu ile Batının politik, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda etkileşime girmesi on altıncı yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu süreçte Doğuya seyahat eden misyoner, seyyah sayısı artmış ve Doğu hakkında yazılan çalışmalarda artış gözlemlenmiştir. 17.ve 18. Avrupa düşüncesi farklı toplumlar ve kültürlerin bilinmesi ve araştırılması için olumlu bir rol oynamıştır. Rönesans, Reform, Coğrafi keşifler, Kopernik Devrimi gibi gelişmeler sonucunda Avrupalılar, kendi kıtalarının dışında da başka dünyaların var olabileceğini öğrenmiş ve bu kıtaları keşfetme imkânına sahip olmuşlardır. On yedinci ve On sekizinci yüzyılda filizlenen oryantist faaliyetler on dokuzuncu yüzyılda büyük gelişme gösterir (Köse, Küçük, 2015: 112-113). 16. ve 19. yüzyıllar arasını kapsayan dönem geç oryantist dönem olarak adlandırılmış olmakla birlikte bu dönemin oryantistleri araştırma konularına hadis ve Sünnet'i de ekleyerek geniş bir İslami ilimler ilgi alanına sahip olmuşlardır. Bu dönemden itibaren hadis ve sünnet oryantistik çalışmaların ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir(Özsoy, 2010: 16-17). On yedinci ve On sekizinci yüzyılda filizlenen oryantist çalışmalar, on dokuzuncu yüzyılda giderek hacimlenen çalışmalara önemli bir zemin hazırlamıştır.

Modern anlamda oryantalizmin ortaya çıkışı 27 Nisan 1795 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu tarihte, Yaşayan Şark dilleri okulunun kurulması oryantalist faaliyetlerin kaderini olumlu yönde etkilemiş ve diplomasi alanında Batı ve Doğu ülkelerine gidecek olan bilim insanlarını ve tercümanları eğitmiştir (Çerahoğlu, 1989: 103). Modern dönem oryantalistik çalışmalar kendi içinde ikiye ayrılmaktadır (Özsoy, 2010:17): Bunlardan ilki 18. yüzyıl ortaları ve 19. yüzyıl başlarına denk düşer. Nitekim bu dönemde var olan çalışmalarda Aydınlanma sonrası düşünsel değişimin yansımaları görülmektedir. Bu dönemde Avrupa’da dinin etkisi azalmış, ayrıca İslam’la ilgili çalışmalarda daha bilimsel kriterler ve yöntemler kullanılmaya başlanmıştır. Lakin bu dönemde de Avrupa’da egemen olan epistemoloji kuramları her şeyi Batı üzerinden anlamlandırmıştır. Oryantalizmin zirveye ulaştığı bu dönem aynı zamanda Batı merkezli tarih, Batı merkezli felsefe ve modern tarih düşüncesinin oluşma dönemidir. İlk olarak Londra’da 1823’de Oriental society kurulmuş daha sonra ise Birleşik devletlerde 1842 yılında Amerikan Oriental Society kurulmuştur. Bu dönemde aynı zamanda kolonileşme döneminin altyapısal felsefi temelleri oluşturulmuştur.

Oryantalizmin daha önce hiç bu dönemde olduğu kadar sömürgeciliğin bir parçası haline gelmediğini belirten Özsoy’a(2010) göre, Napolyon 1798 yılında Mısır’a sadece asker göndermeyip aynı zamanda ‘Mission de l’Eghypte’ ismi verilen arkeolog, dil bilimci, doğa bilimci ve sosyologlarla da çıkarma yapmıştır. Bu düşünceye göre, Oryantalistlerden oluşan bu bilim adamlarının temel görevi buradaki toprakları bütün yönüyle incelemek ve sömürge güçlerini olabildiğince uzun süre bu topraklarda tutmanın yollarını araştırmak olmuştur. Nitekim daha sonra bu strateji Cezayir’de de uygulamaya sokulmuştur. Bilimin sömürge politikalarına alet olup onun için kullanılmasının bu tarihte başlamış olduğunu vurgulayan Özsoy, bu dönemin aynı zamanda oryantalizmin altın çağı olarak adlandırıldığını da belirtmiştir. Buna göre, Paris’te, ilk oryantalist kongresi düzenlenmiştir. Daha sonraki süreçte ise 16 büyük oryantalistik kongre (1871-1921 tarihleri arasında) yapılmıştır. Sömürge karşıtı hareketlerin başladığı dönem modern dönem oryantalizmin ikinci dönemidir. Bu dönemde sömürge ülkeleri bağımsızlıklarını kazanmaya ve ulus devletler kurulmaya başlanmıştır (Özsoy, 2010:18). Turna, Said’in Oryantalizmin tarihini iki evreye ayırdığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda sekizinci asır bitmek üzereyken eski oryantalizmin bittiğini söyleyen Said bu dönemin sonunda ikinci bir dönemin ortaya çıktığı dillendirir. Nitekim bu yeni dönemin adı modern Şarkiyatçılık dönemi olduğunu vurgulayan Turna’ya göre, Napolyon’un 1798 Mısır seferi burda

dönüm noktasını oluşturmaktadır. Bu süreçte Batı her zamankinden daha disiplinli teknikler kullanmaya, daha incelikli bir Şark bilgisi üretmeye başlamıştır (Turna, 2002: 2015). Çerrahoğlu'na göre, 1800-1950 yılları arasında Doğu ve Ortadoğu hakkında yazılan eserlerin miktarı yaklaşık olarak altmış bindir. Çalışmaya göre, Herbelot'nun *Bibliothèque Orientale* adlı eserde yasalaştırarak dile döktüğü 'Muhammed bir yalancıdır' söylemi, Dante'ye ait olan ilahi komedyada kurgusal bir şekilde kullanılmaya devam edilmiştir. Sylvestre de Sacy, Renan ve Lane benzeri yazarlar hayallere dayanan ve gerçeklikle alakası olmayan bu oryantalist görüşleri bilimsel bir temele oturtma pratiğini gerçekleştirmişlerdir (Çerrahoğlu, 1989: 104).

Özetle, Rönesans hareketi ile Avrupa'da başlayan düşünsel canlanma, 18. ve 19. yüzyılın oryantalist çalışmalarıyla devam etmiş ve rönesansın tamamlanması da bu çalışmalarla gerçekleşmiştir. 18. Yüzyılın sonlarına kadar diplomasi, ticari işler ve misyonerlik için yetiştirilen oryantalistler, yavaş yavaş doğu dillerinden başka şarklıların sosyal hayatları, sanatları ve tarihleriyle de ilgilenmeye başlamışlardır. Bu süreçte, Doğu dilleri üniversitelerde okutulmaya başlanmış oryantalizm Avrupa'nın bütün merkezlerine ulaşmıştır 19. yüzyılda Sacy modern oryantalizmin babası olmuş, bu dönemde Avrupa'nın ileri gelen otoritelerini yetiştirmiştir. İspanya, Norveç, İsveç, Fransız üniversitesi ve akademisi, Danimarka ve özellikle Alman okulları onun yanında yetişmiş ve onun katkısıyla dünyaya gözlerini açmış öğrencilerle dolmuştur.

19.yüzyılda oryantalist çalışmalar önemlidir. Burada bilgi ile güç arasındaki ilişki devreye girmiş, Ondokuzuncu asrın temel yapısal özellikleri (toplumsal, siyasal, finansal, emperyal v.s..) Doğu ve ona ait coğrafyanın bilinmesini zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda Avrupa sadece Doğu dünyasını sömürgeye tabi tuttuğu için değil, modernitesini işlevsel kılmak için de bilgiye dayalı iktidar araçlarına sahip olup onları geliştirmesi gerektiğini düşünmektedir. Batı için artık nefret edilen veya korkulan bir Doğudan öte, yeniden kurgulanması gereken bir imge söz konusudur.

Bulut'a göre, 19. yüzyılda, oryantalizm modern sosyal bilimlerden de destek alarak akademik bir disiplin olarak kurumsallaşmıştır daha evvelki dönemlerde Avrupa kıtasında varlığını sürdüren Doğu imajı tekrardan oluşturulan yöntemler, dilsel pratiklerle bilimlerin rehberliğinde daha bilimsel bir temele oturtulmuştur. Bulut'tan devam edersek, bu dönemde Batı'nın üstünlüğünü inşa eden ve sağlamlaştıran Doğu imajı, Doğululara da kabul ettirilmiştir. Batılı dünya ekonomik ve siyasal anlamda dünyaya egemen olduktan

sonra kendisini dünya tarihinin doğal gelişiminin son halkası ve tarihin amacı olarak anlama sabitlemiş ve bunu Batılı olmayan halklara dayatmıştır. Bu bağlamda sömürgeye tabi tutulan her yeni halk ve elde edilen her yeni bilgi Batının inşa etmiş olduğu bu yeni Batılı bilinci güçlendirme amacı doğrultusunda kullanılmıştır (Bulut, 2014: 8-87). 19. yüzyılın ortalarında oryantalizm zirve noktasına ulaşmış, Paris ise yürütülen oryantalist faaliyetlerin bir nevi başkenti olmuştur. Ancak, Doğu, her dönemde olduğu gibi, bu dönemde de Avrupanın/Batının ihtiyaçları doğrultusunda yorumlanmıştır (Çerrahoğlu, 1989: 104).

Kısacası, oryantalizmin tarihsel anlamda geçirmiş olduğu dönüşüm günümüze kadar devam etmiş ve farklı adlandırmalarla anılmıştır. Gümüşde küreselleşmenin düşünsel hayata izdüşümü olan postmodernite ile birlikte İslam'ın hem kültürel hem de siyasal anlamda yeniden yükselişe geçtiği görülmektedir. Batı'nın ötekisini içeren bu dönem bazı yazarlarca post-modern ortantalizm olarak adlandırılmaktadır. Ancak bazı yazarlar ise Postmodern oryantalizm dönemini 11 Eylül 2001'de ikiz kulelere yapılan sonrasında başlatmakta ve bu olayı İslam açısından bir milat olarak anlamlandırmaktadırlar. Bu saldırıların Müslümanlar tarafından yapıldığı düşüncesi hem olumlu anlamda hem de olumsuz anlamda İslam'a olan ilgi ve merakı artırmış; eski popüleritesini kaybetmeyle karşı karşıya kalan oryantalistik çalışmalara yeniden ivme kazandırmıştır.

1.3. Doğu Batı Ayrımı ve Oryantalizm

Doğu ile Batı arasında var olan sınıflandırılma Roma İmparatorluğu döneminde var olan imperium'un yönetsel anlamda bölünmesi neticesinde ilk defa gerçekleşmiş; sözkonusu parçalanmadan sonra dışarıyla bağlantısını koparan Avrupa coğrafyası Haçlı seferleriyle birlikte kabuğunu kırmış ve Haçlı ittifakından oluşan güçlerle birlikte düzenli anlamda ilk defa öteki kimliklere ait olan maddi ve manevi değerlerle karşılaşmıştır. Katolik kilisesi bu süreçte etkin bir rol oynamış, Doğu(lu) şeklinde kurgulanan farklı kimlikleri temsil eden ötekilerin kurgulamasında ve tanımlanmasında öncü rol oynamıştır (Köse ve Küçük, 2015:119).

Doğu-Batı Ayrımı Ekseninde Oryantalizm adlı çalışmasında Dikici, oryantalizm hakkında yapılan tanımlar göz önünde bulundurulduğunda Avrupa ile Doğu diğer bir deyişle Batı ile Doğu arasında bir ayrıma gidildiğini söylemektedir. Buna göre Doğu ile Batı arasında yapılan ayrımlar oryantalizmin kilit noktasını oluşturur bir ölçüde.

Dikici'ye göre, bu bağlamda oryantalizmin anlaşılabilmesi için öncelikle Doğu – Batı ayrımı üzerinde durmak gerekir. Bu konuda Said, Şark'ın sadece coğrafik anlamda Avrupa'yla yakınlığından öte, Şark'ın Avrupa'nın tarihsel süreçte gerçekleştirilen emperyal yayılma alanlarına zemin oluşturan bir yer, kendi uygarlığının ve dilsel pratiklerinin dayanağı ve kendinden başka bir şey olarak tahayyül ettiği tasavvurlardan biri olduğunu dillendirir (Dikici, 2014: 49). Doğu ile Batı arasında var olan dikotomi Mahmut Mutman(2002) tarafından da analiz edilmiştir. Said'ten yola çıkan Mutman yazısına Said'in düşüncelerinden yola çıkarak bu ayrımı anlamlandırmaya çalışır. Buna göre, Said oryantalizmi şöyle tanımlamıştı: Doğu ile Batı arasında var olan epistemolojik ve ontolojik bir ayırım. Said'in bu tanımda vurguladığı ayırımın güç faktöründen kaynaklanan eşitsiz bir ilişkiyi açığa çıkardığını vurgulayan Mutman, bu ayırımın Batı tarafından yapıldığını ve Doğunun bir bilme inceleme ve yönetme nesnesi olarak kabul edildiğini dillendirmiştir. Doğunun bir işaretlemeye maruz kaldığını ve bu evrensel işaretlemenin Batı tarafından gerçekleştirildiğini öne süren bu düşünce, Batı'nın bu şekilde kendi konumunu evrensel kıldığı savını öne sürmektedir. Güç ile yapılabilecek bir işaretleme ontolojik ve epistemolojik bir şiddette tekabül ettiğini dillendiren Mutman'a göre, bu hareket Batı'yı bilme ve yönetme öznesi yaparken Doğu'yu bilme ve yönetme nesnesi yapmıştır (Mutman, 2002: 108).

Doğu-Batı dikotonomisi üzerinde çok durulmasına karşın bu başkalığın coğrafi bir ayırım olmadığını dile getirmek gerekmektedir. Her ikisinin de kendine özgü sembolleşmiş coğrafyaları olmasına rağmen Batı'yı ve Doğu'yu belirleyen şey, bir sınırın varlığında somutlaşmakla olup, Doğu'da ve Batı'da yeniden çizilen sınırlar neticesinde devamlı olarak verilen bir savaşla birlikte yeniden şekil kazanmasıdır (Sunar, 2007: 31). Coğrafi bakımdan Batı şeklinde tanımladığımız yer, Avrupa'ya tekabül etse dahi günümüzde Batı sadece Avrupa'ya indirgenememekte, Tüm Avrupa da Batı'yı temsil etmemektedir.

Coğrafik anlamda bir sınıflandırma ya da tefriğe gitmenin her hangi bir şey ifade etmediğini belirten Dikici'ye göre, Batı, coğrafik anlamda muayyen bir varlık kazanan ve bir yeri temsil eden sembol yerine, spekülatif olarak eyleme kavuşmuş sesletimsel bir varlık olarak ele alınmalıdır. Oryantalist hareketin meşrulaştırmaya çalıştığı emperyalist hareket, bu tarihsel ve söylemsel kurgunun inşa edilmesinde kurucu rol oynar. Dikici'den devam edersek, Doğu ile Batı'yı birbirinden ayıran başkalık aslında bir bütünün iki parçasını oluşturmaktadır. Burda iki farklı kültürden söz edilmektedir ve bu kültürler

birbirini tamamlamakla birlikte Batı burda ortaya çıkan bütünlüğü yadsımakta ve kendisini merkeze almaktadır. Batı burda kendini tekil anlamda gerçek özne olarak kurgulamakta ve bu doğrultuda Doğu'yu kendi istekleri doğrultusunda şekillendirmektedir (Dikici, 214. 49).

Doğu –Batı ayrımı konusunda ayrımın Batılılar tarafından yapıldığını dile getiren Baykan, tarım ve sanayi toplumları ayrımının, 20. yüzyıla girerken Batı'nın kendisiyle öteki topluluklar arasına mesafe katma amacına hizmet eden öncül adımlardan bir tanesi olduğunu belirtir. Devam eden süreçte, sanayileşmiş ve sanayileşmemiş toplumlar sınıflandırmasından yola çıkılarak üretilen az gelişmişlik/gelişmişlik kavramları doğrultusunda yapılan dikotomiler ise, yirminci asırda toplumları birbirinden ayırmak için geliştirilen ve toplumları hiyerarşik bir sınıflamaya tabi tutan bir ayrım olarak kendini göstermiştir. Bu sınıflamaların, Batı karakterli ve Batı(lı) olmayan toplumlar arasına koyulan mesafenin çeşitli isimleri olduğunu dile getiren Baykan'a göre, bu ayrım bir zamanlar Kuzey- Güney ayrımı olarak dillendirilirken, günümüzde Doğu- Batı ayrımı olarak adlandırıldığını belirtmiştir (Baykan, 1998: 42).

Tarih boyunca Batı, kendi kültür ideoloji, ırk, renk ve inanç sınırlarının dışında yaşamsallığını sürdüren kimselerin (yani ötekilerin) yaşamış olduğu coğrafyayı Barbarlar ülkesi olarak adlandırmış olmakla birlikte, Romalıların, Germenleri Barbarlar olarak işaretlemiş olmaları, tarihin diğer dönemlerinde de tarihsel bir süreklilik kazanmış ve bu süreç boyunca öteki sürekli kimlik değiştirmiştir. Biz öteki kavramsallaştırması ırksal, ideolojik coğrafik ve dini bir ayrıştırmayı beraberinde doğurmuştur (Çetinkaya, 2007: 400-401). Bu söylem Doğu ile Batı arasındaki farklılıkları derinleştirmekte, aralarına bir sınır inşa edip onları birbirine karşı konumlandırmaktadır. Bu doğrultuda bir doğu- batı retoriği ortaya çıkmıştır.

Doğu- Batı ayrımı temelinde ötekilik kavramı işlevsellik kazanmaktadır. Bulut'un da belirttiği gibi, Doğu ve Batının varlıksal durumları birbirine bağlıdır; biri olmadığı sürece diğeri de olmaz. Batı Doğu'yu ötekileştirmeye tabii tutarak, kendisinin tam tersi olan bir Doğu icat ederek, Doğu'yu 'Doğulaştırarak' kendini anlamlandırmıştır. Batı geliştirmiş olduğu dışsallaştırma pratiğiyle Doğuyla arasına bir sınır katar. Bu sınır anlamlar üzerine kuruludur, buna göre pozitif güzel olan her şey Batı'dadır ve bunlar Batı'yı temsil etmektedir; lakin Doğuda ise bunların herhangi bir emaresi yoktur. Yine bu doğrultuda Batı kendisinde barındırmadığı negatif kötü şeylerin tamamının Doğu'da

barındığını öne sürer. Oryantalist söylemde Doğu hep durağandır, sabittir. Doğu, oryantalist söylemde, Batı'ya ait oluğu düşünülen demokrasi, ilerleme, bilim, rasyonalite vb. özelliklerle karşılaştırılarak tanımlanmıştır. Oryantalist söylem için Doğu'nun her bölgesi aynıdır. Türkiye ile İran, Cezayir ile Endonezya, Tunus'la Körfez veya emirlikleri arasında herhangi bir fark yoktur. Lord Cromer'in şahsında Batı için, Doğulu duygusal bir ruh halini bünyesinde bulundurmakta bundan dolayı Doğulunun zihni mantığı kaldıramamaktadır. Aynı zamanda Doğu konuşamamakta, kendini anlatamamaktadır. Bu bağlamda Batı kendisi için konuştuğu gibi Doğu adına da konuşabilmektedir (Bulut, 2014: 13). Bir başka deyişle, Doğu kendisini temsil edemiyorsa onun Batı tarafından temsil edilmesi gerekmektedir.

Doğu bütün şark coğrafyasının sahnelendiği bir sahne konumundadır. Batı için Doğu, kendi içsel sınırlarının bir alanı olmaktan öte daha dar bir bölge ve Avrupa'nın yönettiği bir tiyatro sahnesi konumunu sergilemektedir. "Bu sahnenin içinde oryantalist bir tahayyül, imgesel bir gerçeklik vardır. Doğu sahnesi bünyesi içerisinde efsanevi kültür hazinelerini bulundurmaktadır. Gözleri kamaştıran bu zengin dünyada Eden, Truva Sfenks, Cin'ler, Cleopatra, Sodom ve Gomora, Astarte, Isis ve Osiris, Ninova, Rahip Yahya ve H.z Muhammed gibi isimler bulunmaktadır. Bu sahne üzerinde dev, şeytan, terörist, kahraman gibi sıfatlara sahip olan kişilerin sadece isimlerini bile söylemek bir oyun düzenlemeyi çağrıştırmaktadır. Bu doğrultuda Batılı yazarlar Ortaçağ'dan başlamak üzere Doğu'nun hayallerinden, fikir ve şekillerinden yararlanmışlardır" (Çetinkaya, 2007:401-402). Böylece Doğu hakkında konuşma sahibini kendinde bulan Batı, oryantalist bir hegemonik rol üstlenmiştir.

Said'in şarkiyatçıların Avrupa için bir öz bilinç oluşturma gayreti içerisinde olduklarını dillendirmekte böylelikle Şarkın sabit, durağan, değişime imkân vermeyen tekil boyutlu ve tam anlamıyla içinde tuhafılığı barındıran bir olgu olduğu yönünde, düşünsel bir sabitlenmeye maruz kaldığını söylemektedir (Said, 1998: 108; Sunar, 2007: 44). Bu minvalde Batı ve Doğu'nun değişmez biçimleri tespit edilmekte, Doğu Batılı yaşam şeklinin dönülmez bir düşmanı olarak kabul edilmektedir. Bu zihin yapısı Doğu'yu ikincil bir konuma düşürür. Doğunun bu şekilde konumundan edilmesi Doğu'nun kendine özgü olmadığı, toplumsal, siyasal, kültürel tarihinin Batı'ya verilmiş bir karşılıktan öteye geçemediği düşüncesini ortaya çıkarmıştır (Sunar, 2007: 44). Doğu, eski zamanlardan günümüze kadar sürekli önyargılar doğrultusunda, zihinlerde inşa edilmiş bir nesne konumunda edilgen bir yapı sergilemiştir. Bu bağlamda Doğu Batılı'nın gözünde

olağanüstü olaylarla beslenmiş bir fanteziler dünyası ve aşırı makyajlı fantastik bir olgu görünümünden ibaret olup Doğu Batılı'nın zihninde gelişmeye elverişsiz, donuk, şeklini tamamlayamamış bir bölge tassavuruna denk düşmüştür (Çetinkaya, 2007:402). Said'e göre Batı, Doğu'yu ele alırken kendi zihninde var olan streatipler doğrultusunda bir resim çizer. Bu düşünceye göre Gerçekte Doğu'nun ne olduğu, nasıl bir yer olduğu önemli değildir. Batı Doğuyu nesne olarak ele alırken önemli olan tek şey vardır: Doğu'nun Batı'dan görünen fotoğrafı. Bu doğrultuda Avrupa veya Batı şekli olarak Doğuyu ele alır, inceler, inşa eder. Böylece saptırılmış bir Doğu kavramıyla kendi kültürünü belirler ve güçlendirir (Said, 1995: 15). Jale Parla da Said'e benzer şekilde, oryantlizmin Doğu'yu kendine konu edinen söylencelerden beslendiğini söylemiştir. Buna göre, bu söylencelerin objektif bir dayanağı bulunmadığını, Doğu'yu ele alış tarzlarına göre biçim kazandığını vurgulayan Parla'ya göre, bu anlatılar hedefe ve zamana göre değişkenlik gösterebilmekte; lakin bunların ortak özellikleri değişmemektedir. Ona göre, son tahlilde, oryantlizm, Batı'ya Doğu üzerinde hegemonik bir güç sağlayarak Doğu'yu nesne konumuna iter, oryantlizm bu sayede etkin bir aktör haline gelen Batı'nın emperyal amaçlarına ulaşması için uygun stratejileri ve meşru zemini hazırlar (Parla, 2001: 96).

Oryantlist paradigma Batı-Doğu bağlamında bir ayrıma giderken Doğu'yu olumsuz anlamlar, sıfatlar; Batı'yı ise olumlu anlamlar ve sıfatlar altında kodlar. Buna göre, Doğu gelişmemiştir, Batı gelişmiştir. Doğu ve Batı benzeşik olmayan iki episteme sahasıdır. Doğu sabit olduğu için hiçbir zaman gelişmeyecektir. Batı hareketli ve etkin olduğu için daima başat özne olarak merkezi bir konumda olacaktır (Dikici, 2014: 48). Oryantlizmin temel vurgusu, biz- onlar ayrımına dayanmaktadır. Oryantlizm Batı olarak adlandırılan bir kültürel, siyasi oluşuma ait olduğunu dillendiren bir kimsenin Doğu imgesi altında işaretlendiği bir yapı ve o yapının öğeleri hakkında konuşmasıdır (Çetinkaya,2007:408). Bu doğrultuda Doğu hakkında konuşan kişi kendi gerçekliğini betimlerken pozitif öğeler kullanır. Batı kendi özneliğini inşa ederken başka bir nesneye ihtiyaç duyar. Bu nesne, öznedey olmayan bütün olumsuz sıfatları kendi bünyesinde barındırır. Bu bağlamda Batı da kendinden olmayan Doğu'yu negatif bir söyleme sabitler. Doğuyu söylemsel olarak ideolojik bir kapanmaya maruz bırakan Batı böylelikle, Doğu karşısındaki üstünlüğünü oryantlizm temelli bir tarihsel süreklilikte gerçekleştirmiştir. Nitekim Said'in belirttiği gibi “...Kısaca bu türde bir oryantlizm Batı'nın üstünlük sürdürme taktiği, Doğu üzerinde otorite kurma çabasıdır” (Said, 1995: 14).

Yeğenoğlu, ‘Peçeli Fanteziler: Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark’ başlıklı çalışmasında, Batı’nın kendini özerk bir özne olarak kurgulamak için Doğu’yu ‘öteki’ olarak kurduğunu dile getirir. Yeğenoğlu, Said’i referans alarak Oryantalist söylemin Doğu’yu yarattığını, bu söylemin sadece bilgi olmayıp tasavvur edilen gerçekliği de yarattığını, Doğu diye bir yerin bu metinler tarafından ve bu metinlerde var olan bilgi sayesinde inşa edildiğini aktarmıştır (Yeğenoğlu, 1996).

Yavuz(1999), Doğu’nun öteki olarak işaretlenmesinin bir tarihi olduğunu dile getirir. Amerika’nın keşfedildiği 1492 yılını referans alan Yavuz bu tarihin ayrıca İspanya coğrafyasında yaşamış olan Müslüman Emevilerin ve Yahüdilerin burdan sürgün edilmelerinin tarihi olduğunu belirtir. Bu bağlamda 1492 yılı İspanya’nın kendi içinde olan ötekileri (Yahudiler ve Mağribiler) kovduğu ve aynı zamanda Amerika’nın da kendi içyapısında dış öteki olarak kurguladığı Kızılderelilerin farkına vardığı bir yıldır. Amerika’nın tamamen Latinleşeceği düşüncesi de bu pratik içerisinde. 1492 yılını Avrupa kültürünün Hristiyan kültürle özdeşleştirilmesine imkan veren bir kaynaştırma eylemselliğini devreye sokan dönem şeklinde anlamlandıran Yavuz Avrupa’nın kendisine kültürel düzeyde kimlik sağlamak adına farklı olan gruplara ihtiyaç duyduğunu ve bu bağlamda ötekinin siyasal anlamda bir işaretlenmeye maruz kaldığını belirtir. Siyasal işaretlenme ötekini belirli sınırlar dahilinde tutmak suretiyle özünden kopartılıp benzeşmeye; asimilasyona uğratmak anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda ortaya çıkan dışlamaya meşru bir zemin kazandırılmadığı zaman, asimilasyon ya da dışlama zorbalık ve ya kaba güç ile aynı anlama gelecektir. Nitekim Yavuz 1492 tarihini ötekileştirmenin ve özümsemenin düşüncüsel olarak yasallaştırıldığı bir tarih olarak kavramsallaştırmaktadır. Bu bağlamda Avrupalı öznenin kimliğinin kurulması sürecinde öteki olarak işaretlenenler Hristiyan olmayanlardır. Yavuz bu noktada oryantalizmin tarihinin öteki’nin ‘Hristiyan-olmayan’la özdeşleştirilmesinin tarihi olduğunu söyler (Yavuz, 1999: 56-58).

Batılı ulusların Doğulu uluslara karşı geliştirmiş olduğu oryantalizm pratiği karşısında tepki olarak Doğulu toplumlar “oksidentalizm” düşüncesini ve uygulamasını devreye sokarak cevap vermeye çalışmışlardır. Oksidentalizm terimsel anlamda pek çok anlama karşılık gelmektedir; lakin bu tanımların hepsi ortak bir düşünsel temel üzerine oturmuştur. Bu bağlamda oksidentalizm oryantalizmin sahip olduğu donanım her ne kadar sahip olmayan belirsiz bir disiplin olarak görülse de Batı’nın kurgulanması, yazılması, yaratılması pratiğine karşılık gelmektedir (Özçelik, 2015:178). Oryantalizmin

sahip olduğu öne sürülen sömürgeci zihniyete karşı bir tepki niteliğinde ortaya çıkmış olan oksidentalizmin temel hedefi, ekseriyetle kendisini olumsuz tanımlamalardan (durağan, akıldışı, estetikten yoksun vb.) arındırmak olmuştur (Uzun ve Atasever, 2010: 175-176).

Oksidentalist düşünce demokrasinin, modernizmin ve gelişmişliğin sembolünün sadece Batı olduğu iddiasına karşı çıkmakla beraber, bu düşünce doğrultusunda Batı'yı, maneviyatsızlık ve toplumsal çöküşün sembolü olarak tasavvur etmektedir (Uzun ve Atasever, 2010: 175-176). Bu düşünceler, Doğu'nun kendi modernitesini kendisinin oluşturması için fırsatlar doğurmuştur. Öte yandan Doğu Batı'dan modernleşmeyi alırken bunu sadece parçasal boyutta gerçekleştirmiş ve oryantalizmi içselleştirmiştir (Yavuz, 2007: 217). Bu durumun ortaya çıkmasına neden olan şey ise, modernleşmenin bütünsel bir şekilde ele alınmaması ve Doğu'nun kendi iç ötekilerini kurgulayıp var etmesidir. Böylelikle Doğu'da oryantalizm karşıtlığı doğrultusunda hareketlenen modernlik kuramı, özsel olarak oryantalizmi içselleştirerek devam etmiştir.(Uzun ve Atasever,2010:176).

1.4. Oryantalizm ve Öteki İlişkisi

Öteki, bir topluma, bir topluluğa, bir gruba, bir kişiye vb. olguların sınırları dâhilinde olmayan olan her şey olarak anlamlandırılabilir. Ötekileştirme kavramı ise belirli sınırlar dâhilinde biz(ler) siz(ler), onlar ve diğerleri gibi söylemler geliştirmek suretiyle işaretlenen durumu çizilen sınırlar dışında tutarak görme ve tanımlama şeklidir (Dursun, 2014: 26) . Her dönem, toplumsal oluşum kendi ötekilerini yeniden inşa eder ve kurgular. Bu bakımından sabit bir seyir göstermeyen bizim ve ötekinin kimliği, devamlı olarak analiz edilen sosyal, fikirselsel, tarihsel ve politik bir sürece tekabül etmektedir. Ötekinin kimliği, bütün toplumsal oluşumlarda bulunan kişilerin ve kuruluşların sürekli olarak mücadele ettikleri bir zeminde ortaya çıkar (Uluç, 2009: 33).

Öteki, genel anlamda bize ait sınırların dışında benzeşik olmayan ve kolektif onayın örüntüleriyle uyuşmayan mazlumu tanımlamak için kullanılmaktadır. Ötekinin önemi "ben"i ebedileştirmesinde yatmaktadır; benin yaşamsal varlığı için ötekinin yeniden üretilmesi gerekmektedir; yani benin yaşamını sürdürmesi ötekinin hayatta kalmasıyla ilişkilidir. Ötekilik kavramı üstünlük-alçaklık ilişkisinin çözümlenmesi doğrultusunda daha iyi anlaşılabilir; çünkü öteki kavramını yaratmanın ne tür bir yarar sağlayacağı ancak bu şekilde anlaşılabilir. Bu doğrultuda ötekini pasif edilgen gibi olumsuz sıfatlar doğrultusunda tanımlamış olan hâkim ve denetleyen özne, ötekilerini

sadece kendi denetimlerine bir meşruiyet zemini kazandırmak için yaratmaktadır(Bilici, 2011:4).

Sosyal bilimlerde ötekiyle ilgili farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu farklı bakış açılarını Keyman, ampirik/kültürel bir nesne olarak öteki, bir ‘‘varlık/varoluş’’ olarak öteki, söylemsel bir kurgu olarak öteki ve farklılık olarak öteki olarak sınıflandırmıştır. Buna göre, Ampirik/Kültürel bir Nesne olarak Öteki; ötekiyi epistemolojik alanın bir nesnesi olarak ele alır. Bu doğrultuda ötekinin varlıksal durumuna anlam kazandıracak epistemik veriler toplanır ve bu veriler ışığında öteki açıklanmaya çalışılır. Burdaki gaye öteki’yi sözde nesnel gerçeklere dayanan bilgiyi elde ederek açıklamaya çalışmaktır. Farklılığa ampirik ekinsel bir obje şeklinde yaklaşıldığında benzeşik olmayan öge deneysel düzeyde bir obje olmakla sınırlı kalmamakta ekinsel bir obje olmak suretiyle de anlam kazanmaktadır. Bu doğrultuda benzeşik olmayan ötekileştirilmek suretiyle tarihinden ve kendi beninden kopartılır. Bu süreçte, öteki modern öznenin sahip olduklarından yoksun olan bir kültürel kod, denetlenmesi gereke bir nesne olarak kavramsallaştırılır. Bu yüzden, burda ötekiye yaklaşırken ötekinin ne olduğundan çok ne olmadığı üzerinde durulur. İkinci yaklaşım tarzı olan, Bir ‘‘varlık/varoluş’’ olarak Öteki ise farklı olana varoluş ve varlık kavramları doğrultusunda yaklaşırken aynı zamanda ötekiliği modern benliğin yaratılmasında faydası olan ‘görünmeyen benlik’ olarak anlamlandırır. Bu bakış açısına göre varoluşsal anlamda ötekiyle ilgilenen bir kişi sadece ötekiyle ilgili yazmadığı gibi o ayrıca kendi özününün tarihsel ve kültürel dilemmasını da inceleyerek farklı olanla daha önce olmaya ilişkiler keşfetme gayreti içine girer. Üçüncü yaklaşım biçimi olan Söylemsel bir Kurgu Olarak Öteki ise, Said’ten yola çıkarak ötekiyi söylemsel düzeyde anlamlandırılma çabasına dayanmaktadır. Söylem oryantalizm ile ilgilidir ve oryantalizmin tanımı incelendiğinde bu ilişki ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Oryantalizm siyasal, kültürel, ekonomik, tarihsel ve söylemsel olarak Batı epistemolojisinin Doğu’yu anlaması, söylemsel olarak onu kendi zıddı bir konumda inşa etmesi böylece kendi benliğini evrensel bir hakikat olarak kurgulayıp farklı olanı söylemsel olarak ötekileştirme pratiği olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak, Farklılık olarak Öteki ise ötekinin Batı dışı özne konumunun, söylem temeline dayanan senaryolardan ibaret olmadığını, kültürel ve tarihsel düzeyde de inşa edilmiş bir farklılık olduğunu söylerler. Bu bağlamda öteki farklılık olarak kavramsallaştırılmaktadır. Farklılık olarak öteki yaklaşımı, emperyal Batı ile kolonyal Doğu’yu birbirine mecbur kılan kuşatıcı ilişkiyi eleştirel bir biçimde incelemek suretiyle öteki sorununa

yaklaşmışlardır. Bu bakış açısı da Partha Chaterjee, Gayatri Spivak, Stuart Hall ve Homi Bhabha gibi sosyal bilimcilerin eserlerinde dile getirilmiştir (Keyman, 2002: 19-22).

Öteki üzerine kurulan bilinç kaynağını kültürel saiklerden alan değişik toplumsal tavırların ortaya koymuş olduğu örüntüler neticesinde ortaya çıkmıştır. Buna göre, Benzeşik olmayan bir kültür ve yaşam tarzı geliştiren grup farklı olandır dolayısıyla ötekidir. Bu düşünceye göre, “ötekilik” kavramı kültürel anlamda farklı bir yere ait olan insanları betimlemek gayesi doğrultusunda söyleme aktarılmaktadır. Kültürel düzeyde farklılık gösteren ve bu doğrultuda hayatlarını sürdüren kesimler içlerinde farklılığı barındırdıkları için öteki olarak lanse edilmektedirler. Kültürel saiklerde meydana gelen ilerleme düzeyi genişledikçe, benzeşik olmayan öge ve onun üzerine kurulan öteki bilinci de kuvvet kazanmaktadır. Doğu(lu)’yu ve onu özsel anlamda anlamlandıran değerleri belli siyasi sınırlar içinde hapsedip ötekileştiren şey, oryantlizmin pratiğidir. Bu pratik belli sınırlar dahilinde kurmuş olduğu kontrol mekanizmalarıyla Doğu’yu/ötekiyi spekülative düzeyde yeniden kurmuş ve bağlarını bu şekilde devam ettirmiştir. Batılı özne şahsi arzuları doğrultusunda doğuyla arasına koymuş olduğu sınırlar ve bu sınırlar neticesinde ortaya çıkan mesafeye; ayrıma, oryantlizm kisvesi giydirip onu söylemsel olarak inşa etmiştir. Bu bağlamda Batı-dışı toplumlar ise ‘öteki’ olarak tarihsel olarak sabitsel bir anlama kodlanmışlardır. Bu doğrultuda Batılı güçlerin Doğu coğrafyasına yönelik sömürü politikalarına meşru bir zemin kazandırılmak istenmiştir (Dikici, 2014: 49-52).

Oryantalizm, Said tarafından bir “öteki” sorunsalı olarak ortaya konulmuş, bu bağlamda oryantlizm beşeri ilimlerin ana çalışma alanlarından birine dönüşmüştür (Dikici,2014:52). Yavuz’a göre, Batı öteden beri kendisini spekülative sınırlarla ayırdığı ötekinden; benzeşik olmayandan daha üst bir mertebede görmektedir. Batı geliştirmiş olduğu düşünsel stratejiden yola çıkarak özsel anlamda kendine insan konumu sağlarken, ötekini insani anlamda alçaltır ve yine insani anlamda kendinden küçültmek suretiyle söyleme sabitler. Bu fikir doğrultusunda yola çıkan Batı, özsel anlamda insan olan kendisinin, insan olarak alçak bir konumda olan ötekiyi temsil etme hakkı olduğu düşüncesine kendini inandırmıştır. Ötekiyi varlıksal anlamda obje durumuna, Batı’yı ise, varlıksal anlamda özne konuma sokan bu özellik; Oryantalist paradigmanın da varlıksal temelini oluşturmaktadır. Bu kuşatıcı söyleme göre Doğu kendi özsel varlığı hakkında herhangi bir epistemik yargıya sahip olmadığı gibi Batı hakkında da herhangi bir bilgiye sahip değildir. Bundan dolayı Doğu, gerek kendini gerekse de Batı’yı adlandırma ve

anlamlandırma yeterliliğine sahip değildir. Oryantalist paradigma her iki taraf (Doğu ve Batı) için Doğu'yu temsil etme vazifesini yerine getirir. Yani Yavuz da Said gibi oryantalizmi ontolojik yönü doğrultusunda inceleyerek Doğu ve Batı'ya sırasıyla nesne ve özne kıyafetlerini giydirmiştir. Bu hegemonik söylem Doğu'nun kendini tanımlayamayıp savunamayacağını dolayısıyla bu misyonu yerine getirecek birine gereksinim duyulduğunu ve nihayetinde bu misyona uygun öznenin Batı olabileceğini savunur. Bu minvalde, Oryantalist dünya görüşü doğrultusunda şekillenen Batı zihniyetinin tarihsel arka planı çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır (yavuz, 1999: 41).

Oryantalizmin, Doğu'ya ait olan dünyayı anlamaya çalışmaktan öte, o dünyayı denetim altına alma ve kendi istemleri doğrultusunda şekillendirme pratiği olduğunu belirten Baran; Batı'nın, Doğu'yu ötekileştirerek onu kötü anlamlara büründürdüğünü belirtmektedir. Buna göre doğu geridir, iptidaidir ve istenildiği zaman şekillendirilmeye müsaittir. Oryantalizm, Doğu'yu bu şekilde anlamlandırırken aynı zamanda sömürgeciliğin önünü açmakta, bu toplumlara müdahale edilmesi gerektiğini dillendirmektedir. Oryantalistler Doğu'yu ele alırken istemli bir şekilde her zaman Batı'yı daha üstün göstermişlerdir. Oryantalistlerin tanımladığı Doğu sadece metinler ile sınırlı kalmamış, bu bakış açısı iktisadi askeri ve idari alanlarda da kendine bir hegemonya oluşturmuştur. Bu hegemonik zihinsellik "gizli oryantalizm" olarak adlandırılabilir. Gizli oryantalizm Doğu'nun kültürünü, yazılarını, anlamaya dair sosyolojik bir ön okumadır. Zihinlerin hegemonik anlamda kuşatıldığı bu dönemde inşa edilen bu bilinç, Batı'nın Doğu üzerindeki kurduğu otoriteyi konsolide etmiştir. Oryantalistler Doğu'yu inceleme konusu yaparken ona dair olumlu şeylerden bahsetmez; onu değişmeyen, durağan bir nesne olarak anlamlandırır. Bunu yaparken Batı Doğu'yu sabit değişmeyen tarih dışı bir nesne olarak betimler. Oryantalist için Doğu'nun tanımlanması, Batı'nın anlamlandırılması kadar önemlidir; çünkü biz öteki karşılığında ötekine (Doğu'ya) atfedilen olumsuz terimler sıfatlar, Batı'da olumlu bir halde vücut bulurlar (Baran, 2014: 186-187).

Tatal, Batı'nın Doğu'yu ötekileştirirken onu hem bir nefret nesnesi hem de bir sevgi nesnesi olarak kullandığını belirtmektedir. Tatal'a göre, Doğu'nun sevgisel bir nesneye indirgenmesi Batı'nın Doğu'yu özsel yanına dayanak olarak görmesiyle ilişkilidir. Batı'ya dayanak oluşturan bu Doğu, zihinsel anlamda ilkel ve her şeye gücü yeten baba ve ya her şeye hâkim arkaik anne olarak kurgulanır. Bu doğrultuda nefret nesnesi, varlığı tanınamayan ve farklılığı kabul edilmeyen öteki Doğu'dur. Ancak burada

önemli bir soru ortaya çıkar: Doğu nefret nesnesi değil de sevgi nesnesi olması nasıl sağlanabilir? Öteki olarak Doğu'nun nefret nesnesi olmaktan kurtulup sevgi nesne olması için egzotikleştirilmesi gerekir. Bu doğrultuda Doğu, Batı'nın Batı ile herhangi bir ortak özelliği olmadığı için "büyülü bir yer" haline gelir. Lakin burada Ötekiliği temsil eden barbar, barbarlık durumunu yabancılığın icat edilmesi için kullandığında, Batı(lı)'nın tarihsel arka planındaki en eski izlerinin taşıyıcısı olarak kabul edilmektedir. Bu manada Doğu, kayıp bir maziye denk düşen, gerçekliği yansıtmayan parlak bir zamana geri dönme hayalini hayatta tuttuğu oranda iyi vahşi şekilde lanse edilmektedir. Ancak bu iyi vahşilik, Batılı toplumlar kendilerine biçtikleri uygarlık götürme vazifelerine ve emperyal genişlemelerini yasal bir zemine kavuşturmak amacını taşıdığına ise aynı Doğu'yu/barbarı bu sefer kötü vahşi olarak kodlamaktadır (Tutal,2002:119).

E. Said Oryantalizm isimli çalışmasında, Batı'nın sınırları dâhilinde olmayan farklı olan ötekinin, Batıya özgü çağcıl kendiliğin yaratılması sırasında, içsel yönünü analiz etmekte, Batıya ait olan bu benliğin nasıl kendine benzemeyeni ötekileştirip yarattığını sistematik olarak incelemektedir (Dikici,2014:53). 18. yüzyıldan sonraki süreçte Batı'nın Doğu'yu kimliksel anlamda karşısında konumlandığını ve bu bağlamda aralarına bir sınır kattığını dillendiren Said, oryantalizmi, Batılı çağdaş kendiliğin, Doğu'yu karşısına alarak; kendi zıddı bir kimlik yaratarak özsel iktidarını bütün yeryüzünü kapsayacak şekilde genişletmesi şeklinde anlamlandırmıştır. Bundan dolayı oryantalizm, benzeşliğe aykırı olan her şeyin ötekileştirildiği bir pratikdir. Ötekilik kavramının, Batı'nın kurgusal/spekülatif düzeyde icat ettiği sınırlar vasıtasıyla Doğuyla arasına bir mesafe katması; ayrıma gitmesi neticesinde ortaya çıktığını ve aynı zamanda Avrupa kıtasının soyut, somut kültürel medeniyetinin de bütünsel bir parçası olduğunu belirten Keyman'a göre, Batı(lı) tüm olumlu özellikleri(demokratik, kalkınmacı, çağdaş, gelişmiş, hümanist v.s.) kendinde toplamış, ötekine ise kendinde olmayan tüm olumsuz yönleri(antidemokratik, azgelişmiş, totaliter, pre-modern vs.) yüklemiştir (Keyaman, 2002: 21). Böylelikle Batı'dan başka bir şeyi temsil eden Doğu, Batı tarafından ötekileştirilmekte; ötekilik konumuna mahkûm edilmektedir. Doğu-Batı dikotomisi olarak adlandırılan durum Batı'nın Doğu'yu hâkimiyet alanına dâhil etmesi için geliştirilen bir yoldur. Bu sayede Batı kendini merkezi bir güç haline getirerek Doğu üzerinde hegemonya kurmuş ve onu bir alt konuma itmiştir.

Oryantalizm söylemini Doğu'nun ötekileştirilmesi üzerine kurar. İktidar-bilgi ilişkiselliğine dayanan ötekileştirme ötekini olumsuzlarken ötekinin karşısında olan

özneyi ise olumlayıp yüceltir. Öteki “biz”e karşıt bir konumda olduğu için, “biz”in yüceltilmesi “öteki”nin alçaltılması gerekmektedir. Böylece öteki zorunlu bir şekilde olumsuz bir nitelik kazanır. Ötekilik benimle ortak özellikleri olmayan birini tamamen öteki olarak görmeyi, bazen de onu insanlıktan çıkarıp insan gibi görmemeyi içermektedir. Köse ve Küçük’ün belirttiği gibi, ötekinin varlığı sembolik evrende gerçekleşmekte olup bu öteki küçük harflerle yazılır. Buna göre, Küçük öteki burda inşa edilen Doğuyu ifade eder. Küçük olarak kurulan öteki hakiki anlamda bir nesneyi temsil etmemekte olup sadece fantazyaya dayalı bir nesne figürünü temsil etmektedir. Büyük olarak kurgulan öteki ise tam anlamıyla öznenin tamamıyetini ifade etmektedir. Büyük öteki istek duyulan en uygun olan şeyi bulmak için başka öteki unsurlara bakar. Burdaki ortaya çıkan öteki kavramıysa, yazarların belirttiği gibi, Doğu’nun kendisini simgelemekte ve temsiliyetini sağlamaktadır. Batı en uygun olan ötekiyi bulmaya çalışırken, Doğu hakkında sosyolojik ve siyasi stereotipler geliştirir (Köse ve Küçük, 2015: 117-118). Oryantalist söylemle iç içe geçmiş olan ötekileştirme pratiği, birinci olarak Doğu ile Batı arasına konulmuş olan ayırım üzerinde kurulmuş olmakla birlikte; Dünya’nın Doğu-Batı şeklinde bölgesel başlıklara maruz kalmasını, Batının kurmuş olduğu hegemonya aracılığıyla yasal bir zemin kazandırmıştır. Batı kuşatıcı bir şekilde hakimiyet alanlarını kurmaya çalışırken kendi rüya âleminde şekil kazanan ve egemenliğini sağlamlaştırmaya ortam sağlayacak gerçekte olmayan bir doğu inşa etmiş ve ona kendisinde olmayan negatif nitelikleri bahşederek ötekileştirme pratiğini devam ettirmiştir (Köse ve Küçük, 2015:118).

Batı’nın Doğu’yu tahakkümü altına alıp, kendi hizmetlerini yerine getirmek için onu araçsallaştırması doğrultusunda yapılan dikotomiden farklı bir dikotomi daha bulunmaktadır (Bulut,2004:13). Bu bağlamda Batı’nın varlık sorunu Doğuyla ilişkilendiren Bulut’a göre, Doğu ve Batı’nın hayati anlamdaki varlıkları birbirine bağlıdır; Doğu olmadığı sürece Batı’nın da olması söz konusu değildir. Batı Doğu’yu ötekileştirmeye maruz bırakmak suretiyle kendine bütünsel anlamda karşıt olan bir Doğu ortaya çıkarmış ve bu şekilde Doğu’yu “Doğulaştırarak” özsel benini tanımlamıştır. Burda ortaya koymuş olduğu ötekileştirme pratiğiyle Batı, tüm pozitif, güzel şeyleri kendi yapısında taşıdığını ve bunların Doğu’da olmadığını, kendisinde olmayan negatif, çirkin şeylerin tamamının ise Doğu’da barındığını ifade etmektedir. Oryantalist zeminde Doğu, özsel olarak kendini anlatma yeterliliğinden yoksundur; lakin Batı bu yeterliliğe sahiptir. Bu yüzden Batı Doğu için söz söyleme hakkına sahiptir. Bu doğrultuda yetersiz olan

Doğu öz temsiliyet yeteneğinden de yoksundur, dolayısıyla Batı'nın devreye girip onun bu temsiliyetini sağlaması gerekmektedir (Bulut, 2004: 13).

Bulut'un bu açıklamaları, Doğu-Batı bağlamında, oryantalizmin lokomotifi olan ötekilik kavramı ile etnosantrizm Irkçılık/etnosantrizm kavramları arasında sürekli bir ilişki olduğu gerçeğini hatırlatmaktadır. Bu bağlamda, Irkçılık tam anlamıyla ötekiliği temsil eden canlıdan duyulan korkunun açığa çıkması şeklinde anlamlandırılmaktadır. Uluç'a göre, Etnosantrik paradigma yeryüzünü düzenlerken burda yaşamsallıklarını devam ettiren milletleri, toplumsal değerleri, inanç sistemleri gibi unsurları etnosantrizm temelinde tekrardan anlamlandırmaktadır. Bu anlamlandırma süreci, ötekilik ile birlikte işlevsellik kazanmakla birlikte; burada Doğu, Batı tarafından etnosantrik düşünce temelinde oryantalizme dayalı kurgusal gerçekliğe dâhil edilmektedir. Etnosantrizm temelinde hareket eden taraf (Batı gibi) kendine ait değerlerine (ırk, millet, kültür) üst bir konum sağlayarak diğer toplumsal aktörlerin (Doğu gibi) değerlerini kendi altında konumlandırır. Uluç'un da vurguladığı gibi, etnosantrik düşünce, ırkçılık kadar ırka dayalı olmayan örüntüler de sergilemekte olup, kişilerin kendilerini anlamlandırmak için başkalarını süzgecinden geçirmesi ve benzeşik olmayan taraflarının tanımlayıp analiz etmesi sonucunda belirli sınırların oluşturulması sürecini kapsamaktadır. Bu süreçte hegemonyaya dayalı söylemler aracılığıyla kendine başat bir konum sağlayan toplumsal oluşum, son kertede, dar sınırlara mahkûm edilen öteki üzerinde sürekli düzenleyici önlemler alınmak suretiyle şekillendirilmektedir (Uluç, 2009: 50, 94).

1.5. Oryantalizm ve Emperyalizm İlişkisi

Çok eski zamanlardan itibaren Doğu ve onun gizemli dünyası Batı'da hep merak uyandırmıştır. Ancak, ilk emperyal hareketler Avrupalı ülkelerin önderliğinde 15. yüzyılın sonlarında tecimsel amaçlar doğrultusunda farklı istikametlerin keşfi neticesinde gerçekleşmiş; Avrupada, Rönesans hareketiyle birlikte bilim ve sanayinin önü açılmış, sanayi devrimiyle birlikte üretim büyük bir ivme kazanmıştır. Bu doğrultuda, Avrupa ülkeleri hem üretim fazlası mallarını satabilecek pazarlara hem de diğer ülkelere karşı daha çok güçlü olmak ve üretimi devam ettirebilmek için daha fazla hammaddeye gereksinim duymuştur. Avrupa, bu gaye doğrultusunda, ilk başta Amerika ve Asya kıtalarına daha sonra Osmanlı'nın zayıflamasıyla birlikte Afrika'ya yönelmiştir. Bu nedenle de İspanya, Portekiz, Hollanda, Belçika Almanya ve İngiltere gibi devletler, bu yeni coğrafyalara hakim olabilmek için bir mücadeleye girişmişlerdir (Kaya, 2017: 650).

1815 ile 1914 arasını kapsayan süreçte Avrupa, dünya üzerinde olan kolonyal topraklarının genişliğini üst seviyelere (% 35'ten % 85'e) yükseltmiştir. Bu adaletsiz ve vahşi sömürge paylaşımı sırasında oryantalizm, bir taraftan hegemonik söylemlerle Dünya'ya Batı'nın gücünü ve üstünlüğünü ilan ederken, diğer taraftan Doğu'nun güçsüzlüğünü ortaya koymuş ve bu bağlamda çeşitli stratejiler kullanarak dünyayı bölgelere (Kuzey-Güney, Doğu-Batı) ayırarak; bölgeler arasında sorunlar, çatışmalar çıkarmıştır (Çetinkaya, 2009: 19). Doğu- batı ayrımı ve ayrımın sonucunda öteki denilen söylemin ortaya çıkması emperyalist hareketleri ortaya çıkarmış ve hareketler oryantalizmle ilişkilendirilmiştir (Dikici, 2014: 55). 19. Yüzyıl bu bağlamda kritik bir önem taşımaktadır. 19. yüzyılın daha çok 1800 yılı ile değil 1798 ile başlatıldığını vurgulayan Sunar, Napolyon'un 1798 yılında Mısır üzerine yaptığı sefer Batı ile Doğu arasında olan ilişkiler bakımından çok önemli olduğunu belirtir. Sunar'a göre, 19. yüzyılın Batı açısından en önemli özelliği, Batı'nın siyasal ve ekonomik güç anlamında üst mertebelere ulaşması ve Batı'nın sınırsal alanına dâhil olmayan aktörlerin (Batı'nın sınırları dahilinde olmayan diğer ülkeler) buna yanıt verememesi olmuştur. Bu döneme kadar dünyada önemli güç merkezleri olan Osmanlı devleti, Çin, Fas Murabit devleti, Hint Babür Sultanlığı gibi güçler askeri rekabette, ticari ilişkilerde, kültürel alanda eski konumlarını kaybetmişlerdir. Bu dönemde, Batı'nın elde etmiş olduğu egemenlikle eş zamanlı olarak Batılı olmayan toplumlar Avrupa merkezci bir zihniyetle incelenmeye başlanmış; yakalanan üstünlük ile birlikte, Doğu incelemelerini bütünlüklü bir disipline kavuşturan Batı, bu dönemde elde etmiş olduğu konumdan faydalanarak diğer medeniyetlere karşı asimile edici bir tavır ortaya koymuştur. Dünya egemenliği ele geçiren Batı bu perspektifte kendini tarihin amacı ve dünya tarihinin gelişiminin son halkası olarak anlamlandırmıştır (Sunar, 2007: 40-41).

19. yüzyılda, sonuç itibariyle, Batı, Doğu karşısında üstünlüğünü ilan etmiş ve bu doğrultuda artık kendine yeni bir misyon yüklemiştir: Doğu'yu yeniden şekillendirmek, onu çürümüşlükten ve içinde bulunduğu iptidai durumdan kurtarmak. Bu minvalde 19. yüzyılda Batı bir yandan Doğu'yu negatifiğe sabitlemiş, bir yandan da ona olan hayranlığını dile getirmiştir. Bu düşünce doğrultusunda Batı aslında Doğu'ya olan ilgiyi diri tutmaya çalışmış ve insanların oraya gitmesini teşvik etmek istemiştir. Ayrıca Batı'nın gereksinim duyduğu zenginlikler, Doğu'da bulunmakta fakat Batı bu zenginlikleri kullanamamaktadır. Doğu'nun sahip olduğu zenginlikler, Doğu'ya bırakılmayacak kadar önemlidir. Bundan dolayı bu zenginliklerin insanlığın yararına

sunulması gerekmektedir (Bulut, 2014: 87). Bu saikler ile Doğu'nun sömürgeleştirilmesi meşru bir zemine oturtulmuş ve Doğu'nun kapıları sömürgeciye sonuna kadar açılmıştır.

Batı'nın diğer aktörler üzerinde kontrol mekanizması kurarak onları idare etmesi ve onların ne olduğunu analiz etmesi sonucunda dikkate değer bir özellik meydana çıkmıştır: Batılı öznenin siyasi, kültürel, finansal anlamda dünya sistemini total olarak hegemonize etmesi ve evrensel bir merkez olarak kurulması (Keyman, Yeğenoğlu ve Mutman, 1999: 10). Evrensel norm ve merkezilik kavramları oryantalizmin menşei oluşturur ve üzerinde durulması gerekir (Köse ve Küçük, 2015:120). Burada 'evrensel norm'dan kastedilen şey; Batı'nın her hangi bir alanda inşa ettiği bilginin evrensel bir doğru olarak anlamlandırılması, merkezilikten kastedilen şey ise; mekânın, zamanın, gelişmelerin, olayların Batı'nın sahip oldukları üzerinden onu ön plana çıkartarak ve onu yücelterek okunmasıdır (Köse ve Küçük, 2015:120).

Oryantalizm siyasal üstünlüğe ve baskıya dayanan bir işlemdir, bir özek kurma ve özekleme uygulamasıdır (Mutman,1999: 31). Batılı hegemonik uygulamalar aracılığıyla oryantalist düzlemde var olan Şark tahayyülü epistemik bir objeye dönüşmüş olmakla birlikte müdahaleye açık bir olarak obje olarak da sabitlemiştir. Hegel'in ünlü Köle-Efendi diyalektiğini, Batı'nın Doğu üzerinde kurmuş olduğu hegemonyayı açıklamada yol gösterici olduğunu ileri süren Köse ve Küçük; bu diyalektiğin herhangi bir canlınin hayatta kalması için başka bir canlınin zorunlu varlığına dayandırıldığına dikkat çeker. Burada var olan her iki insan da kendinden emindir; lakin diğeri tarafından nesnel olarak kabul görmemiştir. Bundan dolayı gerçek bir varlık görünümünde değildir. Diğeriyle olan mücadelede insan, karşısında olanın bilincini ve hayatını zarar vermeyip korumalı lakin karşıt tarafta yer alan kişinin iradesel otonomisini de ortadan kaldırmalıdır. Başka bir deyişle onu özgürlüğünden mahrum bırakarak köle konumuna düşürmelidir, bunu yaptıktan sonra efendi amacına ulaşmak için çok önemli bir olguya daha ihtiyaç duyar: Bilinç. Nitekim onun efendiliğini bilinç kavramı anlamlandırır. Bu efendilik içinde bilinç barındıran bir canlı tarafından onaylandığında anlam kazanır. Nitekim onun efendiliği bilinçli bir varlık tarafından kabul gördüğünde anlam kazanmaktadır. Bu doğrultuda ulaşılacak temel yargı şudur: Efendinin efendilik statüsüne ulaşabilmesi için onu efendi olarak kabullenen ve onaylayan bir köleye sahip olması gerekir, efendi olmanın şartı budur. Hegel bu minvalde tarihi, Köle ile Efendi arasında var olan ilişkinin ve etkileşimin tarihi olarak kabul eder. Bu çözümleme bize Batı'nın kendisini Efendi, Doğu'nun da bir köle olarak içselleştiren zihin yapısını ortaya koymaktadır (Köse ve Küçük, 2015:121).

Said, oryantalizmin, ancak emperyalizmin Müslüman coğrafyaları sömürgeleştirmesinden sonraki süreçte ivme kazandığına ve bu doğrultuda oryantalist paradigmanın emperyalist yayılcılığa yasal bir zemin kazandırarak ona nasıl disiplinler bilgi ortamı sağladığına dikkat çekmektedir (Sayyid, 2007: 68). Batı'yı temsil eden uygarlık kendini savunmaya çalışırken İslam ve onu bir şekilde anımsatan Doğu'ya ait yaşam pratiklerini karşına alarak, biz-onlar şeklinde bir ayrıma giderek bunu yapmaya çalışır. Buna göre despotik bir yönetimleri olan bu ötekiler; Doğu'lular, köleliğe meyilli olmakla birlikte, Batı'nın gözünde hilebaz, korkulan, terörist kavramlarının somuta indirgenmiş halidir; bu yüzden bunlar tehlikelidirler ve ele geçirilmeleri gerekmektedir (Köse ve Küçük, 2015:123). Bu şekilde ötekileştirilen Doğu/Doğulu oryantalist söylemin sömürge politikasının hedefi olmaktadır.

Oryantalist anlatılar İslam ve Batı arasında var olan çift kutuplu yapıya dayanmakta olup bu ayrım en başından beri tüm söylemi ve anlatıları biçimlendirmektedir. Bu perspektifte, Batının bir tarihi vardır; lakin İslam'ın bir tarihi yoktur, Batı akılcıdır, İslam doğmatiktir, Batı demokratiktir, İslam despotiktir (Sayyid,2007: 69). Bu ikili karşıtlıklar üzerine inşa edilen egemen söylem, İslam'ı nesneleştirerek üzerinde tahakküm uygulanması gereken bir toprak parçası haline getirir. Bu da bizi oryantalizmin keşif yolu olan emperyalizme götürmektedir. Said, Araplar ve İslam üzerine oryantalizme özgü belli başlı doğmaların en katıksız şekillerinin mevcut olduğunu söyler. Buna göre bu doğmalar şu şekildedir (Said, 1995: 407-408):

“a. Her sektörü akla dayalı, gelişim ve ilerleyişi insancıl, üstün Batı ile ilkesiz ve kuralsız geri kalmış, zelil Doğu arasındaki sistematik ve mutlak fark meselesi.

b. Doğu ile ilgili soyutlamalar, özellikle kaynak 'klasik' Doğu medeniyetini anlatan metinler ve külliyât olursa her zaman çağdaş Doğu realitelerinden çıkarılan delillere şâyân-ı tercihtir.

c. Doğu ezeldir, tek biçimlidir ve kendini tariften aciz bir coğrafyadır. Bundan dolayı Doğu'yu Batı bakımından anlatacak ve aktaracak son derece genelliğe haiz ve sistematik bir dil kullanmak kaçınılmazdır; aynı zamanda ilim açısından objektiftir.

d. Temelde, Doğu ya korku duyulacak (Sarı tehlike, Moğol Sürüleri esmer müstemlekeler) ya da (susturma yolu ile, araştırma geliştirmeye, mümkün ise doğrudan işgal suretiyle) kontrol altında tutulacak geniş bir bölgedir”

Oryantalizm, emperyalizm bağlamında, Batı'nın efendiliği, uygarlığı ve gelişmişliği tahakkümü altında bulundurduğu insanlarla kurduğu ilişki ile gerçekleşmektedir. Batı uygarlığını götüreceği, efendiliğini göstereceği gelişmemiş bir coğrafyaya ve gelişmemiş bir topluma ihtiyaç duymuştur. Nitekim Batı ihtiyaç duyduğu bu malzemeyi Doğu'da bulmuştur (Köse ve Küçük, 2015:121). Doğu negatif bir nesne konumunda olduğu için, kendisini hakkında yargıda bulunma iradesine sahip değildir. Doğu'nun gericiliğini, pasifliğini ve kendini yönetmesindeki acizliğini gören Batı, oryantalist bir sömürü politikasıyla Doğu'ya el atmıştır. Efendi olarak meşruiyetini sağlayan Batı bu coğrafyada elinden geleni ardına koymamıştır. Devreye soktuğu oryantalist politika ve kurumlarla Doğu'yu siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda sömürüye tabi tutmuştur. Bu bağlamda metne dayalı kurgulamalar neticesinde durağan bir karaktere oturtulan ve özsel iradesinden koparılan Doğu, ürkülecek ya da köleleştirilecek nesne konumunda sabitlenmiştir (Sayyid, 2007: 68). Oryantalizm, kapitalist sistemin geri kalmış ülkeleri Avrupa'nın bir kolonisi yapmanın bir parçası, ideolojik bir söylemidir. Samuel C.Chev bu konuyu şu sözleriyle çok güzel şekilde ifade etmektedir:

“İslamın terör, yıkıcılık, nefret edilen barbar sürüleri olarak görülmesi boşuna değildir. Avrupa için İslam, devamlı bir felaket konusu idi. XVII. yüzyılın sonlarına kadar süren, Osmanlı helası, tüm Avrupayı yerinden oynatıyor, hristiyan medeniyeti için aralıksız bir tehlike sayılıyordu. Zaman Avrupaya bu tehlikeyi, genel hayatın akışı içinde eritrneyi öğrettir” (Said, 1982:7; Çerrahoğlu, 1989: 103).

Çemil Meriç'in Oryantalizmin farklı şekillerde sömürgeciliğin keşif yolunda rol aldığını görüşünden hareket eden Dikici, oryantalizmin, ekinsel düzeyde bir determinasyon olmamakla birlikte kendisini ötekilerden farklı kılan şey öteki bir topluluk ya da grup üstünde sağladığı otoriteye girdiği bağa tekabül ettiğini belirtmektedir (Dikici, E. 2014: 56).

Doğu- Batı ayrımı, oryantalist söylemin temel argümanlarından bir tanesidir ve oryantalizm bu zemin üzerinde bir anlamsal ivme kazanmaktadır. Bu perspektifte Batı

kendisi dışında olan Doğulu toplumlara karşı dışlayıcı bir anlayış göstermiştir. Bunun sonucunda Batılı özne Doğu üzerinde hegemonik kontrol mekanizmaları kurarak ve bu şekilde onu çevrede tutarak kendini üst bir merteye olan özeksel yere almıştır. Bu bağlamda kendini üst bir konuma taşıyan; özekleyen Batı, kendi etrafında bulunan çevresel faktörleri ötekileştirmeye tabi tutmuş ve onları bu şekilde kurgulamıştır. Bu strateji sayesinde Batı, Doğuyla ilgili olan emperyal arzularını uygulamaya sokmak için uygun bir yöntem bulmuştur (Dikici, 2014: 47).

Batı tarihsel süreçte, ‘‘Hayali Doğu’’ diye realitede herhangi bir anlam ifade etmeyen bir Doğu yaratmıştır. Burda gerçekleştirilen Doğulaştırılma ütöpik bir niteliğe sahiptir. Nitekim Batı bunu yaparken oryantalist bilgi üretme sürecini kullanır. Uluç’a(2009) göre, bu süreçte devreye giren Batılı oryantalist entelijansiya güzelliğini kaybeden endüstriyel Avrupa’dan kaçmış ve bir rüya alemine doğru yolculuğa çıkmıştır. Bu yolculukta sonucunda içinde çirkinlikleri barındırmayan ideal ve arzu duyulan hayali bir dünya yaratılmıştır. Bu hayali dünyanın ismi ise Doğu’dur. Bu şekilde hayali bir zeminde kurgulanan Doğu denilen yerde gerçek anlamda nelerin olduğu ve buranın ne gibi özelliklere sahip olduğunu bilmek artık gereksizdir. Doğu’nun, Batılının kendi hafızasında kurduğu ve istediği zaman kaçtığı bir sığınak özelliği gösterdiğini belirten Uluç, Goethe’nin ‘‘çobanların arasına karışmak, vahalarda serinlemek, kervanlarla birlikte dolaşmak, ipek, kahve ve amber ticaretiyle uğraşmak üzere’’ katıksız Doğuya kaçıp kurtulmak istediğini aktarır. Nitekim burada olmayan bir gerçeklik ve ütöpik bir alem vardır (Fontana, 2013: 131; Uluç, 2009:150). Bu şekilde Doğuyu tahayyül edip kavramsal bir kapatmaya hapseden Batı, zamanla bu dünyayı ele geçirmek isteyecek, işgal edecektir. Bu kavramsal kapatılma vasıtasıyla tarihsel süreçte sömürgeciliğin nasıl şaha kalktığını anlamlandırmak hayati derecede önemlidir. Batı gerçekte olmayan Doğu imgesini icat ederek ve bu imgenin üzerinde kurduğu özsel varlığına kurgusal bir anlam katarak varoluşunu anlamlandırmıştır. Yani Batı, Doğu’yu kendini görmek için kullandığı bir ayna olarak kullanmıştır. Batı Doğu’da bulunan güzel olmayan şeylere baktıkça, onların zıddını kendinde görmüştür. Başka bir deyişle Batı Doğu denilen aynaya baktığında Doğu’yu yansıtan, içinde güzellik adına herhangi bir emare taşımayan şeyleri görür; lakin Batı aynada bu güzel olmayan şeylere baktıkça da kendi güzel taraflarını görmektedir. Doğu ‘‘erotizm, egzotizm, hamam, harem, sapkınlık, çirkinlik, vb.’’ kavramlarla beslenmekteydi. Burda Doğu bir eğlence nesnesi, seyirlik bir malzeme, bir merak konusu ve tuhaflıklar coğrafyasıdır. Doğu, Batı tarafından uzun bir tarihsel süreçte,

hep ıslah edilmesi gereken bir yaratık, keşfedilmeyi bekleyen genç bir kız, kendini idare edemeyen bir ülke, despotizmin zulmü altında can çekişen cahil bir halk, olarak resmedilmiştir. Doğu'nun kurgulanmış bu imajı Batı için büyük önem taşımaktadır. Çünkü Doğu'yu aydınlatıp uygarlaştıracak olan; oraya medeniyet götürecek olan Batı'dan başkası değildir. Kısaca her tür negatif değerle yüklü Doğu'yu her türlü olumlu değer taşıyıcısı Batı kurtaracaktır. Burdan da anlaşılacağı üzere Doğu'yu kurtarmak için gerçekleştirilen tüm müdahaleler meşru bir zemin kazanmıştır. Böylece Doğu'yu içinde bulunmuş olduğu bu düşkünlük, aşağılık durumundan kurtarmak için Batı, askeri-politik gücünü Doğuluların iyiliği ve hayrı için buraya yerleştirmiştir (Mertcan, 2007: 16-17). Böylelikle emperyalizm oryantizm kol kola yürümeye devam etmiştir.

Konuya bu gerçekte olmayan doğu bakımından (Hayali Doğu) yaklaşan bir başka yazar Jale Parla'dır. Parla'ya göre, oryantizm, Batı tarafından icat edilen gerçekte olmayan; hayali diye anlamlandırabileceğimiz Doğu'ya özgü bir betimleydi. Batılı öznenin hayalinde barındırdığı ütopyaları dışarı vurmak suretiyle Doğu ve onu temsiliyetini sağlayan unsurların inşa edilmesidir. Batının, düşsel anlamda karşısında yer alan Doğuya göre özsel gerçekliğini anlamlandırdığı ve huzurlu bir duyuncula Doğunun maddi ve manevi değerlerine el koyduğu sükûti Doğu(lu)nun gölgesidir (Parla, 2001. 96). Batı'nın Doğu'yu sömürgeleştirerek üzerinde kurmuş olduğu bu üstünlük salt 'zor'a dayanılarak devam ettirilmemiştir. Doğu üzerinde kurulan bu tahakküm ilişkisinin devam etmesi için rıza üretimine ihtiyaç duymuştur. Diğer bir deyişle Sömürgeci sömürgeleştirdiği coğrafyada bulunan bazı insanların sempatisini kazanmaya muhtaçtır. Bunu gerçekleştirmek için Batı, bilim ve bilim insanlarını kullanmıştır. Napolyon'un Mısır işgalinde yanında pek çok bilim adamı götürmesi bu minvalde anlamlıdır. Napolyon yanında Mısır'a gelen oryantalistler Mısır'da bir enstütü (İnstitute d'Egypt) ardından Mısırın Tasviri adlı çalışmayı piyasaya sürmüşlerdir. Bu şekilde Mısır tanımlanmış, incelenmiş bilgi pratikleriyle yeniden inşa edilmiş ve Fransa'ya ait kılınmaya çalışılmıştır. Bunu yaparken aynı zamanda işgal de meşrulaştırılmaya alışılmıştır. Buna güzel bir örneği Mısır'ın tasvirinde yer alır. Bu tasvirde Mısır'ın fethedilmediği, kurtarıldığı yazılmaktadır (Hentech 1996: 171; akt. Mertcan, 2007: 23). Buradan da anlaşılacağı üzere oryantalistler de, askerler ya da sömürge yöneticilerinden aşağı kalmayıp benzeşik olarak görevlerini yerine getirmişlerdir.

Yıldız, Said'in, Foucault'dan yola çıkarak oryantizme bilgi ve güç kavramalarını eklemeyerek sömürgeciliği açıkladığını belirtir. Buna göre Doğuyla ilgili

üretilen bütün bilgiler oryantalist söylem vasıtasıyla Doğu'yu kuşatmaya alıp sabitlemekte ve son minvalde Batı'nın sömürge politikalarının önünü açıp ona hegemonik bir hakimiyet sağlar. Bu politikaların devreye sokulması için metinsel temelli bir akademik bilgi birikiminden faydalanılmıştır. Said'e göre tarihsel anlamda sürekli bir şekilde üretilen Doğuyu konu alan bu metinler Doğu denilen yeri bizzat ortaya çıkarmıştı. Bu bağlamda oryantalizm temelinde dolanıma sokulan söylemlere göre Doğunun metinsel anlamda kurulması ile onun hakikati arasında bir benzerlik ya da uyum aramak gereksizdir (Yıldız, 2007: 9-10). Bu bağlamda Said, Balfour'un 1910 senesinde Avama Kamara'sında Mısır hakkında gerçekleştirdiği konuşmayı ele alıp incelemesi önemlidir. Said bu konuşmayı kültür- siyaset ilişkisi üzerinde temellendirmek suretiyle çözümler ve şarkiyatçı söylemin şifrelerini ortaya çıkarır. Balfour şöyle seslenir (Said, 2001: 42-43; Turna, 2002: 215-216):

“...Batılı uluslar, tarihte ortaya çıkar çıkmaz... kendilerine özgü erdemleri edinip ...kendi kendini yönetme yetilerinin ilk ilkelerini... sergilediler... Genel deyişle 'Doğu'daki Şarklıların tüm tarihine bir göz atın, kendi kendini yönetmenin izine rastlayamazsınız. (...) İşin aslı budur. Bir üstünlük ya da aşağılık sorunu değildir bu.”

Yukardaki söylemde görüldüğü gibi bilgi- iktidar ilkesi bir tarafın kendini yönetebilme becerisi sağlarken, başka bir tarafın ise bu beceriden eksik olmasına neden olmaktadır. Bilgi iktidar prensibi gereği bir şeyi yönetebilmek bilgiye sahip olmakla gerçekleşir. Bilgiye sahip olup yönetme becerisine sahip olan taraf 'öteki' karşısında kesin bir üstünlük kazanır. Said, İngiltere'nin Mısır' özsel anlamda kendini idare edemediğini bildiğini ve bu surette burayı fethetiğini belirtir (Turna, 2002. 215). Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesi tarihsel açıdan hem emperyalizm hem de oryantalizm için büyük önem taşımaktadır. Nitekim bu süreçten sonra oryantalizmin yapısal anlamdaki kurumsallaşması daha da güçlenmiştir. Doğunun doğulaştırılması, daha ayrıntılı araştırmaların yapılması bilimsellik vurgusunu güçlendirmiştir (Mertcan, 2007: 23).

Mısır seferi, kalemin kılıçla, bilimin silahla olan ittifakını deşifre eden bir seferdir, bu özellik Mısır seferini önemli kılan bir başka özelliktir. Bulut'a göre, Napolyon, bu sefer sırasında değişik yöntemler kullanmıştır. Bu doğrultuda, ilk başta Arapça bir bildiri, halka hitaben, yayınlamıştır. Napolyon bildiride Mısır'a halifenin ve Müslümanların

dostu olarak Mısır'a geldiğini, amaçlarından birinin Memlukların zulmünden Mısır halkını kurtarmak diğer amacının ise İslam düşmanı İngilizlerin elinde bulunan Hindistan'ı kurtarmak olduğunu ilan etmiştir. Napolyon bildiride, ayrıca, Allah'a ve Kur'an'a önemli derecede hürmet duyduğunu ve askerlerine Mısır'da yaşan insanların ibadetine ve dini değerlerine müdahale etmemeleri yönünde talimatta bulunduğunu söylemiştir. Oryantalistler tarafından Arapçaya tercüme edilerek basılan ve besmele ile başlayan bu bildiri devrim Fransa'sının gerçekte Müslüman sayılması gereken bir ülke olduğu iddiasını da öne sürmüştür (Bulut, 2014:90). Avrupa'nın sömürgeci politikalarını meşrulaştırma çabalarında yeni bir evrenin açılması Mısır'ın işgali ile gündeme gelen bir diğer konu olduğunu belirten Bulut'a göre, Avrupa bu dönemde bir zamanlar parlak dönemlerini yaşayan lakin artık zayıf düşmüş Doğu'ya ışık ve özgürlük götürme görevini üstlenme gayesi içindedir. Bu doğrultuda resmi tarihçiler Mısır'ın işgalini şu şekilde anlatacaktır: "Fransız orduları Mısır'ı fethetmediler, kurtardılar (Bulut, 2014: 91-91). Batının bu oryantalist sömürüsü Said'i haklı çıkarmaktadır.

Batı'nın, Doğu'yu hep dişi olarak resmedip ona hep cinsellikle yaklaştığını belirten Bulut, Batı'nın Doğu'yla temasa geçtiği zaman değişik duygular hissettiğini belirtir. Bu karşılaşmada Doğu örtüsü kaldırılmamış taze bir gelin figürüyle duygularda yer edinir. Doğu'nun gelin olması Batı'nın kendisine damatlık pozisyonu vermesiyle tamamlanır. Bu karşılıklı ilişkide, damat örtüsü kaldırılmamış gelinin yüzünü görmek için örtüyü kaldırma istenci doğrultusunda harekete geçer. Yazılan ve çizilen pek çok eserde muhteşem bir güzelliğe sahip olan ve Doğu coğrafyasında yaşayan kadınlar varlıklı lakin yakışsız Doğu'lu karşıt cinsleriyle beraber eşitsiz bir zeminde eşitsizlik hissiyatını hissettirecek şekilde sunulmuştur. Barbar, ahlaksız çirkin Doğulu erkeklerin haremünde zorla kapatılan çaresiz kadınlar resmedilmiştir. Doğuluların öz itibarıyla iyi hasletlere sahip olduğu lakin başlarında bulunan yöneticilerin zulümleri ve despotik yönetimleri nedeniyle kalkınamadıkları ve Doğulu halkların, aydınlanmış Batılı yöneticilerin idaresi altında daha önce görülmemiş bir refaha kavuşacakları savunulmuştur (Bulut, 2014: 13). Ötekinin barbarlığında kendi uygarlığını keşfeden Avrupa, Doğu'ya özgürlük götürme ve aydınlatma görevini kendine yüklemiştir. Yeğenoğlu, *Peçeli Fanteziler: Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark* başlıklı çalışmasında, Oryantalist söylemi cinsellik açısından bir okumaya tabi tutarak ötekiliğin temsil edilmesinde cinsel ve kültürel farklılaşma biçimlerinin aynı zamanda birlikte çalıştığını ortaya koymaya çalışmıştır. Yeğenoğlu, Doğunun temsil edilme biçimlerinin daima cinsel imajlar, bilinçdışı

fanteziler, arzular, korkular, ve rüyalarla birlikte örüldüğünü söyler. Bu bağlamda cinsellik öznenin öteki'yle olan her ilişkisini yönettiğini söyleyen Yeğenoğlu, “*Oryantalist söylemdeki bu çifte eklemelenmeyi anlamak, tarihsel olanın fanteziyle, kültürel olanın cinsel olanla ve arzunun iktidarla bağlantısını incelemeyi gerektirir*” demiştir (Yeğenoğlu, 1999: 114).

Peçe metaforunu kullanarak cinsellik- sömürgecilik- ötekilik arasında var olan ilişkiyi ortaya koyan Yeğenoğlu, *Peçe*'nin oryantalist söylemde sadece Doğular tarafından kullanılan bir giysi parçası değil, Doğu'nun kendisini ifade ettiğini belirtir. *Peçe* Doğu'nun kimliksel inşasında önemli rol oynamaktadır. *Peçenin* sadece kadının değil aynı zamanda Doğu'nun kendisini de gizlendiği bir metafordur. *Peçenin* Doğu'nun gerçek kimliği gizleyen bir nesne olarak algılanması Doğu'nun ontolojik bağlamda anlam kazanmasını sağlamıştır. Bu bağlamda var olma niteliği kazanan Doğu bunu *peçeye* borçludur. Hakikiliği *peçeyle* gizlenmiş Doğu bu anlamda kendi gerçekliğini yansıtmamakta aldatıcı bir görünüm arz etmektedir (Yeğenoğlu, 1999: 122-123).

Yeğenoğlu, öznenin kendini kurma sürecinde *peçe* ve onun tarafından saklandığı düşünülen hakikatin önemli rol oynadığını, bu bağlamda *Peçe* öznenin kendisini kurmasını için hayali bir öge sağladığını ve Doğu'nun bu süreçte Öznenin kimliğini onaylayan bir nesneye; hayali bir ötekiye dönüştüğünü belirtir (Yeğenoğlu, 1999: 136). Bu minvalde, *Peçenin* arkasında var olan ötekinin gizemli varlığı özneyi hem tehdit etmekte hem de fantezilerini ortaya çıkarmaktadır. Bu belirsiz, tehlikeli ve karanlık bölgeyi bilmek ve fethetmek arzusu fantezileri üreten şeydir. Bu fanteziler şunlardır (Yeğenoğlu, 1999:138):

“-*Gizemli, içine girilmez olan Öteki'nin kalbinin derinliklerine girme fantezileri*

-*Doğulu ve ilkel olanı evcilleştirme fantezileri*

-*Öteki'nin peçenin ardında saklıyor olabileceği aşırı hazzı açığa çıkarma ve düzeltme(reform) fantezileri*”.

Batı'lı özne geri kalmış Doğu'yu ve onun kadınlarını modernleştirmek, medenileştirmek ve özgürleştirmek gibi sebepler öne sürerek *peçeyle* ilgili saplantısını açıklamak istemiştir (Yeğenoğlu, 1999:138). Lakin Homi Bhabha'nın da dediği gibi “sömürgeci iktidar aygıtı bağlamında, cinsellik ve ırk söylemleri işlevsel bir üst

belirlenim süreci içinde birbirleriyle ilişkilendirir (Bhabha, 1997: 26; akt. Yeğenoğlu, 1999: 134). Bu bağlamda Batılı sömürgeci özne oryantalist bir söylemle peçe metaforunu kullanarak cinsel ve kültürel anlamda Doğu'yu ötekileştirmiş, siyasal anlamda işaretlemiş ve nihayetinde fethetmiştir.

1.6. Oryantalizmin İçselleştirilmesi: İç-Şarkiyatçılık/Oryantalizm

Doğu, Batı'nın çizdiği doğrultuda var olmaya arazi olmuş, kendisini de bu bakış açısı içerisinde tanımlamaya başlamıştır. Hatta tarihsici bir tavırla, geri kaldığını düşünmüş, muhtelif projelerle bu aradaki zaman açığını kapatmaya çalışmıştır. Türkiye, İran, Mısır, gibi ülkelerdeki erken modernleşen seçkinler toplumlarıyla “yukarıdan” kurduğu ilişki, bu sürecin bir neticesiydi. Batı'yla temas noktalarında, modernite ile erken tanışan seçkin kitleleri, kendilerince toplumlarının bir adım önünde görüp, misyonerce bir ruh ile halklarını, Batılılaştırma ve modernleştirme projelerine girişmişlerdi. Aynı zamanda bu süreç, Doğu'nun, modernizmin alternatif yorumlarına ve kendi imgesinin kuruluşuna aktif olarak katılmaya başlaması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda artık durağan, sabit bir Doğu bulunmamakta olup Batı'dan aldıklarını yeniden tanımlayan, yerelleştiren, hatta Batı tarafından kendisine biçilen bu rolü ve imajı araştıran aktif bir Doğu karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, iç-şarkiyatçılık olarak adlandırılmıştır. İç-şarkiyatçılık Batı hegemonyasını içselleştirip sürekli kılan paradigmaları benimseyip, bunların Doğu'da yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır; yani burada aslolan pratik, oryantalist içselleştirilmesidir (Başaran İnce, 2014: 15-16).

Post kolonyal dönemde Doğu, oryantalist modernizasyonun bir aracı olarak içselleştirilerek kullanılmış ve bu durum iç oryantalistizm olarak adlandırılmıştır. Buna göre, İç oryantalistizm, kavram olarak Doğulu toplumların kendi toplumsal miraslarını Batıyı örnek alarak anlamlandırması, inşa etmesi ve yeniden incelemeye almasıdır (Baran,2014:187-188). İç oryantalistizm, Bezi ve Çiftçi'den yola çıkarak self oryantalistizm şeklinde de kavramsallaştırılabiliriz. Oryantalizm Batı tarafından keşfedilen bir tabanadır. Buna göre bu tabancanın kasatması Batı/Batılı tarafından Doğu ve bu dünyaya ait olan değerlere yöneltilmiştir. İç/self oryantalistizm ise Doğu'nun Batı'yı örnek alarak oryantalistizm transfer etmesi ve bunu bir silah olarak kullanmasıdır; lakin bu silahın kasatması bizzat Doğu/Doğulunun kendisi tarafından otantik Doğu/Doğuluyla

doğrultulmuştur. Kelime anlamı ile *kendi kendini doğulaştırmak* anlamına gelen self oryantalizmin oluşması için, ilk başta kendi özünde batılı bir canlanmanın olması gerekmektedir. Bu canlanmayı gerçekleştirmede öncü rol oynayanlar ise entellektüeller, aydınlar, entelijansiya ve elitler olup bu grubun varlığı self oryantalizm için hayati bir öneme sahiptir. Self oryantalizmi içselleştiren entellektüel aktörler kolonyalist politikalar doğrultusunda özne durumlarını kaybedip araçlaşan; objeleşen ülkelerde Chiang (2004)'ın deyimiyle, *temasın eşiğinde* ortaya çıkmaktadır. Self oryantalizm, oryantalist hegemonyayı, hükmetme, yönetme veya işaretleme ve öznelik-nesnelik konumlandırılmasında beslemektedir. Bu bağlamda iradi modern toplumlardaki veya kolonyalizmin nesnesi toplumlardaki taşıyıcı entelijansiyanın modernlik-batıcılık enfeksiyonuna yakalanmış olduklarını ve bu anlamda self oryantalizmi, bu enfeksiyonunun ortaya çıkardığını söyleyebiliriz. Bu düşünce temelinde bakıldığında modernleş(tir)me sonrasında meydana gelen oryantalizm felsefesini aslında self oryantalizm olarak adlandırmak mümkündür. Self oryantalist enfeksiyon herhangi bir toplumun içine girdiğinde sürekli yeni bir öteki yaratmaktadır Cheng bu durumu *sonsuzluğa dönüş* kavramı ile açıklamaktadır. Buna göre self oryantalizmin ortaya çıkmasıyla birlikte sürekli yeni kişiler ve denek toplumlar yaratmakla birlikte kendi özünden bir öteki doğurtacak ve etkileri devamlı olacaktır. Milliyetçiliğin toplumların zihninde var olan uyanıklık durumunun sona ermesi ve hızlı bir şekilde zihinlerde yer edinmesi nedeniyle self oryantalizm olgusunun milli düzeyde ortaya çıkması yöresel düzeyde ortaya çıkmasından daha olanaklıdır. Bu doğrultuda kolonyalizm sırasında veya kolonyalizm sonrasında kurulan ve taşıyıcı entelijansiyanın kurucu rol üstlendiği devletlerde milli /ulusal projeye aykırı hareket sergileyen, homojen toplum yapısıyla çelişen tüm kitleler ötekileştirilerek self oryantalizm odaklı söylem tarafından objeleştirilen birer varlık durumuna düşmüşlerdir. (Self)oryantalizmi değerlendirirken kolonyalizm ve iradi modernlik kavramlarına da değinmemiz gerekmektedir (Bezci ve Çiftçi, 2012: 141-145). Bu doğrultuda self oryantalizm iki farklı senaryoyla ortaya çıkmıştır: kolonyalist senaryo ve İradi modernist senaryo. Bu bağlamda bu senaryoları yazarlar şöyle aktarmışlardır (Bezci ve Çiftçi, 2012: 146):

“Kolonyalist senaryoda, Kolonyalizmin uyanışı İçerisinde kültürel kendi kendini tanımlama, batılı kültürel hegemonyaya karşı koyma yoluyla hissedilen başlıca Doğulu niteliklerin devlet merkezli şeyleşmesine neden olması söz konusu edilmektedir. İradi modernist senaryoda ise, Batılı ve ulus aşırı sermayenin hala

kolonyalist bakış veya metropoliten bakış tarafından yönetilmesi ve kontrol edilmesinin cezbedici olması hali söz konusudur”.

Self oryantalizmin oluşumuna temel oluşturan birincil faktör “temas bölgeleridir”. Temas bölgelerinde bulunan taşıyıcı elitlerin, içinde buldukları toplumdan bir birim zaman önce modernleşme ile tanışmaları, bu elitlerin modern norm, değer ve kurumları kendi toplumsal norm değer ve kurumlarıyla karşılaştırarak modern/batılı norm, değer ve kurumları daha üstün bir konuma koymasına neden olmuştur. Bu bağlamda self oryantalizmin oluşmasına zemin teşkil eden temas bölgelerinin Doğu’yu yansıtmayan Batılı değerleri içselleştiren aydınlar üretmiş olduğunu ve bu aydınların Batı’ya yönelik, kesin surette, almaşık bir tavır ortaya koymadığını öne sürülebilir (Bezci ve Çiftçi, 2012: 148-149). Baran’ın çalışmasında aktardığı üzere, Batılı düşünce Doğulu toplumlarla karşılaşma imkanını temas bölgeleri ve elitler aracılığıyla elde eder. Bu çalışmaya göre, Temas bölgeleri kavramı sadece coğrafi alanı temsil etmemekle birlikte okul, kilise gibi herhangi bir toplumsal alanı da kapsayabilir. Bu anlamda temas noktaları farklı bölgelerin veya kültürlerin eşitsiz bir şekilde karşılaşarak ilişkiye girdiği noktalardır. Öteki toplumların sınırlarında inşa edilmiş olan temas bölgeleri başlangıçta oryantalizmin oluşmasına neden olurken daha sonraki süreçte merkez içindeki temas bölgelerinde iç/self oryantalizmin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Temas bölgelerinde Doğulu toplumların taşıyıcı elitleri batılı yani modern değer ve kurumları kendi değer ve kurumlarıyla karşılaştıkları anda Batılı değerlere üstünlük vermişlerdir, bu da sürecin iç oryantalist bir evreye kaymasına neden olmuştur. Bu iç oryantalist temelde aktif özne konumunu sadece Batılılar değil aynı zamanda Doğulular da işgal etmiştir. Bu süreçte rol alan elitlerin batılı değerleri taşıdığı savı onlara büyük bir ayrıcalık vermiştir. Bu ayrıcalıklı konum onlara hakim öz konumuna getirmiştir. Hâkim öz homojenleştirici bir kavram olarak bütünsel bir toplumun tarihini, adını, dilini, dinini tekleştirir. Bu durumda bu toplumda bulunan hâkim topluluk kimse tüm toplumun dini, dili, adı onda simgeleşir; her şey tekleşir. Böylece toplumun diğer bileşenleri ötekileştirilmiştir. Kültürel özcülük de iç oryantalizmin işlevsellik kazanmasında etkili olan bir diğer faktördür. Bu doğrultuda Batı dışı toplumlarda homojenlik sağlanmakta, belirli yaşam şekilleri oluşturulmakta ve farklı olan kültürdeki insanlara bu yaşamsallık dayatılmaktadır (Baran, 2014. 187-188).

Temas bölgelerinde, filizlenen self oryantalizmin oluşmasını sağlayan ikinci faktör “entellektüel canlanma” olup bu canlanma sırasında Batılı değerlerin üstünlüğünün kabul edilmesi biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu canlanma sürecinde Batı’da oluşturulan

entelektüel araçlar taşıyıcı elitler tarafından benimsenir. Bu süreçte, aktif bir rol üstlenen bu aydınlar kendilerine yabancılaşarak Batı ve ona ait tahakküm kalıplarına isteyerek teslim olmuştur. Bu bağlamda toplumsal gerçekliğe uymayan siyasi uygulamalar öne sürülür ve bu canlanma sürecine etkin bir şekilde katılan ve görevler üstlenen bu entelijansiya bütün koşul ve durumlarda kimsenin sahip olamadığı yüksek mertebelere yerleştirilir. Self oryantlizmin oluşmasına katkıda bulunan bir başka araç kültürel öz ve homojenite olgusu olduğunu belirten yazarlara göre, Kültürel özçülüğün olduğu tüm gruplarda homojen bir yaşamsallık bölütü meydana getirilmekte ve diğer tüm farklılıklar bu bölütün sınırları dâhiline alınmaya çalışılmaktadır. Avrupa merkezli olarak oluşturulan bu bölüt, söz konusu toplumda var olan pek çok gruptan, milletten; sadece birinin ismini, geçmişini, dinini ve en çok kullanılan lisanını homojeniteyi sağlamak adına içselleştirir. Tek bir dil/mazi/etnik köken/din gibi söylemler self oryantlizmin hayati derecede önemli olan homojenleştirici araçları arasında yer alır (Bezci ve Çiftçi, 2012: 150-152). Netice itibariyle Kültürel özçülüğün iç oryantlizme işlevsellik kazandırması sayesinde Batı dışı toplumlarda homojenlik sağlanmakta, belirli yaşam şekilleri oluşturulmakta ve farklı olan kültürdeki insanlara bu yaşamsallık dayatılmaktadır(Baran, 2014: 188).

Self oryantlist paradigmaya son şeklini veren şey üçüncü faktör de dünya ülkelerinde benimsenen “Batı merkezli milliyetçilik anlayışı” olmuştur. Bu ülkelerde ilk başta taşıyıcı elitler temas bölgelerinde batılı değerleri içselleştirirler, bunun ardından batı tipi bir entelektüel bir canlanma olur, daha sonra bir kültürel öz metaforu ortaya çıkar ve en sonunda ise sosyal, siyasal, ekonomik kalkınma ve ilerleme gayesi doğrultusunda zorunluluk arzeden ulusal otonomi ve ulus tezleri ortaya çıkar. Bu minvalde milliyetçi ideolojiler, iradi modernist tasvir içerisinde olan toplumlarda filizlenirken, melez milliyetçilikler ise kolonyalist tasvir içerisinde olan toplumlarda yeşermiştir. Bezci ve Çiftçi'nin belirttiği gibi, self oryantlizm kavramının ortaya çıkarılmasında ön ayak olan diğer unsurlar gibi millet temelinde kurulan yapılanmalar da modernitenin dünya sisteminde başat öge olması sonucunda yaşamsallık kazanmıştır. Bu düşünceye göre millet temeline dayanan yapılar self oryantlizme dayanan saikleri onaylamıştır savıyla bakılabileceği gibi self oryantlizm millet temelli devlet anlatılarını pekiştirip güçlendirmek doğrultusunda kullanılan sistematik bir metod olarak işleve sokulmuştur savıyla da bakılabilir (Bezci ve Çiftçi, 2012: 152-154).

Oryantalizmin içselleştirilmesi anlamında ortaya atılan bir başka kavramsallaştırma, kendi kendini oryantalize etme/oto-oryantalizm kavramıdır. Buna göre, oryantalizm kavramından faydalanan Batı Doğu üzerinde kurmuş olduğu hegemonyayı devam ettirmek ve bu surette merkezi konumunu sağlama almak için oto oryantalizm kavramını geliştirmiş ve bu kavram doğrultusunda, Doğulu toplumlar kendilerine ait olmaya fikirler aracılığıyla kendilerini tanımlamaya, anlamaya ve anlamlandırmaya yönelmişlerdir (Özçelik ve Gökhan, 2015: 177). Kendi kendisinin ötekisi olma durumunu yaşamaya başlayan Doğulu bireyler bu süreçte bir yabancılaşma psikolojisi ile de karşı karşıya kalmışlardır (Uluç, 2009:204). Bireylerin kendi toplumsal pratiklerine ve inaçlarına kattıkları manaların bütünsel anlamdaki onaylanabilirlikle uyuşmadığı yönünde fikir edinmeleri ve kendi bünyelerinde taşıdıkları farklılıkların tekrar kendileri aracılığıyla hapsedilmesi olarak anlamlandırılan oto oryantalizm, ortak içselleştirilmiş eğilimlere sahip bireylerin, birbirlerini ötekileştirmeye tabi tuttıkları tuhaf hale denk düşmektedir (Özçelik ve Gökhan, 2015: 177).

Oto-oryantalizm toplumsal grupların veya kitlelerin kendi toplumsallıklarını başkalarının düşünce dünyasında var olan kalıp yargılar veya fikirler vasıtasıyla analize tabi tutup adlandırma ve anlamlandırmaya çalışması demektir; yani kendi kendini oryantalize ederek kendinden bir öteki doğurtmaktır. Uluç'un belirttiği gibi, bu "kendi kendine yabancılaşma ve kendi kendisinin ötekisi haline gelme süreci"dir. Bireylerin doğru olmayan hüviyetleri kendilerine katmaları sonucunda ait oldukları toplumsallıkla kendi aralarında bir mesafe oluşur, bu da onların özsel anlamda yabancılaşmasına neden olur, işte oto oryantalizmin ölümcül tarafı bu yabancılaşma faktörüyle ilgilidir (Uluç, 2009: 204). Batı, Doğu(lu)yu farklı olarak görüp dışlayıp spekülatif bir şekilde kurarken, Doğulu aktörler de belli bir süre sonra ötekiliği içselleştirerek kendi ötekiliklerini onaylamışlardır; yani artık yalnızca Batı değil Doğu da kendisini ötekileştirmiştir. Bu süreçte Batı(lı) ötekini nasıl idrak ediyorsa Doğu(lu)da kendisini Batı(lı)nın idrak ettiği şekilde idrak etmeye başlamıştır (Tuna, 2002: 34). Yavuz'un belirttiği gibi "*Batı bizi 'Öteki' olarak zihnen temellük ederken, biz daha da ileri gidiyor ve kendimizi 'öteki' olarak temellük etmeye başlıyoruz. Batı bizi nasıl anlıyorsa, biz de kendimizi onların bizi anladığı gibi, işte tastamam öyle anlamaya çalışıyoruz*" (Yavuz, 1999: 27). Oryantalizm devreye soktuğu başarılı çalışmalar sonucu oto-oryantalizm ortaya çıkmış ve netice itibarıyla oryantalist söyleme maruz kalan Şarklılar da kendilerinin gerçekten Şarklı oldukları kanaatine varmışlardır (Gürses, 2012:1274).

Oryantalizm Doğulu ülkelerde milliyetçilik eksenli projeler vasıtasıyla tekrardan vücut buluştur. Said, 3. Dünyadaki modernleşme eksenli yönelimlerin, özü itibariyle, 19. Asırdaki otantik Doğulu halklar ile Batılı egemen öznenin arasında var olan sömürgeye dayalı ayrımların tekrardan Doğu coğrafyasında ortaya çıkmasından ibaret olduğunu belirtir. Uluç'a göre, Oryantalist söylemde pasif, yönlendirilmeye açık bir görünüm sergileyen özne, milliyetçi düşünce söz konusu olduğunda bu özelliğini kaybetmekte ve etken bir karakter kazanan bir özne haline gelmektedir. Etkenliği elde etmesine rağmen bu milliyetçi düşünce, kendini oryantalizmin etki alanından kurtaramamakta ve onun taşımış olduğu bayrağı devralmaktadır. Bu bağlamda ilerleyen bu milliyetçilik, oryantalist söylemle aynı doğrultuda ve anlamda, Doğu ile Batı arasında olan ve içinde sürekliliği barındıran bir ayrımdan söz eder. Bu bağlamda milliyetçilik, oryantalizmin şeklinde çizilen dairesel alana dahildir ve onun kuşatılması altındadır. Bu perspektifte, milliyetçiliğin aslı itibariyle emperyal gücün öncülüğünde ters yüz edilen; tersine çevrilmiş bir oryantalizm olarak kavramsallaştırılabilir. (uluç, 2009: 171-172).

Chatterjee bu durumu şöyle analiz eder:

“Milliyetçi düşünce sömürgeci düşüncenin ilk etapdaki siyasi uygulamalarını redderek, sömürgeci bilgiyi, onun gerçeğe dair iddialarını ve moral değerlerini sorgularken bile hala Avrupa-merkezci kategorilere tutsak kalır, çünkü aynı zamanda modernleşme ve gelişmeyi arzulamaktan da bir türlü vazgeçemez. Milliyetçi söylem böylece aynı anda iki karşıt söylemsel konumu işgal eder... Kendini temellendirdiği zemin bizzat kurtulmak istediği sömürgeci gücün düşünsel zemindir” (Chatterjee, 1986: 38; akt. Uluç, 2009:172-173).

Oryantalist söylemler, metinler ve imgeler Batılı olmayan toplumların, dinlerin ve kültürlerin aşağı olduğunu anlama sabitleyerek Batı'nın politik, askeri, kültürel ve ekonomik hegemonyasını meşrulaştırma işlevini üstlenmiştir (Yavuz, 1999: 27). Bu süreçte benzer bir işlev gören milliyetçilik de Batılı olmayan toplumlara Avrupa modernitesinin siyasal kültürünün takdimini kolaylaştırmıştır. Chatterjee, modernlik kavramının kabul edilmesi neticesinde Doğulu milliyetçiliklerin oryantalist mirası güçlendirerek sürdürdüğünü öne sürmüştür. Bu düşünceye göre, sömürgeci güç bir yandan Batı dışı toplumları ‘uygar’ olan Avrupa'nın kültür ve değerlerine maruz bırakırken öte yandan bu toplumları “vahşilik” sıfatı altında konumlandırmıştır. Emperyalist süreçlerden geçen ve bunu aşan müslüman coğrafyasında ve dünyanın öteki

bölgelerinde ulusalcı entelelijansiya modernlik ve ilerleme kavramları doğrultusunda eylemlerine meşruluk kazandırarak milliyetçi ve otoriter içsel uygarlaştırma misyonlarını yerine getirmişlerdir. Bu uygarlaştırma misyonu yerine getirilmeye çalışılırken çoğu zaman etnik temizliğe varan uygulamalar yapılmıştır. Post kolonya milliyetçi elitler bu uygarlaştırma görevini yerine getirirken oryantalist paradigmalardan hareket etmişlerdir. Oryantalizm ve milliyetçilik ilişkisi yakın suç ortaklığına dayanmaktadır ve bu nedenle milliyetçilik ‘Oryantalizmin avatari’ olarak anlandırılmıştır. Bu ilişkisellik doğrultusunda, uluslaşma süreçlerinde milliyetçi elitler içselleştirilmiş oryantalisti kurgulamışlardır. Sonuç itibariyle bu özetlemeden de anlaşılacağı üzere, yerliliği içinde barındıran bu ilerleme ve modernleşme kendi içinde bir öteki inşa etmiştir (Zeydanlıoğlu, 1999. 195-197).

Bezci ve Çiftçi’nin belirttiği gibi, Batılılaşmayı içselleştirerek gerçekleştirilmeye çalışılan uluslaşma süreçleri self/iç oryantalistizm bağlamında önemli alanlara olanak sağlamaktadır. Uluslaşma sürecini başarıyla tamamlayan Batı dışı devletler bünyesinde barındırdığı başkılığı temsil eden ötekileri yadsar ve onları egemen millet içine damıtmak için çaba harcar. Ulusal gelişimini tamamlayan batılılaşan toplumların az gelişmiş/geliştirilmiş bölge toplumsallıklarına bakış açısı oryantalistçe olmaktadır. Bu bağlamda Çinlilerin Tibetlilere, Japonların Ainulara, ve Türklerin Kürtlere bakış tarzı self oryantalist paradigmaya istisna oluşturmamaktadır (Bezci ve Çiftçi, 2012: 160-161).

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİLİK

2.1. Millet/Ulus, Milliyetçilik ve Irkçılık

Milletler kültürel, siyasal ve psikolojik etmenlerce belirlenen karmaşık olgulardır. Bu bağlamda kültürel olarak bir millet müşterek tarih, din dil ve gelenek tarafından bağlanarak toplanmış insan topluluğudur; ancak, millet için objektif bir plan yoktur; çünkü her millet kendi içinde kültürel bir çeşitliliği barındırır. Siyasal olarak bir millet kendilerini doğal siyasal bir cemaat olarak betimleyen insan topluluğudur (Heywood, 2012:341). Klasik haliyle bu grup ayrı bir devlet sahibi olma arzusunu ifade etmektedir. Siyasi millet olma durumu sivil bir bilinç ve bağlılık şeklinde kendini ortaya koymaktadır (Türköne 2011: 533). Psikolojik olarak millet, vatanperverlik biçimindeki paylaşılan bağlılık ve sadakatle diğerlerinden ayrılan insan grubunu ifade etmektedir. Nitekim böyle bir aidiyet ya da mensubiyet bir millete üyelik için gerekli bir koşul oluşturmamakta milli gururu içlerinde taşımayanlar bile bir millete ait olduklarını dile getirebilmektedirler (Heywood, 2012:341). Milleti bu şekilde anlamdığımızı sağlayan şey ise Milliyetçilik düşüncesidir.

Milliyetçiliğin gelişimi 16. Yüzyıl avrupalısında kralın egemen olduğu ulus-devletleşme tecrübesi ile başlar fakat 18. Yüzyılın sonunda hissedilir hale gelir. 17. yüzyıldan itibaren pre-modernist yapının hızlı bir şekilde dönüşüme uğradığı gözlemlenmiştir. Bu süreçte kapitalist üretim tarzı büyük ivme kazanmıştır. Bununla birlikte dinsel ve mezhepsel ayrılımlar olmuş ve ayrılımların sonucunda sınıf mücadeleleri ve din savaşları başlamıştır. Bu kritik dönem bittikten sonra modern zamanlara geçilmiştir. 19. Yüzyılın ortalarında İngiltere’de tohumları atılan ulus ve uluslaşma süreçleri, 1789 ihtilali neticesinde Fransa topraklarında ortaya çıkmıştır. Bu süreç daha sonra başta Almanya olmak üzere başka ülkeleri de etkisi altına almıştır (Akıncı, 2014: 146). Modernitenin akli öne çıkaran tutumu ve kapitalizmin ortaya çıkardığı siyasal ekonomik ve toplumsal dönüşümler neticesinde, o döneme kadar bir nevi tutkal işlevi sergileyip insanları bir arada tutan din etkisini yitirmeye başlamıştır. Bu süreçte insanları ortak bir paydanın toplanmasını sağlayacak başka bir kutsala ihtiyaç

duyulmuştur. Nitekim bu yeni kutsallık ulusal sınırların oluşturulmasıyla gerçekleşti. Bu bağlamda milliyetçilik 18. yy.da biçimlenen bir fikir ve yönetim tarzı olarak ortaya çıkmış, Fransız devrimi bu gelişmede en önemli durağı oluşturmuştur. Bu devrim ülkenin yönetenlerin malı olmadığını ortaya koymuş bu bağlamda yönetenlerin dayanağının birey- yurttaş olması gerektiği düşüncesini başat hale getirmiştir (Yılmaz, 2003:197).

Ulusçuluk alanı devamlı değişen ve gelişen çok kapsamlı bir yapıya sahip olup bu kavram devlet, laiklik, kültür, kimlik, etnik ulus, ideoloji, emperyalizm, şiddet, dinsel öğretiler, tarihsel ve dilsel pratikler gibi pek çok unsur ile kompleks bir bağa sahiptir (Alakel, 2011: 2). Milliyetçilik kavramı ulus kavramıyla yakından ilişkili olmakla birlikte modern anlamda milliyetçiliğin geçirmiş olduğu serüveni, 18. Yüzyıl sonralarına Fransız ve Amerikan devrimlerinin zaferine kadar geriye götürülebilir. Milliyetçilik bu süreçte gözde olan bağımsızlık ve egemenlik ilkesiyle ilişkilendirilip herhangi bir halkın bir araya gelerek ortak bir yaşam sağlama adına kendi toprağını elde etme ihtiyacı üzerinde anlam kazanmıştır (Kirişçi ve Winrow, 2002:10).

1850'lerden itibaren gündemdeki yerini alan ulusçuluk ilk biçimiyle ülkeyi ulus temelli bir yapı üzerine inşa etme amacı güderken aynı zamanda kısmi manada ulusal bir yapı üzerine kurulu ülkelerin de mevcut durumunu koruma amacını gütmekteydi. Ulusçuluğun özünü oluşturan düşünce, ülkelere ait sınırların millet/ulus özelliği taşıyan bir toplumsal grubun hududuyla uyumlu olması gerekliliğidir. Ulusalçı/milliyetçi öğreti politik teşkilatlanmanın ve idarenin ideal biriminin ulus olduğunu savunmaktaydı. Bu bağlamda her milletin kendi geleceğini belirleyebilme hakkı olduğunu savunuyordu. Başka bir deyişle politik yapılanmanın en uygun şeklinin ulus temelli bir devlet olduğu tahayyül edilmekteydi; bundan dolayı her egemen devletin tek bir ulusu olmalıydı (Coşkun, 2007: 213).

Milliyetçilik bir aidiyet ve mensubiyet problemidir; lakin aidiyet ve mensubiyet ise tesadüfen oluşmaz bunlar bir ihtiyaçtan doğmaktadır. Ayrıca bu kalıplar ait olunabilecek bir varlığı da gerekli kılar: Örneğin aile, cemaat, kavim, kabile ve ümmet gibi. İşte milliyetçilik bu varlığın kendinden önceki kutsallarının seküler bir söylemle yeniden inşa etme pratiğine tekabül eder (Akgün ve Çalış, 2002:584).

Milliyetçi ideolojide ulus, genel anlamda zorunlu öğeler kategorisinde değerlendirilen kültürel bir birlikteliğe ve dilsel pratiklere dayandırılarak anlamlandırılmaktadır. Millet/ulus olmanın bir diğer gerekliliği ise ortak bir

geçmiş/inanç/köken /anane gibi unsurlara sahip olmaktır. Ulusçuluk, yukarıda söz edilen bütün pratikleri, kolektif bir birliktelik hissiyatının oluşturulmasına zemin hazırlayan destekçi unsurlar olarak kabul etmektedir. Bu şekilde toplumu oluşturan bireyler kendilerini ortak bir yere ait hissederler. Bu süreç içerisinde toplumsal yaşam içerisinde etkin olan çeşitli yapılanmalar/ kurumlar da sistematik olarak toplumu dönüştürerek ona ulusal bir kimlik giydirebilir. Bu yaratım süreci literatürde *millet veya ulus inşa etme* olarak adlandırılır. Coşkun, bu kavramsallaşma aşamasından sonra Hippler'den yola çıkarak bu süreçte önemli olan öncülleri şu şekilde aktarır: Hippler bir millet inşa etmek için öncelikli bazı zorunluluklardan söz eder. Bu bağlamda ilk zorunluluk olarak bir ulusa ihtiyaç duyulur ve bu doğrultuda bu ihtiyaç duyulan ulusun yaratılması gerekmektedir. Millet oluşturma sürecinin temel gayesi ulus içinde olan bireyleri kesin bir şekilde ulusa bağlamaktır. Bu süreçte alternatif bir bağlılık odağının olması ulus inşa etme projesini baltalar. Aynı ulus içinde bulunan farklı oluşumların ya da kimliklerin yaşamsallıklarını sürdürmeleri başka bağlılık odaklarının ortaya çıkmasını sağlayabilir. Bu ihtimal ulus yaratma; oluşturma arzusunun başarıyla tamamlanması adına atılan adımların önünde hayati derecede önemli bir sorun teşkil etmektedir. Nitekim millet içinde olan farklı kesimlerin var olması sadece içsel bir problem olmayıp ulusallık şemsiyesi altında bir araya gelen bütün toplumsal kesimlerle olan bağlar nedeniyle dışsal bir problem de teşkil etmektedir. Bir millette resmi anlamda kabul gören ortak kimlik ve aidiyet duyguları arka plana atılıp, etnik kökene, dile, inança, aşiretsel yapılanmalara dayanan bağlılıklar önemsendiği sürece ulus-devlet sürekli bir istikrara sahip olamayacaktır. Bundan dolayı millet yaratma süreçlerinin başarısını devamlı kılmak adına tam anlamıyla kaynaşmış; tek vücut haline gelmiş bir ulus meydana getirmek gerekmektedir. Millet yaratma süreçlerinin başarıyla tamamlanabilmesi için bir başka zorunluluktan da söz edilmektedir. Bu doğrultuda daha önce sağlam olmayan ilişkiler dahilinde birlikteliklerini sürdüren kesimler ulusun başat toplumsal yapılanmasına dahil olup bütünlüğün bir parçası haline gelmelidir (Coşkun, 2007: 214-215). Milletün bünyesinde bulunan benzeşik olmayan kesimler içinde yaşadıkları egemen milletin/ulusun birer üyesi oldukları konusunda inandırılmakla yetinilmemeli ve bu inanç sosyal bir realite olarak da kurulmalıdır. Söz konusu düşüncenin uygulamaya sokulması için toplumsal yaşamda kullanılan iletişim aygıtlarına önem verilmeli ve daha önce olmayan iletişim yolları oluşturulmalıdır. İletimin farklı kesimlerin birlikteliklerini ortadan kaldıracak şekilde kuvvetli kılınması süreklilik arz eden bir millet yaratımı için hayati derecede önemlidir. Bir ulusu bu gün kendini yöneten veya geçmişte kendini yönetmiş ya da

uzak olmayan bir gelecekte kendi kendini yönetme iddiasında bulunan topluluk olarak kavramsallaştırmıştır. Hangi türde alınıralsa alınsın her halükarda milliyetçilik içerisinde biz ve öteki duygusunu barındırmaktadır. Bu doğrultuda bölünme tehlikesinin arttığı şartlarda biz duygusunun da etkinlik göstermesiyle milliyetçi duygular kabarmıştır(Yılmaz, 2003:198).

Milliyetçilik biz ve ötekiler arasında var olan kesin bir ayrıma dayanır; biz kavramı bir kez tanımlandıktan sonra topluluğun içinde var olan farklılıkların ortaya çıkmasından ve gelişmesinden endişe duyulur. Milliyetçiliğe göre *farklılık* sadece dışarıya karşı meşrudur. Bu bağlamda içerdeki farklılıklar eğer bütünü uyumunu tehlikeye sokup rahatsız ediyorsa bunlar birer sapma olarak kabul edilmemektedirler. Bu tipik olarak bir kültürel gelenek davranışına denk düşmektedir. Çağımızın önde gelen düşünürlerinden Gellner bu olguyu *üst kültür* kavramıyla anlamlandırmaktadır. Milliyetçi entelijansiyanın konumu üst kültürel alandır. Milliyetçi seçkinler bir milletin ancak standart bir kültür etrafında yaşayabileceklerine inanırlar. Bu bağlamda bu aktörler milli olarak kodlanan topluluğun sınırsal daireleri içinde kalan farklılıkları ya aralarındaki benzerlikleri vurgulayarak anlayışla karşılarlar, ya da bunu yapamayacak kadar zor şartlarla karşılaştıkları zaman bu farklılığı törpüleme gayreti içine girerler (Öğün, 2000: 68).

Milliyetçilik, siyasi örgütlenmenin merkezi ilkesinin ulus olduğuna dair inanç olarak anlamlandırılmakla birlikte şu iki temel varsayıma dayanır: İlk olarak insan doğal olarak birbirinden farklı milletlere ayrılmıştır ikinci olarak ise millet en uygun ve muhtemelen en meşru siyasal hakimiyet birimi olması bağlamında bir siyasal cemaate tekabül eder (Heywood, 2012: 341). Milliyetçilik genel anlamda bir grubun belirli bir toprağa bağlı, dil, tarih ve kültür bilinci mutlulukta ve tasada birliktelik yani ortaklık duygusunu içermektedir. Milliyetçilik bir takım insanın, ideoloji, din, sınıf gibi farklılıkları aşan bazı ortak inanç ve değerlere sahip olmasını ve bu bağlamda oluşturulan biz duygusu ile kendilerini diğer insanlardan ayırt etmelerini gerektirmektedir (Yılmaz, 2003:198).

Milliyetçilik kavramının yaratılması; icat edilmesi sürecinde ırkçılık pratiği önemli rol oynamıştır. Çoşkun'un da dillendirdiği gibi, sürekli olarak birbirlerinin etrafında karşılıklı bir şekilde kurgulanan bu iki unsurun tarihsel bir bağı bulunmaktadır. Buna göre, ırkçılık, milletlerin geçmişte yaşadıklarını ve ya gelecekte yaşayacaklarını

belirli nedenler üzerine oturarak açıklayan ve bu sayede tarihsel yolculuklarını soru işaretlerine yer vermeyecek şekilde belirleştiren bir düşüncedir. Son çözümlemede paylaşılabilen yerler üstüne kurulmuş olan ulus devletlerin, sınırları dahilinde meydana gelen demografik hareketlilikleri kontrolü altına almayı başarıp sınıfa dayalı ayrışmaların üstünde politik bir birliktelik olarak millet mefhumunu inşa etmeye çalışması, milliyetçilik ve ırkçılığın ortak bir noktada buluşmasına zemin hazırlayacaktır. Coşkun'a göre, 19 ve 20. yüzyılda bütün milliyetçilikler, milliyetçilikler, kaynaşıp bütünleşmiş bir ulus yaratmak için sistematik olarak ulus devletin homojenliğe aykırı olan toplumun farklı grupları üzerinde zora dayalı bir kontrol mekanizması geliştirdiler. Nitekim daha sonraki süreçte toplumun farklı kesimleri üzerinde uygulanan baskıya dayalı bu süreçlerin etkisini yok etmek için bütün toplum için bir iç öteki yaratılmış ve bu öteki düşmanlaştırılmıştır. Devlet içinde yaşamını sürdüren pek çok farklı etnik gruptan sadece birinin düşmanlaştırıldığı bu süreç, insani olmayan uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Yahudi düşmanlığı üzerine kurulu ulusalcı düşünceler güzel bir örnek teşkil etmektedir. Balibar'ın üzerinde durduğu son nokta ise ulusçuluk serüvenine dahil olan ve bu düşünceleri içselleştiren tüm bağımsızlık hareketlerinin amacına ulaştıktan sonra ırkçı bir yönetime kaydığını belirtmesidir. Bağımsızlığı hedefleyen ulusçu hareketlerin zora; baskıya dayalı uygulamaları içselleştiren ulusçuluklara evrildiğini ortaya koyan pek çok örnek bulunmaktadır. Bu bağlamda ABD'nin kurtuluş mücadelesini zaferle sonuçlandırdıktan hemen sonra buradaki Kızılderilileri katliamdan geçirmesidir. Yine Fransızlar emperyalist hareketinin ortaya çıkarmış olduğu çok kültürlü toplumsallığı sindiremeyen Cezayir'in kurtuluş mücadelesini kazandıktan sonra Berberi'leri asimile edip Araplaştırması bu minvalde verilebilecek bir diğer örnektir(Coşkun, 2007: 229-230). Bu bağlamda Türkiye'ye dönecek olursak, Coşkun'un düşüncelerinden de hareketle, Türkiye'nin Dersim topraklarında bulunan Kürtleri medenileştirme kisvesi altında asimile etmesi ve katliama uğratması, ırkçılığın yok edici yüzünü ortaya koyması açısından önemli bir örnektir, denilebilir.

2.2. Milliyetçilik Çeşitleri

Milliyetçilik doktorini ya da klasik siyasal milliyetçilik dünyanın ulus devletlerin bir koleksiyonundan oluşması gerektiği tezini savunur. Bu görüşün çeşitli siyasal ideolojiler tarafından içselleştirilmesi bu doktorini yeniden yorumlama sonucunu da beraberinde getirmiştir; lakin eğer milliyetçilik bir ideoloji olarak tahayyül edilirse milliyetçiliğin değişik versiyonları ortaya çıkacaktır: Siyasal(sivil milliyetçilik), kültürel

(etnik milliyetçilik). Buna göre ‘‘siyasal milliyetçilik’’ öncelikle politik gayeleri gerçekleştirmek için millet mefkuresini kullanmayı içermektedir. Kültürel milliyetçilik ise, siyasi hedeflere ulaşmaktan çok kendine özgü bir medeniyet olarak milletin kendisini yenilemesinin önemini ve bu doğrultuda milli din, dil ya da yaşam tarzının savunulması ve korunması gerektiğini söyleme dökmektedir (Heywood, 2012:338).

Genel anlamda Batı Avrupa’da rastlanan sivil/siyasal milliyetçilik teritoryal(yerel) temelde vatandaşlık esasına dayanmakta ve iyi milliyetçilikler olarak resmedilmektedir. Bu milliyetçilik evrensel insancıl ve barışçı olup bireylerin anayasal yurttaşlık ilkesi doğrultusunda eşit bir şekilde yaşamalarını sağlayan bir nitelik sergiler (Gökalp,2007:285). Siyasal yaklaşımın bakış açısına göre, ulusçuluk, bireyin aklını ve yüreğini daha önce olmayan hisler ve fikirler yükleyerek onun iradesini sistematik olarak harekete geçirmeyi hedef edinen bir dünya görüşü olarak anlamlandırılabilir. Siyasal yaklaşım bağlamında milli kimlik enstrümantal bir metod izlenerek yaratılmıştır. Bu düşünce doğrultusunda siyasal ulusçuluk savunucuları milli bir kimlik yaratmak için her şeyden önce bir ülkenin; devletin var olması gerektiğini dile getirirler. Bu bağlamda bireylerin ilk önce kendilerini devletin kollarına bırakması gerekmektedir, daha sonraki aşamada ise devlet bu bireylerden bir millet meydana getirmektedir. Bu süreçte meydana getirilen milli kimlik sınırsal temelde oluşturulan bir toprak parçasını ve hiyerarşik olarak en üst mertebede olan hukuk kavramını bünyesinde barındırır. Bu doktorin politik anlamda tek otoritenin kontrolünde olan ulus ve ülke bütünlüğünü ulus olmanın bir gerekliliği olarak kabul eder. Bu perspektifte Alakel’in de vurguladığı gibi ulusal gurur yurttaşlıktan kaynaklanmaktan olup, yurttaşlık ulusu anlamlandırmaktadır. Ulus olmanın gereklerinden olan hükümet kurumu, hukuk mekanizmasına hürmet etmekte ve hiyerarşik anlamda onun üstünlüğünü kabul etmektedir. Bu doktorin temelinde devlet, toplumu dönüştürmek adına kültürel bir hegemonya uygulamakta; millete üst bir kültür empoze etmek için eğitim mekanizmasını devreye sokmaktadır. Bu süreçte birer kültürel taşıyıcı olan entelijansiyanın görevi milleti yönlendirmek yerine yönetmektir. Siyasal ulusçuluğa göre ulus yaşamsallığını moderniteden almıştır. Modernite ulusların yaratılması sürecinde ihtiyaç duyduğu dinamikleri kendi bünyesinde barındırmaktadır. Sivil milliyetçilik; mevcut olan sınırlar dahilinde yaşayan, homojeniteyi içselleştirmiş bütünleşmiş bir topluluğa gönderme yapar. Bu doğrultuda Nikolas, siyasal ulusçuluğun ilk ortaya çıktığı yerin devlet olduğunu ve ulusçuluğun, bu devlet tarafından belirlenen toprak bütünlüğüne ters düşmeyen bir ulus inşa etme gayreti olduğunu belirtir (Alakel,2011:4-5).

Siyasal ulusçuluğun başlıca amaçlarından bir tanesi kültür düzeyinde belli bir standartlaşmaya ulaşmaktır, bu şekilde üst bir kültür seviyesine ulaşmaya çalışılır. Bu kültürü millete empoze etmek için ulusal eğitim ve entelijansiya gibi araçlar devreye sokulmaktadır. Bu bağlamda devletin burdaki temel görevi oluşturulan üst kültürel yapıyı devam ettirmek için, eğitimi devamlı kılmak ve kültüre zorunlu ve kollektif bir özellik kazandırmaktır (Alakel, 2011: 7). İnşa edilen bu kültür bünyesinde laik bir dünya görüşü barındırmaktadır. Bu görüş 18.yüzyılda ortaya çıkan akılsal, siyasal ve toplumsal olguların etkisiyle dinsel öğretileri yerinden etmiş bulunmaktadır: Ulusçuluk, insanın bireysel anlamda özgürlük alanını genişleten dünyevi; laik bir öğretilerdir. Nitekim bu yeni düşünsel yapı dinsel öğretilerin meşgul etmiş olduğu yüksek mertebeyi onlardan almış ve mertebeye politikayı yerleştirmiştir. Bu ulusçuluk biçiminde ulus ancak sosyal anlamda bir yaratım süreciyle karşılaştığında anlam kazanmaktadır. Sivil/siyasal milliyetçilik özsel yana vurgu yapmaktan çok, herkesin paylaştığı politik amaçlara ve bu amaçlar doğrultusunda kurulan birlikteliğe vurgu yapmaktadır. Siyasal ulusçulukta ulusu ortak bir payda etrafında birleştiren şey, bireylerin eşit bir şekilde siyasal zemine katılmasını sağlayan demokratik haklar ve bu hakların kullanılması neticesinde ortaya çıkan parlamento benzeri politik kurumların varlığıdır(Akman, 2001: 81). Benzeşliğe vurgu yapan kültürel ulusçuluk anlayışına karşı çıkan siyasal ulusçuluk, bir ulusun bünyesinde barındırdığı farklılıkların kollektif amaçlar doğrultusunda o ulusu birleştireceğini savunur.

Siyasal/sivil milliyetçilik karmaşık bir yapı sergilemekte olup kendi içinde çeşitlilik göstermektedir. Bu doğrultuda siyasal milliyetçiliğin en önemli biçimleri liberal milliyetçilik, muhafazakar milliyetçilik, yayılmacı milliyetçilik ve sömürge karşıtı milliyetçilik olarak sıralanabilir. Liberal milliyetçilik tüm milletlerin eşit olduğuna inanmaktadır. Bu bağlamda bu milliyetçilik türü ulus devlet pratiğinin evrensel olarak uygulanabileceği tezini öne sürmüştür (Heywood,2012: 338). Liberal milliyetçilik tarihsel bağlamda insanoğlunun kendi içinde ayrışarak ulus parçacıklarına ayrıldığını ve her ulusun içsel olarak kendi içinde ve kendini vurgulayan özgün karakteristik bir kimlik barındırdığını savunur. Bu bağlamda liberal milliyetçilik, ulusların özgün ve organik cemaatlerden meydana geldiğini dile getirir. Bu görüşe göre milletler yönetici sınıfın ve ya liderlerin yaratmış olduğu yapay varlıklar değildirler. Liberal milliyetçilik bir milletin başka bir milletin aleyhinde olan çıkarlarını meşru kabul etmez. Buna karşıt olarak her milletin özgürlük ve self-determinasyon hakkını evrensel bir kural olarak benimser. Bu

milliyetçiliğe göre bütün milletler eşittir dolayısıyla bu milliyetçiliğin amacı hükümler ulus devletlerden oluşan bir dünyanın oluşturulmasıdır (Türköne, 2011: 538-539). Liberal milliyetçi anlayışa göre milliyetçilik rekabetin, güvensizliğin şüphenin kaynağı değildir, o daha çok her millet içinde birliği kardeşliği geliştiren ve milletler arasında milli haklar ve sorumluluklara dayalı olarak karşılıklı işbirliği ve saygıyı artıran bir saik olarak kabul edilmektedir. Siyasal milliyetçiliğin bir diğer biçimi Muhafazakar milliyetçiliktir. Bu milliyetçilik öz yönetim temelli milliyetçilikle daha az ilgilenmekte olup daha çok vatanperverlikte kendini somutlaştıran kamusal düzel ve toplumsal kaynaşma vaadiyle ilgilenmektedir(Heywood,212:338).

Muhafazakârlar milleti organik bir bütün olarak görürler. Bu düşünce insanların kendi benzerlerine yakın olma yani benzer hayat biçimlerine sahip ve benzer düşüncede olan insanların içinde yaşama eğilimini yansıtmaktadır. Bu doğrultuda insanlar milli bir cemaate üye olma duygusuyla kimlik ve güvenlik arayışlarına çare bulmaktadırlar. Bu bağlamda ülkeye karşı beslenmiş olan vatana sevgi ve bağlılık duygusu ve millet olma bilinci paylaşılmış ortak bir geçmişten beslenir. Milliyetçilik bu perspektifte geçmişten yani tarihten gelen değerlerin savunmasına dönüşmektedir. Milliyetçilik bu haliyle gelenekçiliğe tekabül etmektedir. Gelenekçilik böylelikle milliyetçiliğe geçmişe dönük bir özellik katar (Türköne, 2011: 540-541). Muhafazakâr milliyetçilik millet inşası sürecinden öte ulus devlet olma sürecini tamamlamış ülkelerde gelişme eğilimindedir. Bu milliyetçilik türü milletin içerden ve dışardan bir tehdit altında olduğu söyleminde bulunmaktadır. Genel anlamda içerdeki düşmanı sosyal devrim ve sınıf karşıtlıkları oluşturmaktadır. Bu açıdan milliyetçilik sosyalizmin pahzehiri olarak algılanmıştır. Siyasal milliyetçiliğin bir başka biçimi olan yayılmacı milliyetçilik şovenist doktorinler ve inaçlarla ilişkili milliyetçilik ile ırksalcılık arasındaki ayrımı görünmez kılan ya da bulandıran militarist ve saldırgan milliyetçilik türüdür (Heywood, 2012:339). Milliyetçi şovenizmle bütünleşen milliyetçiliğin bu dar ve militan yorumu bir kişinin kendi halkının ve grubunun üstünlüğüne veya hakimiyetine duyduğu akıldışı inanç olarak kendini ortaya koyar. Milliyetçi şovenizm bütün milletlerin eşit olduğu düşüncesini kabul etmediğini vurgulayan Türköne'nin (2011) belirttiği gibi, bu görüş her milletin farklı karakterlere sahip olduğunu bu yüzden farklı kaderleri yaşamak durumunda kaldıklarını öne sürer. Bazı milletler yönetmeye bazıları ise yönetilmeye uygun olduğu savını ileri süren bu dar milliyetçilik türü ırki ve etnik üstünlük doktorini vasıtasıyla üretilmiştir. Bu doktorinde ırkçılık ve milliyetçilik birbirine karışmışlardır. Bu anlamda bir şovenist için kendi milleti

özel ve benzersizdir yani seçilmiş millettir. Örneğin Alman milliyetçi düşünürleri Jahn ve Fichte sadece Almanların gerçek bir halk olduğunu söyler. Onlara göre yalnızca Almanlar saf kanlığını sürdürmüş ve dillerini bozulmadan korumayı başarmışlardır. Yayılımcı milliyetçiliğin bütünleştirici milliyetçiliği örnek alarak güçlü bir isterik duygu sergileyebileceğini dile getiren Türköne bütünleştirici milliyetçilik teriminin, Fransız milliyetçisi Charles Maurras tarafından ortaya konduğunu ve Maurras'ın politikasının, milletin önemine vermiş olduğu ısrarda kendini ortaya koyduğunu öne sürmüştür. Bu bağlamda, Maurras'a göre, millet her şeydi ve birey hiçbir şeydir. Millet bir bireyin hayatından daha değerlidir. Buna göre bir fert ancak kendini bir milletin varlığına adarsa bir anlama sahip olabilir. Bu tür bir milliyetçilik yalnızlığa, yabancılaşmaya ve yalnızlığa karşı geliştirilmiş bir çareye denk düşmektedir. Bu milliyetçiliği benimseyenler için milliyetçilik onlara özsaygı ve onuru yeniden kazandıracak bir araç olarak anlam kazanır (Türköne, 2011: 542). Siyasal milliyetçiliğim son biçimi olan Sömürgecilik karşıtı milliyetçilik ise Asya, Afrika ve Latin Amerika'da milli kurutuluş savaşı ve toplumsal kalkınmayla ilgili olup en yaygın biçiminde devrimci Marksizm araçlığıyla sosyalist doktorinlerde ifadesini bulmaktadır (Heywood, 2012:339). Sömürge karşıtı milliyetçilik emperyal otoritelerle mücadele etmek için kolektif bir birliktelik ruhu yaratmayı hedef edinen bir milliyetçiliktir. Bünyesinde barındırmış olduğu premodern kolektiviteye dayalı yardımlaşma unsurları ve komünist paradigmanın hayallerinden olan sınıfa dayalı olmayan toplum anlayışı ile kurulan bağ bu milliyetçiliğe sosyalist bir görünüm kazandırmıştır (Türköne, 2011: 560).

Balkanlarda ve Doğu Avrupa'da etkili olan kültürel/etnik milliyetçilikler kötü sıfatı altında konumlandırılmışlardır. Bu tür ulusçuluklar tarihsel ve kültürel kimliğin altını çizmekte olup kendi içlerinde olan kültürel ve etnik anlamda farklı gruplara ve azınlıklara baskı yapmakta, otoriter ve faşist yapılanmaları ortaya çıkarmaktadırlar (Akıncı, 2014:133). Bu tür milliyetçilikler dil ve kültür birliğini savunmakta milleti yekpare ve organik bir bütünlük olarak algılamaktadır. Kültürel ulusçuluklar karakteristik anlamda fanatik ve radikal düşünceleri içselleştirmiş olup bu anlamda saldırgan, savaşa ve katliama davetiye veren bir görünüme sahiptirler (Gökalp, 2007: 285). Ulusçuluğun bu düşünsel şekli ulusu anlamlandırmak gayesi doğrultusunda objektif özelliklere başvurduğunu söyleyen Alakel'e göre, bu yaklaşım, ulusun; kültür, din ve tarih temelinde yaratıldığını savunur. Bu bağlamda ulusu oluşturan bireylerin ortak bir kökenden gelmeleri ya da ortak bir kökenden geldikleri inancını taşımaları gerekmektedir. Etnik

ulusçuluk anlayışı ulusun devletten önce meydana geldiğini savunur. Bundan dolayı da ulusal hüviyetin özgün özelliği, kültürel hüviyeti oluşturan efsaneler, anılar, mitolojik anlatılar gibi unsurlardan çıkarıldığını belirten Alakel'e göre, bu yaklaşım, hem ulusun kendine ait bir devletin olması gerektiğini hem de devletin kendine ait bir ulusu olması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, Kültürel ulusçuluk savunucuları, kültürel hüviyetin unsurlarına dikkat çekmekle beraber siyasal ulusçuluğun öncelediği öznel özelliklere de önem verir (Alakel, 2011:8). Etnik(kültürel) milliyetçiliğin anlamlandırılmasında kültür, ırksal köken ve dil başat rol oynamakla birlikte, bu pratiklerin kollektif anlamda birliği ve uyumu, homojen bir toplumun önünü açacaktır. Ulus burda organik bir birleşkedir. Siyasal ulusçuluk anlayışı ise daha çok yurttaşlık, demokratik sisteme dayalı katılım ve teritoryalite gibi unsurlara önem verir. Kültürel ulusçuluk ulusu ulus yapan; ona ulus olma özünü kazandıran tezlerle ilgilenir. Bu anlayışta milli kimlik, nüfusun benzeşiği (yani herkesin benzerliği) ve etnik saflığı üzerine kurgulanmış ve inşa edilmiştir (Akman, 2002: 81).

Milliyetçilik çalışmalarında etnik-sivil milliyetçilik ayrımından başka ayrımlar da yapılmıştır. Bu bağlamda Smith ve Plamenatz da milliyetçiliğe farklı ayrımlar getirmişler: Smith teritoryal-etnik milliyetçilik ayrımını Plamenatz ise Batı tipi Doğu tipi milliyetçilik ayrımını ortaya koymuştur (Akıncı, 2014: 134). Bu ayrımları Smith'le başlayarak açıklayalım. Smith konuya yaklaşırken teritoryal milliyetçiliği dört özellik altında kavramsallaştırır (Smith, 2002: 178-200; akt. Akıncı, 2014: 134):

1. Teritoryal milliyetçiliğin temelini kesin coğrafi sınırlar oluşturmaktadır. Burda egemen olan devlet içten ve dıştan sınırlandırılmıştır.

2. Yasa yanı: Ulusu meydana getiren bireyler yaşlara bağlıdır ve bu bireylerin hak ve sorumlulukları vardır. Ulus yasalar ve yasal kurumların toplamıdır.

3. Yurttaşlık: Yurttaşlık, kardeşlik, dayanışma ve birliktelik hissiyatını etkin bir politik ve toplumsal katılma araçılığıyla inşa etme anlamını taşımaktadır.

4. Ortak kültür: Kültürel homojenliği sağlamak için ülkenin bütününde geçerli bir dile ve kültürel unsurlardan oluşan müşterek vatandaşlık esaslı bir imanç sistemine gereksinim duyulur.

Kısaca özetlemeye çalıştığımız teritoryal milliyetçilik devletin sınırları içerisinde yaşayan bireylerde bir aidiyet duygusu oluşturarak onları kendine bağlar. Bu bağlılığı oluştururken tepeden inşacı bir hareketle bunu gerçekleştirir. Etnik ulusları ele alırsak bu uluslar geçmişte var olan ilişkiler, bağlar, ortak kök ve soya çok önem vermekte bunların üzerinde durmaktadırlar. Bu doğrultuda, halkta ulusal bir bilinç oluşturulması için eğitilmiş kimselerin devreye sokulduğunu belirten Akıncı'ya göre, Teritoryal ulusların temelini yasal kurumlar ve kurallar oluşturur. Nitekim Kültürel milletler de kanunlara sahip olmakla birlikte gelenek ve görenekler de önemlidir. Bu öğeler ulusun üyelerini sadakatli kılmakta; onları milletlerine bağlamaktadır. Bu milliyetçilikte yasalar ve kurumlar bireyleri ulusa bağlayan öğeler olarak kabul edilmez (Akıncı, 2014: 134).

Plamenatz Batı ve Doğu tipi olarak iki milliyetçilik çeşidinden bahsetmektedir. Batı Avrupa'da filizlenen milliyetçilik tipi Batı tipi milliyetçilik olarak adlandırılırken Doğu Avrupa, Afrika, Latin Amerika ve Asya'da ortaya çıkan milliyetçilik Doğu tipi milliyetçilik olarak adlandırılmaktadır. Doğu tipinin en önemli özelliği coğrafi konumu olmamakla birlikte Batı'nın egemenliğine karşı direnç gösterememeleri olup ayrıca bazı çelişkileri içinde barındırmakta olmasıdır: Bu milliyetçiliği benimseyen ülkeler bir yandan Batı'nın kurumlarını taklit ederken diğer yandan Batı'nın sömürgeci politikalarına karşı bağımsızlık mücadelesi sergilemektedirler. Bu bağlamda bu ülkeler bir taraftan geçmişe ait olan bazı değerlere önem verirken diğer taraftan da Batılı değerleri topluma aşılattılmaya çalışmaktadır (Akıncı,2014:135).

Bu doğrultuda Türkiye örneği aklımıza gelmektedir. Türkiye kurtuluş mücadelesini zaferle neticelendirirken sömürgeci güçlerle mücadele etmiştir; lakin daha sonra Cumhuriyetin kurulmasında etkin rol oynayan kesimler, Batılılaşmaya büyük önem vermişler, bunu yaparken de geçmiş değerlerden(Osmanlı'dan) bir kopma sergilemişlerdir.

2.3. Milliyetçilik Kuramları

Oryantalizmin içselleştirmesinde önemli bir rol oynayan Milliyetçilik, aşağıda, ilkçi yaklaşım, modernist yaklaşım ve etno-sembolcü yaklaşım olmak üzere üç ana grupta incelenmektedir.

2.3.1. İlkçi Yaklaşım

İlkçi yaklaşım milletin sabit değişmez olduğunu ve eski dönemlerden itibaren devamlılığını sürdüren doğal unsurlar şeklinde görmekte olup şöyle bir anlamsal temeli vardır: Bu yaklaşıma göre bir milletin izlerine çok eski dönemlerde rastlanabilir (Atılğan ve Aytekin, 2012: 363-364). Onuncu yıl marşında yer alan *Tarihten önce vardık, Tarihten sonra da varız* dizesinden de anlaşılacağı üzere ilkçi yaklaşım milleti tarihsel anlamda bir süreklilik çizgisi üzerine oturtur. Ulusun kökenlerini çok eski dönemlere dayandıran ve ulusu sosyal ve tarihsel anlamda bir realite olarak kabul eder (Gökalp, 2007:285), milletin tarih öncesi kökenlere sahip bir toplumsal ve tarihsel gerçeklik olduğuna inanan bu yaklaşım milletin en önce olduğunu, milletin, devleti ve milliyetçi aydınları öncelediğini yani onlardan önce ortaya çıktığını öne sürer. Millet olgusunun bireyler ve toplum üzerinde düşünceyle anlaşılamayacak bir etkisi olduğunu söyleyen bu yaklaşım bu minvalde, insanların milletleri için ölebileceğini dillendirmiştir. Kendini günlük siyasi tartışmalarda, egemen medya dilinde ve eğitim kurumlarında gösteren bu yaklaşım, her milletin bir Volksgeist'a (kültürün ve özellikle dilin oluşturmuş olduğu halk kimliği) sahip olduğunu dile getirilmekle birlikte; Volksgeist'in kendini mitlerde, efsanelerde, şarkılarda ortaya koyduğunu ve milli yaratıcılığın kaynağını inşa ettiğini belirtir. Bu bağlamda Türköne'ye göre, Herder'in milliyetçiliği, kendi içinde kültürel bir karakter barındırmakla birlikte milli geleneklerin ve ortak hatıraların farkında olmayı ve bu değerlerin kıymetinin bilinmesi gerektiğini savunmaktadır. İnsanların sahip oldukları nitelikleri kültüre bağlamak kültüralizm olarak adlandırılmaktadır. Herder'in kültüralizmi milletlerin doğal ve organik varlıklar olduğunu savunmuştur (Türköne, 2011: 533). Herder ulusun tabii bir nebat ve aileye benzediğini fakat daha çok fişkına sahip olduğunu belirtir. Dil ve kültürün önemini vurgulayan sadece Herder olmamıştır. Fichte, Schleiermacher, Schlegel'in ortak vurgusu bu doğrultudadır (Gökalp, 2007: 282).

İlkçilik kendi içinde farklı dönüşümler yaşamıştır. Bu bağlamda bünyesinde doğalcı, biyolojik ve kültürel olmak üzere üç ayrı yorumlama şekli gelişmiştir. Doğalcılık ilkçiliğin en radikal bakış açısıdır. Bu yaklaşım kültürel kimliklerin insanın duyularıyla(koklama, işitme, görme v.s..) aynı oranda olağan olduğunu savunur. Bu bağlamda bireyler hayata göz açtıklarında ailenin yanında, içinde buldukları kültürel/etnik grubun ya da toplumsallığın da birer üyesi olurlar. Değişik kültürel milletlerin ve kesimlerin varlığı kabul edilmekle birlikte bu etnik toplulukların kendinden olmayan farklılıkları da dışlayıp ötekileştirmeleri aynı biçimde doğaldır. Bu

versiyon/bakış açısı bütün ulusların kendine özgü bir kaderi, karakteri ve hududu olduğunu, uluslar ve kültürel grupların aynı şey olduğunu söylemektedir (Akıncı, 2014: 140). Smith, ilköğrenim bu radikal versiyonundan ayrıma giderek *Eskilci* olarak adlandırdığı yaklaşımını ortaya atmıştır (Gökalp, 2007: 282). Bu bakış açısı ulusun doğal olduğunu benimsemekte ve ulusun geçmiş zamanlardan günümüze kadar pek değişime uğramadığını; özsel anlamda varlığını koruduğunu dile getirmektedir(Gökalp,2007:282).

2.3.2. Modernist Yaklaşım

Modernist yaklaşımın başlıca düşünürleri Gellner, Anderson, Balibar, Bhabba, Brass, Hroch, Chatterjee, Nairn ve Breuilly gelmektedir. Modernist kuram millet kavramını geçmişten beri var olan doğal bir unsur olarak kabul etmemekte Ulusların, modernitenin olgunlaşmasıyla birlikte var olan durumun değişmesi ve yeni şartların ortaya çıkması neticesinde oluştuğunu savunmaktadır. Sanayileşme, kapitalizm, merkezi devletlerin kurulması kentleşme faktörlerinin milletlerin ortaya çıkmasında etkili olduğunu söyleyen bu yaklaşımın savunucularına göre milletler devletleri kurmamıştır; devletler milletleri kurmuştur(Akıncı, 2014:142). İtalya'nın yaratılmasında öncü rol oynayan Massimo d'Azeglio bu düşünceyi şu sözlerle desteklemektedir: : *İtalya'yı yarattık. Şimdi de İtalyanları yaratmalıyız* (Gökalp, 2007: 282). Bu yaklaşım milletlerin doğal olgular olmadığını, onların tarihin belirli dönemlerinde meydana gelen gelişmeler sonucunda devletler tarafından inşa edildiğini savunur(Akıncı, 2014:142). Milletin henüz birkaç yüzyıllık bir tarihi olan siyasal ve toplumsal bir kurgu olarak ele alan bu yaklaşım akıldışı ideolojiler ve seçimlerin de kendine göre bir mantığı olduğunu savunur (Atılğan ve AYTEKİN, 2012: 364).

Gellner milliyetçiliğin doğal olmadığını, endüstrileşme süreci sonucunda ortaya çıktığını ve milliyetçiliğin modern çağa ait olduğunu savunur. Gellner, millet ve milliyetçilik olgusunu sanayi uygarlığına özgü gelişmelerin dışında düşünmenin mümkün olmadığını dillendirir. Gellner, bu bağlamda 'Milletlerin olmadığı yerde Milliyetçilik onu icat eder' demektedir(Öğün, 2000: 69). Gellner'in ulusçuluk tanımına bakılırsa, ulusçuluk siyasal ve kültürel birlikteliği kesiştirme gayesi doğrultusunda farklı gruplara ait olan ekinel yaşam pratiklerini homojenite kategorisi içine dâhil ederek üst bir toplumsal yapı meydana getirme çabası olarak anlamlandırılmıştır (Sirman, 2002: 28). Gellner bu doğrultuda ulusçuluğun kültürel bir temelde inşa edildiğini dillendirmiş, ulus olarak

nitelenen unsurun farklı sosyal ve politik durumlarda farklı bir biçimde yaratıldığı tezini öne sürmüştür.

Milletin temelde siyasi varlıklar olduğu düşüncesi, kültürel niteliklerden öte siyasi tutum ve davranışlara önem vermektedir. Bu siyasi tutumlar ve davranışlar doğrudan siyasi gruba duyulan sadakat ve bağlılık olarak kendini ortaya koyar. Buna göre millet, birbirlerine vatandaşlık bağlarıyla bağlı bireylerin oluşturmuş olduğu insan topluluğudur. Bu toplulukta etnik ve kültürel bağlılıkların siyasi değeri bulunmamaktadır. Milletın kültürel değil siyasal bir topluluk olduğu düşüncesi bazı milliyetçi teorisyenler tarafından desteklenmiştir. Eric Hobsbawm milletlerin uzun dönemde oluşmuş etnik topluluklar olmaktan öte “icat edilmiş gelenekler” oldukları tezini savunur. Hobsbawm kültürel saflık ve tarihi devamlılık tezinin değişmez bir mit olduğunu söyleme aktarırken aynı zamanda mitlerin milliyetçiliğin kendisi tarafından yaratıldığını dile getirir. Bu görüşe göre milletleri milliyetçilik yaratmaktadır. Hobsbawm milletlerin teritoryal devletler ortaya çıktıktan sonra su yüzüne çıktığını belirtir (Türköne, 2011:535).

Gellner’in “milliyetçilik icad edilmiştir” düşüncesi, Benedict Anderson tarafından ise reddedilmiştir. Anderson ulusçuluğu gerçek olmayan, kurgusal(hayali) bir cemaat şeklinde tahayyül etmiş politik proste kültür unsuruna önem vermiş ve bunun üzerinde durmuştur. Buna göre “Bir cemaat tahayyül edip birilerini bu cemaate üye olarak çağırdığımız zaman bu işlemi gerçekleştirecek kültürel ve maddi araçlar da bu bağlamda geliştirilmelidir. Bu araçları oluşturan şey ise, birlik ve beraberliğin temelini kuran kültürel mesajlar ileten milliyetçi söylemlerden oluşan anlam parçacıklarıdır” (Sirman, 2002: 228). Benedict Anderson göre, millet tahayyül edilmiştir, çünkü ulusun üyeleri diğer üyelerini çoğu hakkında hiç bir şey işitmeyecek, onları tanımayacak, onlarla tanışmayacak lakin buna rağmen tüm bireylerin bilincinde ait oldukları toplumsallığın total hali var olmayı sürdürecektir. O ulusu cemaat şeklinde tahayyül etmiştir. Bunun nedeni ise bütün uluslarda fiilen geçerliliğini sürdüren adaletsizlik ve sömürmeye dayalı ilişkileri her halükarda milleti yatay ve derin bir yoldaşlık olarak resmedecek olmasıdır(Yanık ve Kara: 2016: 574). Milletlerin cemaatler şeklinde tahayyül edilmesi ve yaratılması şu kritikleri içinde barındırır: Özgün cemaatler, genel bir kimliği hayatta tutmak için yüz yüze ilişkiyi temel alan karşılıklı etkileşime ihtiyaç duymaktadırlar. Milletler bu özgün cemaat yapılarının daha çok zihinsel düzeyde oluşturulmuş bir imajı ile somutlaşıp var olurlar. Bir millete üye olan bireyler bu imajın ancak zayıf bir yansıması ile karşılaşabilmektedirler. Lakin bu bireyler, yine de ortak bir milli kimlik

paylaştıklarına inanırlar. Bu bağlamda milletler var ise hayali bir inşa süreci sonucunda oluşturulmuşlardır. Bu milletler siyasi sosyalleşme süreci, kitle eğitimi ve medya vasıtasıyla yaratılmışlardır (Türköne, 2011: 535). Anderson'un, bir yandan milliyetçiliği, modern öncesi ilişki biçimi olan cemaat olarak anlamlandırıldığını, bir yandan da milletin modern bir kurgu olduğunu savunduğunu belirten, Atılğan ve Aytekin'nin de vurguladığı gibi, bu ilk başta çelişkili gözükabilir fakat milliyetçiliğin millet anlayışı modern öncesi insan grupları gibi bir cemaat anlayışı taşısa da aralarında önemli bir fark bulunmaktadır: Kabile ya da akrabalık biçimindeki cemaatin bütün mensupları birbirini tanıdığı için, modern öncesi insan grupları, hayali olmayıp gerçek bir cemaat bünyesinde bir yaşam sürdürürler; lakin bir milletin üyelerinin birbirlerini tek tek tanınması imkanlar dâhilinde değildir. Aralarında doğal bir birlik ve dayanışma ruhunu geliştirmeleri ve kendilerini birbirleriyle aynı/özdeş görmelerinin tek yolu hayali bir tanışıklık hissiyatı oluşturmalarından geçmektedir (Atılğan ve Aytekin, 2012).

Milleti Kurmanın bir iktidar meselesi olduğunu Chatterjee ortaya atmıştır bu bağlamda milliyetçiliği kültürel düzeyde inceleyen Anderson'dan ayrılır. Chatterjee'ye göre sömürge sonrası toplumlarda var olan milliyetçilik kurgularının, kullandıkları meşruiyet kalıplarının Batı toplumlarında var olan gelişim ve bilim söylemlerinden gelmesi bu milliyetçiliklerin Batı'nın hegemonik iktidar alanına girmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda sömürgeci/sömürge farkı milliyetçilik arasındaki ana farkı oluşturmuştur. Sömürge milliyetçiliğinin temel sorunu, sömürgeciden farkın nasıl ve nerede kurulacağı olmuştur (Sirman, N.,2002:228).

2.3.3. Etno-Sembolcü Yaklaşım

Milliyetçilik kuramlarının sonuncusu ilköçilik ve modernistler arasında orta bir yaklaşım olan Etno-sembolcü yaklaşım olup bu yaklaşımın en büyük temsilcisi olan Smith, milletin 19. Yüzyıl sonrasında modern bir olgu olarak ortaya çıktığını söyler (Akıncı,2014:143). A. Smith daha çok Avrupa ve Orta Doğu'da çok eski zamanlara dayanan, tarihsel izleri görülebilen etnik topluluklar/ethnie'lerden söz eder. Bu doğrultuda etnik topluluklar ile ulusçuluğun modern versiyonunun birlikte anlamlandırılmasını isteyen Smith, modern milliyetçiliklerin oluşumunda modern öncesi dönemin etkileri olduğunu da altını çizmiştir. Lakin Smith bütün etnik toplulukların modern bir ulusa dönüşmediğini belirtmiş ayrıca modern milletler ile ethnies'ler arasında doğrudan bir ilişki de kurmamıştır. Bu doğrultuda Smith etnik topluluklar ile modern

milliyetçiliğin bir arada düşünülmesi gerektiğini savunur. Bu doğrultuda devam ederse, Smith modern milliyetçiliklerin oluşumunda modern öncesi dönemin etkileri olduğunun altını çizmiştir. Smith, modern milliyetçiliğin anlaşılması için kendilerini önceleyen ethnies'ler ilişkisi kurulması gerektiğini belirtmiştir (Gökalp, 2007: 284) Milletlerin ne olduğu, milletlerin etnik temelinde saklı bir olgudur.

Smith göre milletler modern politik topluluklar olsa bile hiçbir şekilde tarihten tamamen kopukluk göstermezler. Bu doğrultuda Smith günümüzde varlığını koruyan milletlerin hepsinde, milletin kurucu unsuru olarak tarihsel bir perspektifte etnik bir çekirdeğin mevcut olduğunu savunur. Etniklik –milliyetçilik üzerinde duran Smith'e göre etniklik milliyetçilik doğmadan önce ruşeym halinde vardı; yani sosyologların ya da antropologların ilkel olarak tanımlamış oldukları bir geçmişte mevcutturlar (Öğün, 2000:84).

2.4. Türk Milliyetçiliği

Osmanlının son yüzyılına üç farklı ideoloji (1839-1876 yılları arası dönemi kapsayan Tanzimat döneminde var olan Osmanlılık stratejisi; Abdülhamit'in 1876-1908 yılları arasında devreye sokmaya çalıştığı İslam birliği ideolojisi ve İttihat ve Terakki'nin(İT), 1908-1918 yılları arasında politik anlamda başvurduğu Türk birliği ideolojisi) daha doğrusu bütünleştirme projesi damga vurmuştur. Bunları zaman zaman etkinlik dereceleri değişse de imparatorluk dağılana kadar devam etmişlerdir (Yeğen, 2013: 78-79).

Osmanlı Devletinde döneminde milliyetçiliğin geçirmiş olduğu serüveni ve Osmanlılık düşüncesi ile girmiş olduğu mücadele Yeğen'den (2013) yola çıkarak şöyle özetlenebilir: Osmanlı Devletinde sosyal tabakalar etnik merkezli bir hiyerarşide ayrım tabi tutulmadığı için milliyetçik ideolojisi bu dönemde imparatorlukta yaşayan Osmanlı halklarını etkilememiştir. Mamafih 1789 Fransız devrimin gerçekleştirilmesiyle ortaya çıkan milliyetçilik dalgası Avrupa'yı etkisi altına aldıktan sonra Osmanlı coğrafyasında yaşayan halkları özellikle Müslüman olmayanları etkiledi. Ayrıca İmparatorluğun uygulamış olduğu modernleşme ve merkezileşme politikalarına bağlı olarak merkez ile taşra arasında oluşan olan kriz de etnik ırkçılığı artırmaktaydı. Tabi Osmanlının ortaya çıkan bu durum karşısında tedbirler alması gerekiyordu ve imparatorluk çareyi farklı etnik unsurları merkezi bir idarenin yönetimi altında tutacak Osmanlılık politikasında buldu. Lakin burda dikkat edilmesi gereken nokta Osmanlıcılığın Osmanlının klasik

dönemine değil modern dönemine ait olduğudur. Bu bağlamda Tanzimat döneminin bütünleştirici ideolojisi olan Osmanlılık imparatorluğun yoğun bir ıslahat süreci yaşamasını sağlamıştır. Bu dönemde özellikle gayri müslimler pozitif hukuk alanına dahil olmuş ve bu sayede imparatorlukla aralarında olan kriz kısmen de olsa sona ermiştir. Mamafih Osmanlılık, milliyetçiliğin Osmanlı halkları arasındaki dolaşımına engel olamamıştır. Sonuç olarak Osmanlılık politikası çeşitli etnik grupların ayrılıkçı taleplerini önlemeye çalıştı lakin bunda başarılı olamadığı gibi Türk milliyetçiliğinin gelişmesini de önledi. Lakin burda bir ironi vardı: Osmanlılık Osmanlı’da yaşayan öteki etnik grupların milliyetçiliklerini kontrol etmek yerine İmparatorluğa hakim olan etnik unsurun milliyetçiliğini ertelemiştir. Osmanlılık stratejisinin Türk milliyetçiliği erteleme süreci fazla sürmedi. Bu politikanın imparatorluğun bütünlüğünü korumadaki başarısızlığı Türk milliyetçiliğinin ve akabinde pan-Türkizmin ortaya çıkmasına neden oldu. Lakin burda Osmanlılığın başarısızlığı onu tamamen tarih sahnesinden silmemiştir. Türkçülüğün egemen devlet politikası haline geldiği dönemde bile Osmanlılıktan vazgeçilmemiştir. Bununla birlikte Osmanlılığın bütünleştirici başat strateji olduğu dönemde bile Türkçülük ve pan-Türkizm ileride uygulanabilir bir proje olarak tarih sahnesine çıkmıştır. (Yeğen, 2013: 81-82)

Türk milliyetçiliğinin ilk kez 1880’lerde ve esas anlamda linguistik kimlikli bir hareket olarak ortaya çıktığını vurgulayan Yeğen’ için, Türk milliyetçiliği ancak 1880’lerden sonra politik bir ideolojiye dönüşmüş ve akabinde de politik bir bütünleşme politikası olarak Türkçülüğe dayanak oluşturmuştur. Türk milliyetçiliğinin siyasi bir ideolojiden bir bütünleşme stratejisine dönüşmesi İttihat ve Terakki döneminde olmuştur (Yeğen, 2013: 84-85). Mamafih İttihat ve Terakki siyaset sahnesine milliyetçi bir örgüt olarak çıkmamıştır. Ortaya atmış oldukları manifesto onların en az Tanzimat ıslahatçıları kadar Osmanlıcı olduğunu bize göstermektedir. Bunun temelinde yatan şey ise devletin kurtarılmasına verdikleri önceliktir. Bu bağlamda birden fazla etnik grubun yaşadığı ve birden fazla dilin olduğu bir coğrafyada etnik ve dini temeli olmayan Osmanlılık stratejisini uygulamak devletin kurtarılması için gerekliydi. Bu bağlamda Osmanlıya yaraşır bir vatandaş yaratma düşüncesi Tanzimat ıslahatçıları gibi Jön Türkleri etkisi altına almıştır. II. Abdülhamit’in Osmanlı’nın Ruslarla yaptığı harbi gerekçe göstererek rafa kaldırdığı Meşrutiyet rejimi 1908 yılında Jön Türkler tarafından tekrardan tesis edilmiştir. İT’nin 1913 tarihinden itibaren kesin olarak yönetimi ele geçirmesiyle birlikte ideolojik anlamda Türk ulusçuluğu başat bir ideoloji olmuş; resmen varlığını kabul

ettirmiş ve devam eden süreçte, 1915-1916 yılları daha yoğun olmakla birlikte-,kitleler coğrafik olarak değişik yerlere gönderilmiş, bu işlem etnisite faktörüyle ilişkili olarak gerçekleştirilmiştir. Bu politikaya uygun olarak Kürtler İç Anadolu'ya, Gürcüler ve Lazlar Kuzeybatı Anadolu'ya yerleştirildiler (Yesevi, 2012: 79). Genç Osmanlıların politik egemenliğiyle birlikte şekillenen ulus-devlete yönelme sürecinde, egemenliğini kabul ettiren ulusçuluğun Türki versiyonu kendine özgün siyasal bir dil ve bu dile dayanan sistematik uygulamalar ortaya çıkarmıştır (Yıldırım, 2014:91). İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetimde olduğu dönem itibariyle kompartmanlara ayrılmış Osmanlı'dan millet/ulus değerlerini içselleştiren ve bu değerler üzerine kurulu olan bir devlet yaratmak için vergi vermeyen, asker göndermeyen yerler üzerinde tam otorite sağlanarak merkezi yönetime dahil edilmesi, kolektif bir hissiyatın yaratılması ve bu amaç doğrultusunda ortak bir eğitim programının devreye sokulması yönünde çaba sarf edilmiştir (Yıldırım, 2014: 86)). Milliyetçiliğe dayanan bir devlet temelinde bireylerden yeni bir bütün yaratma gayesiyle harekete geçilen bu süreçte, okul ve ordu aracılığıyla bir yurttaşlık bilinci inşa edilmeye çalışılmış, vatanseverlik duygusunu güçlendirmek için halkçı ideolojinin temel referanslarına başvurulmuştur(Yıldırım, 2014: 91).

1913 senesinde Balkanlarda meydana gelen savaş ve bu doğrultuda Balkan uluslarının Osmanlı'dan ayrılması Türkçülük ve Osmanlılık arasındaki gerilimi artırdığını belirten Yeğen'e göre, bu dönemde, Balkan uluslarının Osmanlıdan ayrılması Osmanlılık stratejisinin başarısızlığı olarak algılanmıştır. Bu okumaya göre Osmanlılık politikası yeni bir Osmanlı kimliği inşa etmesi yönündeki hedefine ulaşmamış etnik ayrımcılık da her zamankinden daha fazla güçlenmiştir. Bütün bunlarla birlikte Osmanlılık stratejisinin kesin olarak başarısızlığa uğraması ve ölmesi 1916 yılına denk gelmektedir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Arapların İngiltere'yle, Ermenilerin Rusya'yla işbirliği yapması, Osmanlılık politikasının iflasını beraberinde getirmiştir. Burdan da anlaşılacağı üzere Osmanlı'da bulunan farklı etnik halkların bölücü talepleri Türk milliyetçiliğini beslemekle birlikte imparatorluğun birliğini ve bütünlüğünü sağlama düşüncesi Türkçülük stratejisinin önünde bir engel olarak durmuştur. Mamafih Arap milliyetçiliği ve Balkan Savaşları Türk milliyetçiliğinin önünde duran engelleri ortadan kaldırmış ve ona kendi eylemselliğini ortaya koyma fırsatı vermiştir. Bu doğrultuda İttihat ve Terakki kendi güdümünde pek çok kurum ve kuruluş açmıştır: Türk Gücü, Milli Musiki Cemiyeti, Milli Kütüphane, Türk Ocağı. Kendi eylemselliğini engelleyen prangalardan kurtulan bu milliyetçilik zamanla Pan-Türkizme kaydı. Türk

milliyetçiliğini hızlı bir şekilde Pan-Türkizme kaymasının altında iki neden yatmaktadır. Bunlardan ilki Pan-Türkizmin yayılcı politikasını İslami bir imparatorluk olan Osmanlı'nın doğasına son derece uygun olması ikinci neden ise İttihat ve Terakki içerisinde var olan Rus kökenli Türklerin rolü. Osmanlı devletinin Birinci Dünya Savaşında yenilmesi hem İttihat ve Terakkinin sonu hem de Pan-Türkizmin sonu oldu. Savaşın sonunda galip devletlerin Anadolu'nun büyük bir kısmının Ermeni ve Yunanlılara peşkeş çekilmesi bazı milis kuvvetlerin desteğini alan milliyetçi komutanları tarafından şiddetle engel olunmaya çalışıldı. Halkı ve milis kuvvetleri örgütleyen bu direnme hareketi nihayetinde savaştan zaferle ayrıldı ve yeni bir ulus devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla tamamlandı (Yeğen, 2013: 88-90).

1919 ve 1922 arasında kurtuluş mücadelesi veren kadronun beyanları yeni bir ulus devlet kurmaktan öte Hilafet ve Saltanatı kurtarmak üzerine dillendirilmiştir. Bu doğrultuda da kurulan ve kurtuluş mücadelesi veren örgüte etnik bir isim yerine coğrafik bir adlandırma konmuştur. Bu yeni örgütün ismi Anadolu Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti olacaktı (ARHMC). Bu dönemde millet mefhumu etnik bir topluluktan öte dini bir topluluğa göndermede bulunurken Cumhuriyet'in ilk yıllarıyla birlikte yeni anayasanın ilanı, kaldırılan saltanat ve halifelik kurumu, dini kurumların çoğunun ilgası millet mefhumunun dini bir topluluğu simgelemesi anlayışından vazgeçileceğini işaret etmiştir. Bu bağlamda artık Müslüman milleti değil Türk milleti vardı. Saltanatın ve Hilafetin kaldırılmasıyla politik kadronun amacı ulus devlet temelinde yeni bir devlet kurmak olmuştur. Bu amacın önünde bazı engeller vardı. Yüzyıllar boyunca dinin kolektif kimlik olduğu toplumsal bir örgütlenme, bu engellerin en önemlisiydi. Dinin kolektif bir kimlik olduğu bu süreçte milliyeti temel kolektif kimlik haline getirmek için bir taarruz geliştirildi. Bu şekilde geliştirilen bir taarruz milletin tarihsel anlamda oluşmuş olan kolektif bilincine yönelikti. Tabii bu tepkisiz kalmadı ve eski toplumsallığını savunan kitle buna direnmeye çalıştı. Bu direnç beraberinde Türk milliyetçiliğinin radikalleşmesine ve zamanla saldırgan bir görünüme bürünmesine neden oldu. Bu süreçte Avrupa yayılan faşizm ve yeni otoriterlik dalgası sayesinde Türk milliyetçiliği ırkçılığa doğru yönelmeye başladı (Yeğen, 2013: 90-92).

Türk milliyetçiliği Kemalizm'i içselleştirmiştir ve onunla anlam kazanmıştır bu doğrultuda bu kavrama da değinmek gerek. Bu bağlamda Bozarslan'dan (2004) hareketle, Osmanlı imparatorluğu yıkıldıktan sonra kurulan ve imparatorluğu mirasçısı olan Kemalizmi radikal ve çağdaştırıcı bir rejim olarak olarak nitelendirilebilir. Bu

saptamanın nedenselliğinde ise Kemalizmin uygulamış olduğu dini politika vardır. Kemalizm, kendini teokratik bir tiranlığa bırakmış bir halkı temellerinden sarsmış onu bambaşka bir şekilde dönüştürmüştür. Bu bağlamda yeni bir kimlik ve miliyet(çilik) anlayışı ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte Türk ulusunun yeni kimliğini tamamlayan unsur Türklüktü; lakin Türk olmak içinde Müslüman olmak gerekirdi; diğer bir deyişle aynı dili ve aynı dini paylaşmak gerekirdi. Buna göre İslamı terk etmek ulusu terk etmek manasına gelmekteydi. Mustafa Kemal de din ile ulus arasında bu karmaşık ilişkiyi kabul etmekteydi, bu konudaki düşüncelerini tek cümle halinde özetlersek (Bozaslan, 2004: 56):

“Allaha şükür hepimiz Türk dolayısıyla Müslüman olduğumuza göre, hepimiz laik olabiliriz ve olmalıyız”.

Ancak burda dikkat edilmesi gereken nokta ise Kemalist iktidarın alternatifsiz kalmış bir halka kendini din olarak dayatması ve zoraki bir din haline geldikten sonra İslamı görünürlük sahasından kovmasıdır. Türk islam sentezli yeni ulus kimlik anlayışını bu açıdan değerlendirmek gerekir. Bu bağlamda Laiklik İslam’ın ve Türklüğün tamamlayıcılığı ile ulusun ortak bir paydası duruma gelebilirdi. Böylece ülke içinde olan gayri muslüm vatandaşlar Türk ulusunun bir bileşeni olamazken Kürtler, Müslüman olduklarından dolayı Türk ulusunu hukuki anlamda terk edemiyorlardı (Bozaslan,2014: 56-57).Kemalist iktidar yönetime geçtikten sonra projelerini gerçekleştirmek için halkın desteğine ihtiyacı olmadığını farkındalığına varmıştır:

Eğer kitleler Asya geleneklerinin etkisi altında iseler, bu kitleler adına ulusal egemenliği temsil eden entellektüeller harekete geçerler. Kitlelere çağdaş bir yaşam sağlamak için, geri kalmış sistemle, yanlış inançlarla mücadele ederler. Devrim yaparlar. Sistemi değiştirirler. Bunu yapmak için, bir halk oylamasına ihtiyaç duyulmamaktadır.

Bu bağlamda Kemalist modernite hedefe ulaşmak için pek çok reform hareketi gerçekleştirmiştir. İlk önce 1922 de Halifelik kaldırılmış ertesinde 3 Mart 1924 te halifelik ilga edilmişve son halife ikinci Abdulmecid vatanından sürgün edilmiştir. Yine aynı yıl çıkarılan Tevhidi Tedrisat kanunuyla eğitim kurumlarının özerkliğine son verilmiştir, 1925 de gerçekleştirilen Şeyh Said ayaklanmasından sonra tarikatlar kapatılmış ve mallarına devletçe el konulmuş ayrıca aynı yıl şapka devrimi gerçekleştirilmiş bunu dışında herhangi bir şeyin kullanılması yasaklanmıştır. 1926

senesinde İsviçre Medeni Hukuk anlayışına geçilmiştir.1928 de Latin alfabesi kabul edilmiş bu anlamdan eski Osmanlı mirasından bir kopuş sergilenmiş ve devamında dayeni yazılan eserlerde Arapça harfler yasaklanmıştır. 1933 senesinde ezan Türkçeleştirilmiş ve nihayetinde son ilahiyat fakültesi de kapatılmıştır. 5 Aralık 1934 tarihinde kadınlar seçme ve seçilme hakkını elde etmiş, 1935 yılında Cuma yerine Pazar günü tatil edilmiş ve en son aşamada ise 1937’de laiklik ve diğer beş Atatürk ilkesi anayasaya eklenmiştir. Türk milliyetçiliğinin, radikalizme doğru geçirmiş olduğu evrimle beraber Kemalist modernitenin devreye soktuğu uygulamalar ve tedbirler, neticesinde Müslüman dünyasının en radikalleri arasında girdiğini belirten Bozarslan’ın düşünceleri şöyle devam ettirebilir. Bu bağlamda her ne kadar İslam, kitleleri birbirinde ayıracak aralarına sınır katacak bir anlamsallığa ulaşmamış ve milli kimliğin öğelerinden biri olarak kalmaya devam etmiş olsa da bu dil ögesiyle kuvvetlendirilerek gerçekleştirilmiştir. Bu durumda zamanında Türkiye’ye farklı nedenlerden dolayı gelip, yerleşen ve Türk dilini konuşamayan pek çok insan zor bir dönemden geçmiştir. Bu minvalde devam edersek Türkleştirme çabası ve pratiği dil ile sınır kalmamış bu aynı zamanda Anadolu’yu bütünsel anlamda ele alan bir tarih alanını da kapsamıştır. Bu süreçte Anadolu’nun bütün tarihi Türkleştirilmiş, Kemalist yazarlar da bu bağlamda bu coğrafyanın Türkî kökenini sonsuzluğa dayatmışlardır. Bu doğrultuda sırasıyla 1931 ve 1932 yılında kuruluşunu ilan eden Türk Tarih Kurumu (TTK) ve Türk Dil Kurumu (TDK), bütün Mezopotamya ve Anadolu’nun medeniyetlerinin Türk olduğunu dile getirmişlerdir. Ertesinde, savlarında daha ileriye giden bu iki kurum Güneş-Dil teorisi ve Türk Tarih Tezi’ni ortaya atmışlardır. Bunlardan birincisi yani Güneş-Dil teorisi yeryüzündeki tüm dillerin Türk dilinden geldiğini, Türk Tarih Tezi ise tüm insanlık medeniyetinin Türkî kökenlere sahip olduğu iddiasında bulunup bu şekilde bir tez ortaya atmıştır (Bozarslan, 2014: 55-56).

Türk milliyetçiliğinin, yukarıdaki, yayılcı düşüncelerle biçimlenmesi ilerleyen dönemlerde daha da artarak devam etmiştir. Buna göre, bu milliyetçilik hegomonik olarak kendini ilkselleştirirken diğer kimlikleri, özellikle de Kürtleri bu düşüncenin deneysel nesnesi durumuna getirmiştir. Bu dönemde, Atatürk’ün manevi kızı Doktor Affet inanın çalışmaları sonucu Kemalizm Türkçülüğün ırkçılığa varan versiyonuyla şekillenmiş ve bu minvalde 1937’de Atatürk’ün direktifleri doğrultusunda Şevket Aziz Kansu önderliğindeki Tıp Fakültesi’nin antropoloji kürsüsü 64000 Türk köylüsü üstünde detaylı antropometrik incelemelerde bulunulmuştur. Nihayetinde bu insanların kafatasları

üzerinde yapılan araştırma, Türk ırkının Ari kökenine sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Kemalist araştırmacılar Anadolu'nun tarihi kökenini Türklerin üstüne tapulama gibi bir niyet geliştirmişler ve bunu da saklamamışlardır. Afet İnan Türklerin onbirinci yüzyılda Anadolu'ya geldiği yönündeki görüşü kabul etmeyip makalesinde şöyle diyor: ‘*Türk çocuğu, buraya kısa bir süre önce göç ettiğini(düşünürse),bu vatanın gerçek efendisi haline gelemez. Bu düşünce tarihi ve bilimsel olarak yanlıştır. Brakisefal Türk ırkı, Anadolu'da ilk devleti kuran ulustur*’. Kemalist iktidar her ne kadar pan-Türkizmi ve ya Turanizmi terk etmiş olsalar da dünyayı hükmetmek için doğmuş Türk ulusu tasavvurundan vazgeçememişlerdir. Atatürk Türkleri bir ordu gibi yaratılan ulus olarak tahayyül etmiş; Aynı şekilde Kemalist şair Behçet Kemal Çağlar bir gün bütün dünyanın Türkün önünde eğileceğini dile getirmiştir (Bozarslan, 2014: 55-56). Kürtler söz konusu bu milliyetçi politikanın en önemli kurbanı olmuştur. Kürtlerin sürekli isyan etmeleri ve direnişleri onların yalnızca milliyetçi yönleriyle açıklanamaz. Osmanlının dağılıp Kürdistan'ın üçe bölünmesi, Kurtuluş savaşında verilen sözlerin yerine getirilmemesi, halifeliğin kaldırılması ve dini alanda gerçekleştirilen reformların etkisiyle milliyetçi olmayan Kürtlerin kendi kaderleriyle birlikte İslam'ın da kaderini kendi elleri arasına alma istemleri onları isyana teşvik etmiştir.

Türk milliyetçiliğine radikal bir karakter kazanmasına neden olan pratik bu dönemde gerçekleşen Kürt isyanlarıydı. Tarihçi Robert Olson Kürt ayaklanmalarının(1925 Şeyh Sait,1930 Ağrı,1937-1938 Dersim) bastırılması neticesinde, Türk ulusçuluğunun daha da radikal bir karakter kazandığını belirtmiştir (Alakel, 2011: 21). Şeyh Sait ayaklanmasının bastırılmasının ertesinde dönemin Başbakanı İsmet İnönü'nün yaptığı konuşma bu bağlamda güzel bir örnektir:

“... Türk çoğunluk karşısından diğer unsurlar hiçbir şekilde etkiye sahip değildir. Ne pahasına olursa olsun, ülkemizde yaşayan insanları Türkleştirmek zorundayız ve Türklere ya da Türkçülüğe muhalefet edenleri ortadan kaldıracamız. Ülkeye hizmet edeceklerde aradığımız, her şeyden önce, Türk ve Türkçü olmalarıdır” (Bozarslan, 2004: 58).

Ağrı ayaklanması(1930)'nın ertesinde, dönemin Dahiliye Bakanı Mahmud Esat Bozkurt da bu kez benzer milliyetçi bir ton kullanarak şunları demiştir:

“...Bu Türk ülkesinde Türk olmayanların bir tek hakları vardır. Türk milletine köle olma hakkı, asil Türk milletine uşaklık etmek hakkı” (Beşikçi, 2013b: 94).

İrkçilikla soslanmış bu yeni milliyetçilik, 1930 ve 1940 yılları arasında Kürt meselesinde güçlü bir şekilde etkili olmuştur. 1934 İskân Kanunu buna güzel bir örnek oluşturmaktadır. Bu kanun esas hedefini Anadolu'nun demografik yapısının etnik faktörler göz önüne alınarak yeniden düzenlenmesi olmuştur. Yasanın temel hedefinde yer alan şey ise Türk olmayan bütün milletin çift yönlü bir operasyonla Türkleştirmedir. Kökensel anlamda Türklüğü yansıtmayan grupları Türklüğe dahil etmek için; bu gruplar ya Türklerin yaşamış olduğu yerlere göç ettirilmiş ya da özsel olarak Türk ulusal kimliğini taşıyanlar, Türklük yönü olmayan coğrafyalara gönderilmiştir ve bu şekilde içinde Türki unsurları barındıran bir kimlik inşa edilmeye çalışılmıştır (Yeğen, 2013: 92-93). Beşikçi kanununun temel gerekçesini şöyle açıklar:

“...Özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet devirlerinde, İslamcılık, cereyanları dolayısıyla Türkcülük akımına gerekli önemin verilmediği için bazı ırkların ve kültürlerin Türklük içinde erimeleri mümkün olmamıştır... İşte Cumhuriyetin, Kemalist inkılabın en önemli işi ana dili Türkçe olmayan bu milletlere Türklüğü ve Türkçeyi benimsetmektir. O milletleri Türklük içinde eritmek, yok etmektir. Dilini, kültürünü ve öz benliğini dillerden ve tarihlerden silmektir...” (Beşikçi 2013a: 129)

Yukarda Beşikçi'nin belirttiği üzere bu yasanın esas gayesi, Kürtlüğün içini boşaltmak suretiyle özünden koparmak ve Türklük içinde eritip varlığına son vermektir. Bu stratejiyi adım adım devreye sokmak adına, söz konusu yasa vasıtasıyla, Türk olmayanlara Türklük özümsetilmeye çalışılmıştır. Bu amaç, yasanın orijinal metninde kendini ortaya çıkarmaktadır (Beşikçi, 2013a: 110-111):

Madde 2 Dahiliye Vekilliği'nce yapıлып, icra vekilleri heyetince tasdik olunacak haritaya göre, Türkiye iskan mıntıkları bakımından üç nevi mıntıkaya ayrılır.

1 Numaralı Mıntıklar: Türk kültürlü nüfusun tekasüfü istenilen yerlerdir.

2 Numaralı mıntıklar: Türk kültürüne temsili istenen nüfusun nakil ve isyanına ayrılan yerlerdir.

3 Numaralı Mıntıklar: Yer, sıhhat iktisat, kùltür, siyaset, askerlik ve inzibat sebepleri ile boşaltılması istenen ve iskan ve ikame yasak edilen yerlerdir.

Türk milliyetçiliğın ırkçılığa kayışı kendini parti programlarında da ele vermiştir. 1927 yılında CHF programında partiye üye olabilmek için Türk kùltürünü kabul etmiş olmayı şart koşarken 1931 yılında partiye üye olmak için CHF programına yeni şartlar koymuştur, buna göre parti üyesi olacak kişilerin toplumsal hayatta Türk dilini kullanma yeterliliğine sahip olmaları ve partinin ilkelerini içselleştirmiş olmaları gerekmektedir. Burdan da anlaşılacağı üzere parti, ana dili Türkçe olmayanlara ve Türk kùltürünü özümsememiş olanlara kapısını kapatmıştır. Başka bir ifadeyle ulusal siyasete girmek için Türk doğmak veya olmak gerekmektedir. Türk milliyetçiliğın ırkçılığa bu kayışı faşizm Avrupa'da yenilgiye uğramasıyla devlet söyleminde cazibesini yitirmiştir (Yeğen, 2013: 95-97). Lakin bu söylem zaman zaman konuşmalarda metinlerde mülakatlarda kendini ele vermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DERSİM MESELESİ, MİLLİYETÇİLİK VE ORYANTALİZM

Türk milliyetçiliğının Dersim Meselesi'ne gidilen süreçte yaşadığı serüven self oryantalizmden ırkçılığa kadar uzanmış; bu serüven tarihin diğer dönemlerinde tarihsel bir süreklilik göstermiş ve daima kendi ötekini yaratmıştır. Kürtler de bu süreçte milliyetçi ve oryantal argümanlar doğrultusunda zaman zaman şeytanlaştırılmaya giden bir muameleye maruz kalmışlardır. Aşağıdaki bölümlerde ele alınacak Dersim Meselesi bu serüven içerirse kürt kimliğinin maruz kaldığı en travmatik deneyimlerden birini oluşturmaktadır.

Dersim harekâtına ve meselesine giden süreci daha iyi anlamlandırmak için Kürt milliyetçiliğinin yaşamış olduğu serüveni ana hatlarıyla hatırlamak gereklidir. Kürtlerde milliyetçi duyguya ortam hazırlayan olaylardan birincisi 1639’ da İran’la Osmanlı arasında imzalanan Kasr-ı Şirin antlaşmasıdır. Bu antlaşmadan sonra Osmanlı’nın bölgedeki özerk Kürt beyleriyle İran’a karşı yapmış olduğu ittifak önemini yitirdi. Nihayetinde bu yarı bağımsız Kürt beyleri Osmanlı tarafından etkisizleştirildiler. Bu süreçten sonra Ahmede Hani Kürtler için doğan birlik ihtiyacını Kürt milliyetçiliğinin temel yapıtı olan Mem-u Zin ‘de dillendirir. Osmanlı’da meydana gelen inişle birlikte enflasyonun başlaması vergilere de yansımıştır. Batının ucuz ve kaliteli malları Anadolu’ya girerek el tezgâhlarının kapanmasına neden olmuştur. Ayrıca ikinci Mahmut yeniçeri sistemini kaldırınca askerlik onbeş yıla çıkmış üretici kitle ise iş göremez duruma gelmiştir. Üstelik bu olumsuz gelişmeler Balkan’larda bağımsızlık hareketlerinin başlamış olduğu bir döneme denk gelmekteydi. Bu ortamda milliyetçilikle ilgisi olmayan Kürt Bey isyanları(1806) başlamıştır. Başlayan bu isyanların en güçlüsü ise Bedirhan Bey tarafından çıkarılmıştı, nitekim bu isyan 1847’de bastırılmıştır. Bu isyan bastırıldıktan sonra Kürdistan’da iktidar boşluğunun yaşanmasıyla kaotik bir ortam oluştu. Üretici kitlelerin bu ortamda bir darbe daha yemesi Kürt insanın içine girdiği bunalımı artırdı. Bedirhan Bey isyanının bastırılmasının ertesinde Kürt beyleri var olan konumlarını kaybetmiş ve Kürt şeyhleri onların yerine geçmiştir. Bu durum Kürt milli bilincini iyice kuvvetlendirdi, dinin aşiret bağlarını aşırıyor olması bu yeni durumun ortaya çıkmasını sağlamıştı. Bu doğrultuda, feodal ortamın bütünleştirici ve tutunum ideolojisi din olduğundan şeyhler doğal lider konumuna sabitlenmişlerdir. Şeyh halkın bağlılık duyduğu kutsal bir şahsiyettir, aynı zamanda şeyh mistik tarikatların lideridir. Van Bruinessen’e göre, Şeyhler bazen tapınmaya varan bir bağlılık duygusuyla bir peygamber ve hatta Tanrı olarak kitleler tarafından algılanmış ve neticesinde şeyhler, bu doğrultuda bu kutsal rolleri üstlenirken zorlanmamışlardır. Şeyhler kendilerine gösterilen saygı nedeniyle meydana gelen anlaşmazlıklarda şahane birer arabulucu rolünü üstlendiler, dolayısıyla bu göstermiş oldukları rol onlara yine politik bir güç kazandırmıştır (Bruinessen, 2011: 311). Nihayetinde ilk şeyh ayaklanması Rusya ile yapılan 93 Harbi(1887-88) sırasında, 1880 ‘de, Nakşibendi şeyhi Ubeydullah tarafından çıkarılmıştır (Oran, 2002:873-874). Bu bağlamda Martin Van Bruinessen, ‘‘Kürdistan Üzerine Yazılar’’ adlı eserinde Kürt milliyetçiliğinin gelişimini şöyle özetler (2010: 198-199):

Kürt milliyetçiliği, kısmen Ermeni milliyetçiliğinin ve (sonraları) Genç Türk hareketinin taklit edilmesiyle bir tepki olarak gelişmiştir. Osmanlı devletine karşı kullanmayı düşündükleri için hem İngilizler hem de Ruslar bu milliyetçiliği körüklemişlerdir. Bağımsız bir Kürt devleti kurmak için ilk ciddi girişim, 1880'de Van Gölü'nün güneydoğu bölgesinde büyük etkisi olan Ubeydullah tarafından yürütülmüştür. Etkisi altındaki aşiretlerden oluşturulmuş bir ordu ile İran Azerbaycan'ını istila etmiş ve ordaki aşiretlerin birçoğu da ona katılmıştır. Şeyh İran topraklarında bir Kürt vassal devleti kurma fikrini onaylayan ve onu Ermeni devrimcilere karşı kullanmayı planlayan Sultan Abdülmecid'in gizli desteğine sahipti. Sultanın desteğini yeterli bulmayan Ubeydullah aynı zamanda planları hakkında bilgi vermek, İngilizlere de mektup yazmıştı. Şeyh yenildi, ancak bağımsız bir Kürt devleti fikri varlığını korudu. Birçok aşiret reisi sadece daha fazla kişisel özgürlük ve güç vaat eder gibi görüldüğü için bu fikri benimsedi. Birinci Dünya Savaşı sırasında Pan-İslamcı duygu Kürt milli duygusundan daha baskın çıktı ve Kürt topraklarını Osmanlı imparatorluğu'ndan ayırmak için ciddi girişimlerde bulunulmadı. Ancak Osmanlıların yenilmesinden sonra milliyetçilik Kürdistan'ın tamamında hızla yayılabildi. Wilson'ın "kendi kaderini tayin etme" ilkesini içeren "on dört madde'si"(aynı konuda Lenin'in ve Stalin'in fikirleri o kadar etkili değildi) ve İngilizlerin Türkiye ile Mezopotamya arasında tampon bir Kürt devleti planları biliniyordu. Bağımsız bir devletin kurulma olasılığı ile birçok şeyh ve aşiret reisi birden bire milliyetçi oluverdi ve başkaldırdı...

Bu doğrultuda şeyhlerin çıkarmış olduğu isyanlar devam etmiş olmakla birlikte son isyanları 925 yılında başlatılan Şeyh Sait isyanı olmuştur.

Kürt milliyetçiliğine ortam hazırlayan başka pratiklere de değinmek gerekir. Bu pratiklerden akla gelen ilk örnek Kawa Destanı'dır. Bu destanda Demirci Kawa Kürt coğrafyasında zulüm uygulayan Dehak'ı öldürmek suretiyle halkını kurtarır ve newroz ateşini bunun üstüne yükseltir. Kürt milliyetçiliğine ortam hazırlayan diğer olgular sırasıyla Hamidiye Alayları ve aşiret mektepleri olmuştur. Hamidiye Alayları II. Adülhamit tarafından Ermeni ayaklanmalarını ortadan kaldırmak amacıyla dönemin Kürt aşiretlerinden adam toplanarak oluşturulmuştur. Aşiret mektepleri de II. Abdülhamit'in Kürt aşiret reislerinin erkek çocuklarını istediği biçimde yetiştirmek amacıyla açmış olduğu eğitim kurumlarıdır. Nihayetinde her iki kurum da amaçlarıyla bağlantısız bir

şekilde yeni bir kürt aydın kuşağının yaratılmasına katkıda bulunmuş ve Kürt milliyetçiliği bu zeminde yeşermeye başlamıştır (Oran, 2002: 873-874).

Kürt milliyetçiliği ilk olarak 1889 yılında kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ivme kazanmıştır. İttihat ve Terakkinin kurulmasında öncü rol oynayan pek çok Kürt'ün de bu yükselişe katkısı olmuş ve Kürtler, sosyal ve siyasal örgütlenmelerini ilk bu dönemde gerçekleştirdiler (Çiçek, 2013:111). ‘‘Kürt milliyetçileri, Türk milliyetçini taşıyan Jön Türkler arasından doğdular, milliyetçiliği onlardan öğrendiler lakin yine bu milliyetçiliği onlara karşı kullandılar. Bu bağlam da Kürt milliyetçi ideolojisi Mikdat Mithat Bedirhan tarafından 1898’de çıkardığı Kürdistan gazetesinin yaratmış olduğu koşullar sayesinde filizlendi. Bu gazete henüz milliyetçilik yapmamasına rağmen ilk Kürt aydınlarının ortaya çıkmasında etkin rol oynamıştır (Oran,2002:874).

Kürt milliyetçiliği açısından büyük önem taşıyan milliyetçi örgütlere değinmek bu milliyetçiliğin kritiğinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır. İlk Kürt milliyetçi örgütleri Avrupa’dan kaynaklanan milliyetçilik ideolojilerinden etkilenerek İstanbul’da örgütlenmişlerdir. Bu bağlamda ilk Kürt örgütü(Kürt Teavin ve Terakki Cemiyeti) 1908 yılında kuruluşunu ilan etmiştir. Bu örgütün kurulmasında rol oynayan öncü kişiler arasında Muhammed Şerif Paşa, Emin Ali Bedirhan ve şeyh Seyyid Abdulkadir gibi kişileri görmekteyiz. Cemiyet bir süre sonra Jön Türkler tarafından cemiyet üyelerinin Kürt olmasından; Türk ve Osmanlı olmamasından ötürü ve ya İttihat ve Terraki’ye karşı geliştirmiş oldukları düşüncelerden dolayı kapatılmışlardır. Kapatılan bu örgütün yerine bir süre sonra 1912 yılında kurulan Kürt Öğrenciler Birliği Hevi(Umut) kuruldu. Bu örgütün liderliğini Cemil Paşa ailesi yapmaktaydı. Hevi üyeleri 1914 yılında savaşın başlaması nedeniyle birbirinde uzak yerlere çeşitli yerlere gönderildiklerinden dolayı dağılmıştır. Kürt Teavün ve Terraki Cemiyeti ve Hevi gibi örgütlerin üyeleri kendi güdümlelerinde olacak bir Kürdistan için mücadele ettiler; lakin bu mücadele bir kitle hareketine dönüşmemiştir (Bruinessen, 2011: 403-405).

Devam eden süreçte miiliyetçi şeyhler ve İttihat ve Terraki Cemiyeti arasında gelişen düşünsel kopuşlar neticesinde yeni bir döneme girilmiştir. Bu döneme gidilen süreci şöyle nedenselleştirebiliriz: Kürt miiliyetçiliğinin şeyhler arasında yayılması İttihat ve Terraki Cemiyetiyle Kürtler arasında var olan olumlu havayı tehlikeye sokmuştur. Çünkü Kürt milliyetçi şeyhler geleneksel bir İslam devleti kurmayı hayal ederken, İTC seküler bir gelecek tahayyül etmiştir. Bu yeni dönem, şeyler ile Kürt milliyetçiliğinin

birbirlerini yeniden tanımalarını sağladı. Kürtler kendi aralarında toplantılar yapıyorlar ve Kürtlerin geleceği hakkında düşünceler öne sürüyorlardı. Bu süreç milliyetçi fikirlerin yavaş yavaş Tekkelerde yayılmasına ortam hazırladı. Kürt milliyetçiliğinin kuvvetli bir şekilde şeyhlerden destek bulması, Kürt milliyetçiliği açısından çok önemlidir. Şeyhlerin çoğu Kürt kitlelerine yakın olup aynı zamanda ateşli birer milliyetçiydiler. İstanbul'da bulunan pek çok aydın Türkleşirken, şeyhler bu süreçte Kürt halkıyla özdeşleşmiş ve güçlü bir konum elde etmiştir. Şeyhlerin bu güçlü varlığı Jön Türkler ile yeni bir çatışma döneminin ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Jön Türklerin ve şeyhlerin ideolojik farklılıklarından dolayı hayal ettikleri devlet biçimleri de birbirinden farklıydı bundan dolayı bu iki taraf da birbirine güvenmiyordu. Bu süreçte Kürt milliyetçiliğinin giderek güçlenmesi Jön Türkler'in Kürt milliyetçiliğine karşı önlemler almasına neden olmuştur. Bu bağlamda ilk önce çıkarılan dernekler kanunu ile Kürt dernekleri kapatıldı. Daha sonra ise Süleymaniyeli Şeyh Said Berzenci'nin tutuklandıktan sonra öldürülmesi Kürt milliyetçiliğinin Jön Türkler tarafından boğulma sürecine girmesinin başlangıcı olmuştur (Çiçek, 2013: 112-113).

Şeyhlerin Kürt ulusal hareketi içinde etkin olmaları Cumhuriyet ile devam etmiş lakin Cumhuriyet kurulduktan sonra özellikle, 1925 Şeyh Said ayaklanmasından sonra uygulanan politikalar neticesinde etkinliğini yitirmiş ve Kürt toplumu üzerinde önemli gücü olan şeyhler sürgün edilerek toplumsal hareketin dışında bırakılmışlardır (Çiçek, 2013:117).

Kürt milliyetçi ideolojinin doğmasını sağlayan bir diğer ortam Meşrutiyettir. İmparatorluk içinde yaşayan diğer farklı milletler gibi Kürtler de bu dönemde pek çok açıdan örgütlenme fırsatı bulmakla beraber İstanbul'a eğitim için gelen Kürt ailelerin oğulları, düzenlenen Türkçü konferanslara katılarak Kürtlük bilincini kazanmışlardır (Oran,2002:874).Kürt milliyetçiliğinin doğmasında etkili olan ikinci meşrutiyetin ilanı ve sonrasında gelen özgürlükler neticesinde İstanbul, Diyarbakır, Musul ve Bağdat gibi birçok Osmanlı kentinde Kürt politik cemiyetleri ve kulüpleri kurulmuştur. Ayrıca Bedirhan ve Baban gibi önde gelen ailelerin çocukları gibi pek çok Kürt genç eğitim görmek amacıyla Fransa ve İsviçre gibi ülkelere gitmiş ve bu şekilde Batı anlayışını yansıtan ulusçuluk ve öteki politik saiklerle tanışarak ait oldukları toplumunda bulunan milli değerler ve geleneklerin uyanmasını sağlamışlardır (Minorsky vd., 2008: 329).

Kürt milliyetçi ideolojinin doğmasını sağlayan üçüncü ve en önemli ortam İmparatorluğun dağılmaya başladığı 1918 Mütareke dönemi olup diğer halklar gibi Kürt toplumu da bu süreçte ilerki dönemlerde yaşanabilecekler konusunda endişeye kapılmışlardır. 1919 yılında kuruluşunu ilan eden 1921 de yaşanacak olan Koçgiri isyanında başrolde oynayan Kürdistan Teali Cemiyetinin yayın organı 'Jin' dergisi, ilk defa bu tarihte güçlü milliyetçi özellikler gösteren yazılar ortaya koyar. Oran, Kürt milliyetçi ideolojisini yaratan bu pratiklerin pek çok isyanın çıkmasına neden olduğunu dille getirir. Nitekim Koçgiri ayaklanmasının dışında Kürtler büyük kitleler halinde bu direnişlere katılmışlardır. Koçgiri'de bu kitleselliğin olmamasının nedeni hükümetin halifeyi kurtarma vaadinde bulunarak bunu çok iyi bir söyleme dökmesinde yatmaktaydı. Ayrıca Sevr antlaşması 1915 tehcirini sırasında kaçan Ermenilerin geri dönerek mallarını almasını imkan sağlamaktaydı, bundan dolayı Kürtler bundan endişe duymuşlardır. Nitekim bu antlaşmanın 62. ve 64. maddelerinde kurmayı düşündüğü Kürdistanın kuzey sınırının belirsizliği de Ankara ile kurulan işbirliği için önem taşımıştır (Oran,2002:875).

Kürt Teali Cemiyeti üyelerinin amacı içinde Alevilerin, Sünnilerin, Kırmancı ve Zaca konuşanların birbirleriyle kaynaştığı bir Kürdistan kurmaktı; lakin diğer yerlerden desteğin zamanında gelmemesi nedeniyle Kemalist kuvvetler ayaklanmayı zorlanmadan bastırmışlardır. Bu ayaklanma merkezi olarak planlanmamıştı ve Kürdistan'ın diğer bölgelerinde olan kitlelerle ilişkiye girilememişti ayrıca bu ayaklanmanın alevi karakteristiği de Sünni Kürtlerin bu ayaklanmaya destek vermemesinde etkili olmuştur (Van Bruinessen, 2011:409). Kürt milliyetçi ideolojisi Koçgiri isyanından sonra da etkinliğini devam ettirmiş, bu bağlamda Kürtler 1925 Şeyh Said isyanını çıkarmışlardır. Nitekim karakteristiği bakımından ayaklanmanın feodal, ulusal ve yahut dinsel olduğu yönünde tartışmalar meydana gelmiştir (Oran, 2002:875).

Şeyh Said isyanının, Türk hükümetinin izlediği merkezileşme politikalarına gösterilen tepkinin bir sonucu olduğunu vurgulayan Kirişçi ve Winrow'a göre, bu isyana katılan bazı liderler oldukça yüksek bir dini söylem kullanmalarına rağmen Kürt kimliklerinin farkındaydılar ve ayrılıkçı bir politik gündem ortaya koymuşlardı. Yeni kurulan hükümetin uyguladığı reformların İslam'ı zayıflattığı düşüncesinin olduğu bir dönemde, din Kürt milliyetçiliğinin önemli bir karakteristiği idi. Şeyh Said'in Türk devletinin askerleri hakkında konuşurken bir Türk'ü ortadan kaldırmanın 70 gavuru ortadan kaldırmaktan dini anlamda daha önemli olduğunu söylemesi bu minvalde önemlidir. Dine bu denli önem verilmesi Alevi Kürt'lerin isyana neden destek

vermediklerini de ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Şeyh Sait isyanı sırasında Kürtler arasında ulusal bir siyasal bilinç oluşturulamamıştır (Kirişçi ve Winrow, 2002: 110-111). Bu ayaklanma, yeni kurulan Türk hükümetinin merkezi politikalarına karşı çıkan karizmatik bir dini liderin çeşitli Kürt aşiretlerini birleştirmede etkin etkin rol oynadığı bir ayaklanma olarak ele alınabilir. Oran ise 1925 ayaklanmasında dinsel temaların önde olduğunu kabul etmekle birlikte, ilk Kürt milliyetçi hareketi olduğunu söyler; çünkü bu ayaklanmayı başlatan Şeyh Sait değil eski Hamidiye alayları komutanlarının kurmuş olduğu milliyetçi Azadi örgütüdür (Oran, 2002:875). 1923’de kurulan Azadi’nin diğer örgütlerden önemli farklılıklar gösterdiğini dillendiren Van Bruinessen’ne göre, bu örgütü oluşturan karakterlerin bir kaçı dışında hepsi askeri tecrübeye sahip kişilerdi. Ayrıca bu örgütün merkezinin İstanbul veya Ankara’da olmayıp 8. Ordu’nun olduğu Erzurum’da olması büyük bir önemiyet taşımaktadır. Azadi’nin temel liderleri, Cibranlı aşireti ağalarından Halid Bey ve Bitlis mirlerinden gelen Yusuf Ziya Bey’di. Bu bağlamda 1924 yılında Azadi ilk kongresini yapmıştır. Katılanlar arasında Halid Bey’in dünürü Nakşibendi şeyhi Şeyh Said de bulunmaktadır. Şeyh Said’in davet edilmesinin nedeni aşiretler üstündeki birleştirici rolünden kaynaklanmaktadır (Bruinessen, 2011: 411-412). Nihayetinde kongrede şeyh Said kongreye katılanları Kürdistan’ın bağımsızlığı için kongre bileşenlerini savaşmaya ikna etmiştir. Azadi örgütünü kuran laik Kürt subaylarının amacı bağımsız bir Kürdistan kurmaktı; lakin Kürtlerin feodal ve dinsel yönünü bilen bu subaylar bu anlamda Kürt halkını etkileyemeyeceklerini biliyorlardı; bundan dolayı sahneye Sait’i sürdüler ve bu doğrultuda milliyetçiliği devreye sokmak için din argümanını kullandılar (Oran, 2002:875). Nitekim Van Bruinessen, bu ayaklanmanın politik bir örgüt tarafından hazırlandığını lakin örgütün yaptırım gücünün yeterli olmadığından kitlelerin harekete geçirilmesini şeyhin karizmatik kişiliğinde şekillendiğini savunmuştur (Bruinessen, 2011:387). Bu bağlamda Van Bruinessen ayaklanmanın ne tamamen dini ne de tamamen milliyetçi nitelik taşıdığı tezini savunmuştur. Ayaklanmayı tasarlayanlar milliyetçi pratiklerdi; lakin bunların arasında halifelik kaldırılmasına tepki duyanlar da vardı, bu doğrultuda ayaklanmayı planlayanlar ve önderler kitle desteğini sağlamakta yalnızca milliyetçi söylemlerin etkili olamayacağını dini ajitasyonun daha etkili olacağını düşünmüşlerdir. Şeyh Said ve diğer önderler öldürüldükten, kaçtıktan ya da tutuklandıktan sonra milliyetçilik boyutu öne çıkmıştır (Bruinessen, 2011:441). Savaşa devam eden diğer gerillaların ve daha sonraki Ağrı ayaklanmasına önderlik eden kişilerin söylemleri tamamen milliyetçi bir zeminde kurulmuştur.

Şeyh Said ayaklanması bastırıldıktan sonra yüzlerce köy zarar görürken binlerce masum çocuk, kadın, erkek öldürüldü. Takrir-i Sükun kanunu uyarınca özel mahkemeler kuruldu ve pek çok kişi idam edildi, Şeyh Said de Diyarbakır'da 47 Kürt önderi ile birlikte asıldı, Şeyhlerin ayaklanmada oynamış oldukları rolden dolayı 1925'te çıkarılan bir kanunla türbeler ve tekkeler kaldırıldı (Bruinessen, 2011:429). Tüm gerçekleştirilen bu tedbirlere rağmen Ankara hükümetine karşı gerçekleştirilmiş olan ayaklanma tam olarak bitmediğini vurgulayan Van Bruinessen'den hareketle devam eden süreçte, küçük gerilla grupları şeklinde örgütlenen gruplar askerlere saldırmışlardır. Bu ortamda Ankara hükümeti 1928 yılında genel af ilan etmiş ve bu bağlamda geri kalan gerillaların çoğu bu kapsamdan faydalanıp silahlarını teslim etmişlerdir. Genel af ilanına rağmen hükümetin kontrol altına almayı başaramadığı bir tek yer kalmıştı: Ağrı Dağı bölgesi. Genel af kanuna rağmen kendine güvende hissetmeyen bazı gerilla grupları bu bölgeye gitmişlerdir. Ayrıca Suriye'de örgütlenmiş olan Kürt milliyetçisi örgüt Hoybun da bölgeye adamlarını sevk etmişti. Bu bölgede İhsan Nuri ve bazı subaylar direnişi örgütlemiş olup akabinde aşiret reislerdi de bunlara katılmış ve bir hükümet kurulmuştur (Bruinessen, 2011:429-430). Türk hükümetiyle girdikleri ilk çatışmada onlara büyük kayıplar uğratan bu ayaklanma, diğer Kürt milliyetçilerini de etkilemiştir. Bu ayaklanma hükümet için Şeyh Said isyanından daha tehlikeli görülüyordu. Bu isyan bastırıldıktan sonra Kürtler sistematik bir şekilde inkar edilmeye başlanmıştır. Bir yandan Kürt kelimesini kullanmaktan kaçınan Ankara diğer yandan çeşitli raporlarda bu kelimeyi detaylıca kullanmıştır (Oran,2002:876). Nitekim son Kürt direnişine gelindiğinde bu politikalar bir tarihsel devamlılık içinde geliştirilmiştir. İlk başta demir ve karayolları yapılarak bir ön hazırlık yapılır daha sonra ise 1927,1934 iskân kanunları ve 1935 Tunceli kanunu Dersim'in fethi için hukuki zemin oluşturulur ve nihayetinde 1937 de imzalanan Sadabat Paktı da fethin uluslararası yönünü oluşturacaktır (Oran,2002:876). 1930'da Hükümet, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın önerileri doğrultusunda etnik kökeni Kürtlüğe dayanan ve devlet bünyesinde çalışan resmi çalışanların yerlerinden edinmesine ve isyana aktif olarak destek olan Kürtlerin Türkiye'nin Batı kesimine gönderilmesini istemiştir (Kirişçi ve Winrow, 2002:111). Bu bağlamda 1935'in Aralık ayında meclis hükümete Tunceli'de uygulanacak politikalar için olağanüstü yetkiler vermiştir: Buna göre insanlar süresiz bir şekilde tutuklanabilir ve ülkenin kanun ve düzenine karşı çıkanlar sürgün edilebilirdi. Kürtleri cezalandırmayı ve asimile etmeyi hedefleyen bu uygulamalar, Kürt entelijansiyası arasında derin bir endişe ve kızgınlığa yol açtığını belirten Kirişçi ve Winrow(2002) bu anlamda şu pasajı aktarır:

“Bir yandan biz ‘Türk’üz dediğimiz zaman, bize ‘hayır siz Türk değilsiniz, Kürt’sünü deniliyor. Diğer yandan, biz, Dersim halkı Kürdüz dediğimiz zaman, başımıza vurup ‘hayır siz Kürt değilsiniz, Kürt yoktur’ diyorlar” diyerek Tunceli valisi General Abdullah Alpdoğan’a yakınan Dr. Nuri Dersimi bunu iyi yakalamıştı.”

Netice itibariyle Kürtlüklerinden dolayı kimliksel bir hiçliğe sabitlenen Kürtler, Dersimle birlikte tenkil ve tedib’e maruz kalacak ve hatta sistematik bir meselenin edilgen nesnesi durumuna sokulmuştur. Bu sürecin kritiğini anlamak için Cumhuriyet dönemi Türk milliyetçiliği üzerinde de durmak gerekmektedir.

3.1. Dersim İsyanı ve Nedenleri

Dersim isyanının ortaya çıkış sebepleri ile ilgili alanda pek çok farklı bakış açılarından yola çıkarak, Dersim Meselesi’ne birçok nedensellik kazandırılabilir. Nitekim Akgül’e (1992: 70) göre, Dersim’de meydana gelen isyanlarının ortaya çıkmasında iç ve dış sebepler etkilidir. Bu bağlamda İç sebepler; Dersim’in doğal durumundan kaynaklanan aşiret hayatı, şeyhlik derebeylik kurumu ve Kürtçülük faktörü iken; dış sebepler ise İngiltere, Fransa, S.S.C.B ve Suriye’nin kendi çıkarları doğrultusunda bölgede bulunan aktörlere destek vermeleridir (Akgül, 1992: 70-71). Akyürekli ise çalışmasında, yaşanan olayların sebeplerini şu iki noktaya doğrultusunda ele almıştır (2010: 99):

1-Seyit Rıza kimliğinde vücut bulan feodal yapı ve bunun tarihî süreç içerisinde oluşan özellikleri, otoritesi, yönetim biçimi, hâkimiyet tesisi, yaşam şekli.

2. Cumhuriyet’in buraya taşımaya başladığı, merkezî otorite ve tek ulus yaratma projesi.

Devletçi bir zihnin yapısına sahip olmayan ve bu anlamda genellikle devlete muhalif olan Seyit Rıza, 1917 yılında Erzincan’a gittiğinde, Dersim’de maddi ve manevi anlamda otorite olarak kabul edilmiş ve bu anlamda liderlik konumunu pekiştirmiştir. Ayrıca hem seyit olması hem de ağa olması bu konumuna hâkimiyet kazandırmıştır. Bu durum devlet otoritesine tehdit olarak algılandığı için, Seyyid Rıza, Dersim bölgesinin iyiliği ve geleceğini güvence altına alınması için ortadan kaldırılması gereken bir düşmana dönüştürülmüştür (Akyürekli, 2010:100). Nitekim, Dersim isyanı, bölgede var

olan aşiretlerle merkezi hükümet arasında yaşanan anlaşmazlık sonrası aşiret reisleri öncülüğünde harekete geçen Seyit Rıza'nın çıkarmış olduğu bir isyan olarak tanımlanmıştır (İlyas, 2015: 194). Dönemin haberlerinde Dersim isyanının yegâne nedeni olarak feodal yapı ve onun sağladığı çıkarlar sunulur (Başaran İnce, 2014: 154).

Dönemin milliyetçi yazarlarından Naşit Uluğ, bu bağlamda Seyit'i pre-modern Dersim'in vitrini olarak betimlerken ona boyun eğen Dersimliyi ise "Seyit'in kapısında hayvan gibi uluyan" sözleriyle tanımlamakta; bölgede bulunan Seyit ve ağaların, devletle Dersimli arasına girerek ikinci bir nüfuz odağı meydana getirmekte olduğunu ve bu anlamda tehlike oluşturduğunu dillendirmektedir. Onlar Dersim'in geleneksel yaşamını ve yönetimini temsil eden figürlerdir ve Cumhuriyet'in bölgede kurmaya çalıştığı modern hayatın karşısında feodalitenin tüm kötülükleri kendilerinde bulundurmaktadırlar (Başaran İnce, 2014: 156).

Dersime müdahaleyi gerekli kılan ikinci nokta ise, Cumhuriyet rejiminin tek ulus, tek millet yaratma gayesi doğrultusunda gerçekleşmiştir (Akyürekli, 2010: 100). İsyanın bir başka çıkış nedeni ise, aşiret reislerinin asker göndermek istememesi ve vergi vermeyi kabul etmemesidir (İlyas, 2015: 194). Dönemin hâkim söylemi, hareketin amacını, bölgede var olan hastalığı tedavi etmek; bölgeye eşit yurttaşlık ve Cumhuriyetin nimetlerini götürmek olarak kurgulamıştır (Başaran İnce, 2014: 15).

Dersim'de yapılan harekâtın amaçlarını anlatmak için "kurtarma misyonu" Cumhuriyet entelijansıyası tarafından söylemsel anlamda inşa edilmiş, Dersim, Cumhuriyet elitinin zihninde, cumhuriyet ideallerinin gerçekleştirildiği bir "laboratuvar" olarak tahayyül edilmiştir (Başaran İnce, 2014: 160). Dönemin elitleri bölge halkına rağmen devreye sokulan bu medenileştirme harekâtını, onları eşit yurttaş kılma ve onları kurtarma söylemi doğrultusunda açıklar. Devletin merkezi otoritesine rakip olan Seyit ve ağa bu minvalde baş düşman olup harekât onlara karşı yapılmıştır. Dersim meselesini feodalite ile ilişkilendirme tutumu, Cumhuriyet'in Batılılaşma ve modernleşme gayesiyle doğrudan ilişkisellik göstermektedir. Politik elitin Batı modernleşmesini total bir çerçeve olarak içselleştirmesi, derebeyliği ortaçağ ile ilişkilendiren tutumunda açığa çıkmaktadır (Başaran İnce, 2014: 160-161). Bölgede uygulamaya sokulan modernleştirme çalışmaları, bölge halkı tarafından destek görmüş; yatırımların coşkusuna kapılan Dersimliler keyiflenmiş ve bu süreçte bölgenin önde gelen isimleri ve aşiret reisleri de yer almıştır (Kahraman, 2004: 286-289). Bundan dolayı, Dersim İsyanı devletin

modernleşme politikasına karşı çıkmamakla birlikte; devletin bölge halkının kültürel ve yaşamsal pratiklerine müdahalesine bir başkaldırı olarak değerlendirilmiştir (Başaran İnce, 2014:163).

Devletin çok önceden temizlik operasyonunu gerçekleştirmek için yollar, kışlalar inşa ettiği, devletin Dersim’i modernleştirmek adına bölgeye getirilen bir çok medenileştirici aracın meselenin daha kolay yönetilip sonuçlandırılmasına hizmet ettiği düşüncesi bölgede yaygındır. Ancak, resmi görüş ise modernleşme çabaları sonucu egemenlikleri kırılan ağaların tekrardan bu egemenliklerini elde etmek için başkaldırdığı düşüncesini öne sürmektedir. Katliam öncesi halkın silahlarının toplanması ve 1936 Kanunu ile Dersim’de bir koloni yönetimin kurulması, burada nihai süreçte bir tenkil hareketinin gerçekleştirileceği düşüncesini ortaya çıkartır. Bu bağlamda operasyonunun sebebi, Dersimde yıllardan beri var olan ayrıksılığa son vermek, kesin bir devlet otoritesi inşa etmek, manen ve fiziken kapalı bir grubu dağıtmak ve ulus devletin nüfus siyasetinin eksik kalmış bir parçasını uygulamak olarak ele alınabilmektedir (Başaran İnce, 2014:163).

Beşikçi, “Tunceli Kanunu(1935) ve Dersim Jenosidi” adlı çalışmasında devlet nezdinde harekete nedensellik kazandıran şeyin Dersim’de bulunan halkın kendini idare etmekten aciz olduğu ve bazı ağaların denetimde özsel iradelerini kaybettikleri yönünde görüşü olduğunu belirtir. Buna göre kendini yönetmekten aciz olan bireyler özyönetimlerini kaybedip ağaların yönetimleri altına girmiş, cahillikleri yüzünden bu durumun farkına bile varamamışlardır. Bu yüzden devlet onları kendi vesayeti altına alarak medenileştirecek ve hatta özgürleştirecektir. Bu düşünce, Dersim’e bir hareket düzenlenmesini gerekli kılmıştır (Beşikçi, 2013b: 43-44). Egemen gücün bu türden bir gerekçe ile başvurduğu girişim, vesayet, medenileştirme ve feodalite argümanları doğrultusunda Dersim’in sömürgeleştirilmesi ve Kürt ulusal varlığının yok edilmeye çalışılması iddialarını gündeme getirmiştir.

Kahraman, Osmanlı Devleti’nin tarih boyunca bütün çabalarına ve göstermiş olduğu askeri taarruzlara rağmen Dersim’e sirayet edemediğini, bölgede yaşayan halkın yaşama biçimine müdahale edemediğini iddia etmiştir. Aşiret yapısıyla göze çarpan bir bakıma kendi kendini yönetmiş, yaşanan sorunlar yine bu toplumsal yapı içinde çözüme kavuşturulmaya çalışmış olan ve doğal görünümüyle bir kaleyi anımsatan Dersim, 1930’lu yıllara kendi kendini yöneterek gelmiştir (Kahraman, 2014: 255). Bu anlamda, uzun yıllar

özerk bir yönetim bölgede kendini hissettirmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, ulus devlet temelinde yeni bir ulus-devlet tahayyülü ile Dersim'e yaklaşılmış ve bu bağlamda geliştirilen politikalar ile toplum yekpare bir bütünlük haline getirilmek istenmiştir. Homojeniteyi içselleştiren yeni ulus devlet, bu bağlamda Dersim'e yaklaşmıştır. Dersim Osmanlıdan yeni Cumhuriyete kadar kendine özgü aşiretsel yapısını korumuş; bu bağlamda özerk bir yapı sergilemiş; ancak bunu içselleştiremeyen Türkiye Cumhuriyeti, ulus devlet anlayışı doğrultusunda buraya hakim olmak istemiştir. Bu anlamda bir askeri taarruz başlatmıştır. Bu nedenle Kurubaş (2004:190), Dersim İsyanı'ndan ziyade Dersim Tedip (yola getirme, terbiye etme) hareketinden söz edebilebileceğini savunur; çünkü burda asıl olan, hükümetin bu bölgeye egemen olmak için giriştiği bir takım politikalarıdır. İsyan eylemi ise bunlara daha çok bir tepki olarak doğmuştur.

Gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyet döneminde devlet Dersim'e hakim olabilmek için araştırmalar yapmak suretiyle pek çok rapor hazırlamıştır. Dersim Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devletle ayrıksı bir ilişki sürdürdüğü düşüncesi bu konu hakkında yapılan çalışmaların çoğunda işlenmiş olup bu ayrıksılık kendini dilsel, dinsel, etnik farklılıkla beraber yönetimde özerklik isteklerinde kendini ortaya koymuştur (Baran İnce 2014: 96-97). Dersimli genelde farklıdır yani Dersimli Kürt'tür/Zaza'dır, Alevi-Kızılbastır, Kürtçe/Zazaca konuşmaktadır. Bu bağlamda Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet'in merkezileşme gayretlerinde de Dersim her özelliğiyle önemli bir problem olarak ortaya çıkar.

Islah ve terbiye etme/kolonileştirme söylemi, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Dersim Meselesi'ne bakışta değişmeye tema olarak ortaya çıkmakla birlikte; Dersimlinin ıslah edilmesi, halktan asker ve vergi almanın kolaylaştırılması, medeniyet götürülmesi, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi raporlarının neredeyse tamamının ortak temasını oluşturmaktadır. Bir diğer hedefin ise etnik ve dinsel yapının dönüştürülmesi olduğunu dillendiren Başaran İnce'ye göre; Cumhuriyet'i Osmanlıdan ayıran en önemli özellik, Dersim sorunun artık kesin bir çözüme kavuşturulması gerektiğine inanılması ve bu doğrultuda uzun süreli askeri, fiili, hukuki önlemlerin alınmasıdır. Erken dönem Kürt isyanlarının Cumhuriyet otoritesini sarması ve rejimin geleceği açısından tehdit oluşturması devletin Dersime daha köktenci bir şekilde yaklaşmasına neden olmuştur (Başaran İnce, 2014: 97).

Beşikci, ise asayiş, eşkıyalık ve haydutluk kavramları doğrultusunda devletin Dersim'e yaklaştığını belirtir. O, Kürtlerin, yaşam alanlarını yok eden, yaşamsal değerdeki maddi ihtiyaçlarına(mal, mülk gibi) el koyan, kullanılamaz hale getiren sömürgeci iktidarın bölgede devreye soktuğu faaliyetlerini asayiş olarak kodladığını, buna karşın özsel benliğini; Kürtlük ve ona ait maddi ve manevi değerleri savunanların sömürgeci güç(Türk Hükümeti) tarafından haydut, eşkıya şeklinde anlama sabitlendiğini öne sürmüştür (Beşikçi, 2013b: 53). 1926 yılında İçişleri Bakanlığı'nın talimatları doğrultusunda, o dönem mülkiye müfettişliği koltuğunda oturan Hamdi Bey aracılığıyla Dersim'e yönelik kararların alındığı bir rapor hazırlanmıştır. Bu belge Dersim Meselesi'ne giden yolun ilk adımıdır. Raporda, Dersim, dönemin yönetimi için vücuttan sökülüp ayılması gereken bir çıban şeklinde anlama kodlanır (Başaran İnce, 2014: 23).

“Dersim Cumhuriyet Hükümeti için bir çıbandır. Bu çıban üzerinde kesin bir ameliye yapmak ve elim ihtimalleri önlemek, memleket selameti bakımından mutlaka lazımdır...

...Okul açmak, yol yapmak, refah sebeplerini sağlayacak fabrikalar kurmak, kendilerini meşgul etmeye yarayan çeşitli sanayi işleri sağlamak, özet olarak yurt sahibi yapmak veya uygarlaştırmak suretiyle ıslaha çalışmak hayalden başka bir şey değildir...” (Beşikçi, 2013b: 50-51).

İsmail Beşikci bu bağlamda “ıslahat”ın Kürt milletine karşı askeri birliklerinin devreye sokulması olarak anlamlandırmış ve Kürtlüğe yönelik temayülü ortadan kaldırmak için uygulamaya konulduğunu belirtmiştir (Beşikçi, 2013b: 51). Diğer bir deyişle, ıslahatlar, Kürt milli bilincini yok etmek adına geliştirilen gayretler şeklinde tezahür etmiştir.

Dersim'e yapılan hareketin nedenselliği Hakkı Naşit Uluğ'un *Tunceli Medeniyete Açılıyor* adlı çalışmasında da analiz edilmiştir. Buna göre, Cumhuriyet kendi gücünü pekiştirmek amacıyla Dersim'de çeşitli politikalar uygulamaya koymuştur. Cumhuriyet bu bağlamda Dersim içine sirayet eden aşiret sistemini kendisine yönelik bir tehdit olarak algılamıştır. Bu aşiret sisteminin varlığı yanında halkı esir olarak kullanan derebeylik ve toprak ağalığını Cumhuriyet hayatıyla bağdaştırmak mümkün değildir. Cumhuriyet var olan bu sistemi değiştirmeyi, burdaki kötülüğü yok etmeyi ve bu sosyal adaletsizliği ortadan kaldırmayı amaç edinmiştir. Bu doğrultuda, Dersim üzerinde çalışmalar yürütülmüş, geziler düzenlenmiştir. Dahiliye Vekaleti'nde Vekil Cemil, Abdülhak

Renda, Mahmut Esat Bozkurt, O dönemin Genelkurmay Başkanı olan Kazım Orbay, Cumhuriyet rejiminin Dersim'e tam anlamıyla yerleşmesi, idaresi altına alması amacıyla çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu bağlamda devlet 1927 sonlarında, Dersim'i de kapsayan doğu illerimizin bir kısmında ıslahat politikalarını yürütmek amacıyla 1. Genel Müfettişliği kurmuştur. Uluğ, 1927, 1928, 1929 senelerinde Dersim'in etrafında tecavüz eksik olmadığını, Genel Müfettiş Dersim'i baştan sona gezdiğini ve Dersimli için kurtarıcı tedbirler aldığını belirtmiştir (Uluğ, 2007: 170-171).

Kahraman, ise bu politikaların başlangıcını dönemin Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın 1930 yılında Kürt illerine yaptığı gezilere dayandırmaktadır. Bu gezilerini tamamlayan Çakmak, Atatürk ve başbakan İnönü'ye *devleti bekleyen tehlike* konusunda sunduğu raporunda, Dersim üzerinde durmuş, Kürtler'in hızla çoğalarak Erzincan ovasına dağıldıklarını, süreç böyle devam ederse Erzincan'ın Kürtleşme tehlikesiyle yüz yüze kalabileceğini belirtmiştir (Kahraman, 2004: 281). Başbakan İsmet İnönü, genel kurmay başkanının raporundan sonra başkalarını da buraya göndermiş, raporlar hazırlatmıştır. 1931 sonbaharının sonlarında da "Dersim'in gene azdığını", Dersim halkının bundan şikayetçi olduğunu, Haydaranlıların Kiği'ya, Seyit Rızanın koruduğu Koçgirililerin Zara, Kemaliye ve Sivas'a kadar soygunculuk yaptığını dile getiren Uluğ, bu soygun tecavüz ve taaruzların gerek Dersim'e yakın yerlerde yaşayan halkı gerekse de Dersim Halkını canından malından ettiğini öne sürmüştür (Uluğ,2007:172). 1931'in sonlarında, dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Jandarma Genel Komutanı Orbay Kazım Orbay, Dersim 1. Umun Müfettişi Dr. İbrahim Tali Öngüren, Kara Kuvvetleri komutanı General Kenan ve Naşit Uluğ'un da bulunduğu bir heyetin Dersim'de gerçekleştirdiği bir takım inceleme ve araştırmalar doğrultusunda; Abasan Aşiretinden Seyit Rıza, Haydaran Aşiretinden Kamer ve Hıdır'ın Dersim direnişinin lider çekirdiğinde yer aldıkları sonucuna varılmış ve Ankara'ya dönmüştür. Heyetin yapmış olduğu araştırmalar ve incelemeler doğrultusunda Hükümet, Dersim sorununu çözmek için şu karara karar verir (Kaya, 2002: 259):

"Dersim silah zoru ile teslim alınacaktır. Dersim'in kurtarılması için devlet tam tedbir almalıdır. Aşiret sistemine aşiret anlayışı yıkılmalıdır. Bu sistemin tehlikesi aşiretlerin silah almasındandır. Dersim'e silah verilmemelidir. Devlet teşkilatı kuvvetle, adaletle ve kültürle Dersim'de kurulmalıdır. Bunun için idari teşkilat yeniden tanzim edilmelidir".

Hükümet daha sonra Dersim konusunda Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalmış tüm raporları yeniden incelemek suretiyle gerekli hazırlıkları yapmıştır. Yapılan bu hazırlıklar askeri hareketin amacına yönelik olarak planlanıp hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda 1931 yılında Birinci Umumi Müfettişi İbrahim Tali Özgören uygulanacak yöntemin şu şekilde açıklamıştır (Toplumsal barışın Araştırılması ve Çözüm Sürecinin Değerlendirilmesi Komisyonu raporu, 2013: 57-59):

“Bütün Dersim’in hariçle münasebetini kat ederek (keserek) bu yüzden taarruzlarına ve ticaretlerine mani olmak, aç kalacak halkı zamanla kendiliğinden ilticaya icbar etmek ve bu suretle Dersimi fenalardan tahliye etmek. Ayrıca her tarafı esasıl surette kapattıktan sonra ihata çenberini tedricen darlaştırmak ve fenalıklardan dolayı yakalananları derhal Dersimden çıkararak Garba atmak ve serpiştirmek. Erkanı Harbiye Reisi’ne verilen raporda şöyle bir yöntem önerilmişti: Dersimli okşanmakla kazanılmaz. Müsellah kuvvenin (silahlı kuvvetlerin) müdahalesi Dersimliye daha çok tesir eder ve ıslahın esasını teşkil eder. Dersim evvela koloni gibi nazarı itibara alınmalı. Türk camiası içinde Kürtlük eritilmeli, ondan sonra tedricen öz Türk hukukuna mazhar kılınmalıdır”.

Hükümet Dersim harekâtı için gerekli hazırlıkları yaparken Dersim içinde ve çevresinde karışıklar yaşanmış ve harekate davetiye çıkarılmıştır: Seyit Rıza’nın barındırdığı Koçgirililer’in Zara, Kemaliye ve Sivas taraflarına, Haydaran aşireti Kığılılar’a baskı yapmaları neticesinde buralarda bulunan halk hükümete şikâyetlerini iletmiştir. Ayrıca büyük çetelerin köy basması, sürü çalması gibi olaylar Hükümete davetiye çıkarmıştır. Neticesinde hükümet, 1932 ortalarında devam eden olayların önüne geçmek için harekete geçmiş; bu bağlamda bölgeye yapılacak askeri hareket, alınan tedbirlerin başında gelmiştir. Dersim’de vergilerin toplanamaması da Hükümet tarafından askeri müdahalenin bir gerekçesi olarak görülmüştür. Ancak, hareketin gerekçesine ilişkin bu açıklamaların kısmen doğru olmadığını iddia eden Kaya; özellikle Dersim’in vergi vermediği yönündeki iddianın doğru olmadığını, o döneme ait raporlar ve rakamların bu iddianın aksine bir gerçekliği ortaya koyduğunu ileri sürmektedir (Kaya, 2002:263).

İçişleri Başkanı Şükrü Kaya’nın, Bölge Umum Müfettişi İbrahim Tali Öngören, Kazım Orbay ve Kenan Paşa ile 18 Kasım 1931 yılında, yaptığı incelemeler neticesinde Başbakanlığa bir rapor sunulmuştur. Bu rapor, birinci önlem olarak silah toplanması,

ikinci önlem olarak aşiret ağalarının Dersim'den uzaklaştırılması, üçüncü ve son olarak da Dersim'de az topraklı ve topraksız köylülerin topraklandırılması tedbirlerini içermekte olup raporda idari ıslah olarak şu öneriler geçmektedir (Kaya, 2002: 264-265):

“1) Halkı toprağa bağlamak (Kısmen Dersim çevresindekileri Elazığ ve Malatya ovalarına indirmek)

2) İdari teşkilatı yeniden düzenlemek.

3) Gönüllü mefkureli ve iyi memurları Dersim'e tayin etmek ve yerli memurları yerinden uzaklaştırmak.

4) Adliye mekanizmasını mutlak suretle adilane ve seri bir suretle işletmek.

5) Yollar yapmak.

6) Okullar açmak, Türklük propagandası yapmak”.

Bu öneriler doğrultusunda Şükrü Kaya Dersim ıslah planının iki şekilde yürütüleceğini söylemiştir: Bu bağlamda birinci yılın ilk aşamasında silahlar toplanacak ikinci aşamasında ise aşiret reisleri cezalandırılacak bir daha Dersim'e dönmeyecek şekilde Batı illerine sürülecektir. Bu önlemler alındıktan sonra ikinci yılda şu önlemler düşünülmüştür ((Kaya, 2002: 265-266):

“1) Hareketi yapan askeri birlikler yerlerine döndükten sonra, Dersim'de kurulacak jandarma birliği dışında ayrıca gezici jandarma birliği kurulmalıdır.

2) Birinci yılda silah aramasından sonra ikinci yılda da silah yoklaması yapılmalıdır. Dersimli silahını geçim aracı olarak kullanır. Silah elinden alındığı gün çalışmak zorunda kalacaktır.

3) Dersim'deki idari ve adli memurların işlemleri için bir denetim örgütü teşkilatı kurulmalı(Hozat'ta bir vali yardımcılığı bulunması yararlı olur).

4) Dersimli geçim derdinden kurtulduğu gün eşkıyalığı da kendiliğinden terk eder. Dersimli üretici hale getirildikten sonra Dersim işi kökünden halledilmiş olur. Bu maksatla Dersim'in içinde ziraate elverişli arazi bulunmaktadır. Dersimlilere ait arazi, yasalara saygılı ve yoksul Dersimlilere dağıtmalı, tarıma özendirilmeli ve bu maksatla Dersimli'ye kredi verilmeli veya

doğrudan doğruya yardım edilmeli. Bir kısım fakir Dersimliler'in de Malatya ve Elazığ'daki mesken arazilere yerleştirilmeleri faydalı netice verebilir."

Bunlardan başka Şükrü Kaya, Dersim'de alınacak başka önlemleri İsmet Paşa'ya yazdığı raporda şu şekilde aktarmıştır (Kaya, 2002: 267):

"Dersim'de açılacak okullarda geleceğin Dersimlilerin'i bugünden daha medeni ve yumuşak hale getirmek, onları Türklüğe yakıştırmak, kendilerini aslen Türk olduklarını onlara öğretmek gerekir. Okullar vasıtası ile Türk dili Dersim'de temel edilmelidir. Bu maksatla başlangıçta Pülümür, Mazgirt ve Hozat'ta birer okul açmak ve buralara inançlı öğretmenler atamak gerekmektedir.

Okullar ve yollarla birlikte Dersim'e sağlık hizmetleri götürülmeli idi. Üçüncü yıl yol yapımlarına ara verilmeksizin devam edilmeli, ekonomik gelişime ağırlık verilmelidir.

Hareket öncesi sivil kaymakamlar yerine subaylar atanmalı, tatbikatlar Dersim'in içinde yapılmalıdır. Burada Dersimliler'in sığınacakları mağaralar saptanmalı, yerli memurlar hemen uzaklaştırılmalı, aşiretlerin dayanışmasını gevşetecek önlemlere başvurulmalı".

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ayrıca Dersim'den sürülecek ağaları ve sürgün edilecekleri yerleri belirlemiştir (Kaya, 2002:268). Hükümet aşiret sistemini ortadan kaldırmak için bu sürgünleri gerçekleştirmiştir. Burdaki amaç direnen veya direnme potansiyelleri olan aşiret ileri gelenlerini mecburi iskâna tabi tutarak, aşiret liderlerine bağlı kesimleri susturmak ve bu anlamda devletin gücünü etkili kılmaktır. Ancak, Dersim'de 1932 yılında da olaylar bazı olaylar yaşanır. Devlet bu olayların devam etmesini önlemek için yeni tedbirlere başvurur. Bu bağlamda İçişleri Bakanlığı tarafından 2 Nisan 1932 tarihinde 1/135 nolu İskân Kanunu hazırlatılır ve 27 Mart 1932 tarihinde bu kanun TBMM'de görüşülür. Daha sonra 21 Haziran 1934 tarihinde 2510 nolu İskân Kanunu kabul edilerek resmi gazetede yayımlanır ve yürürlüğe girer. Bu kanunun gerekçesi olarak aşiretlerin silahlı olması gösterilmektedir (Kaya, 2002:273-274):

"Dersimli silahını vermelidir. Dersim ağaları ve seyyidleri buradan çıkarılmalıdır. Suçlular yakalanmalı, topraksız ve ağa elinde esir olan köylülere ya yerinde veya sürgün edileceklerine uygun yerlerde toprak verilmelidir. Cumhuriyet Dersim'i bağına basmalıdır. Yeniden ağa ve reis türetmeyen

önlemler alınmalı ve Dersim'e tekrar silah sokulmasına meydan verilmemeli. Devlet teşkilatı, kuvvetle, adaletle ve kültürle Dersim'de kurulmalıdır. Bunun için idari teşkilatı yeniden tanzim edilmelidir. İyi memurlar Dersim'e tayin edilmeli, adliye mutlak suretle seri bir şekilde işletilmeli. Yollar yapılmalı, dağınık köyler toplanmalı, halkın yaşamasına elverişli olmayan yerlerdeki köyler nakledilmeli, okullar açılmalı, sağlık ocakları kurulmalı, kazanç, ticaret ve iş olanakları yaratılmalıdır. Devlet böylece, Dersim içine program dahilinde kademeli olarak yerleşmeye çalışılmalıdır”.

İsmet İnönü'nün kaleme aldığı *Doğu Seyahati Raporu*'nun Dersim bölgesinin medenileştirmesiyle birlikte imarlaşmasının temel unsurlarını belirlemede büyük bir öneme sahip olduğunu söyleyen Uluğ; İnönü Doğu'dan dönünce Kazım Orbay ve Abdullah Alpdoğan'a Dersim'in medeniyete açılması için gereken bilgileri toplamaları için Dersim'i baştan sona dolaşma görevini verdiğini belirtmektedir. Bu bağlamda iki komutan, Doğu'ya gitmişler, Dersim'i gezip 1. Genel Müfettişi ile görüşmüşler; ordaki yolları, kasabaları, köyleri baştanbaşa inceledikten sonra geri dönüp İnönüye görüşlerini sunmuşlardır. Bu incelemeler doğrultusunda şu karara varılmıştır (Uluğ, 2007: 180):

“Dersim'de bir vilayet kurulacaktır, vali aynı zamanda bu vilayetin komutanı olacaktır. Dersim ve yöresi bir genel müfettişliğe bağlanacak ve bu vali ve komutan aynı zamanda genel müfettiş olacaktır. Dersim imar edilecek ve medenileştirilecektir.

Bu kurtarıcı hareketin büyük şehirlere, medeni tesislere ve kültür ocaklarına dayanması lazımdır. Büyük şehrin kültür, sağlık ve vasıta bakımından oynayacağı rol de büyüktür. Elazığ demiryoluna bağlanmıştır; imar, demire, çimentoya ve yapıcı insana dayanacağı için burası bu kutlu hareketin üssü olacaktır. İdari bakımdan ihtiyaçlar, bu müfettişliğin kuzeyde Erzincan'a ve güneyde Elazığ'a hakim olmasını icap eder”.

Hükümet tarafından teklif edilen bu kararlar, Büyük Millet Meclisi'nce kabul edilmiş ve hemen ertesinde Tunceli kanunları yürürlüğe girmiş, 4. Genel Müfettişlik ile birlikte bölgenin askeri ve iddari anlamda yönetilmesi görevi Alpdoğan'a verilmiştir. Uluğ, Alpdoğan'ın ilk görevinin Dersim'e sirayet edip ona hakim olmak olduğunu; bu bağlamda yol, köprüye ve bu köprülerin güvenliği için betona ihtiyaç duyulmuş

olduğunu, ayrıca Dersim'in içinde karakollar, kışlalar, hükümet konakları kurmak, okullar ve dispanserler açmanın gerekli olduğunu söylemiştir (Uluğ,2007:180-181).

25 Aralık 1935 tarihinde, İki komutanın önerileri doğrultusunda, *2884 sayılı Tunceli vilayetinin idaresi hakkında karar* hazırlanır ve meclise sunulur. Bakanlar Kurulu, Ummumi Müfettişlik'in hazırladığı yazanak doğrultusunda aşağıdaki hükümleri karara bağlamıştır (Kaya, 2002: 274-276):

“1) Silahların toplanması.

2) Aşiret ağalarının ve aşiret ağası olabileceklerin Dersim'den uzaklaştırılması.

3) Dersim'de toprak ağalarının etkisinde olan köylülere toprak dağıtılması

4)Yol ve okul yapmak”.

Kanun TBMM'de onaylanarak 2 Ocak 1936'da uygulanmaya başlanmıştır. 1935 yılında uygulamaya konulan Tunceli Kanunuyla, Tunceli'nin askeri vali ile yönetilmesi kararı alınmış, Tunceli Vali Komutanlığı görevi Korgeneral Abdullah Alpdoğan'a verilmiştir. Alpdoğan geniş yetkilerle donatıldıktan sonra görevine başlamış ve bölgeye yoğun bir şekilde, ayrıkşığından kurtarmak için, köprü ve yol yapmıştır. Devletin Dersim'de yol, köprü yapmasının tek amacının bu bölgeye girip yerleşmek olduğunu devletin resmi kaynaklarının da doğruladığını belirten Kaya, bu bağlamda Dersim'de kullanılmak üzere bütçeden dört milyon lira ayrıldığını belirtmiştir (Kaya, 2002: 276-277).

Tüm bu gelişmeler olurken, Seyyid Rıza süreci değerlendirmiş ve tehlikenin kapıda olduğunu dillendirmişken; diğer aşiret liderleri bu konuda ona inanmak istememiştir. Kahraman'a göre, Seyyid Rıza devletin politikalarını bu şekilde analiz ederken; devlet de boş durmamış, onu yalnızlaştırmak için derin stratejilere yönelmiş ve bu bağlamda damadında sonra oğlu Bra İbrahim de devletin hedefi olmuştur. Devlet Bra İbrahim'in öldürülmesi konusunda ise suçu Kırgan aşiretine atmış ve nihayetinde Seyyid Rıza'dan bir aşiret daha koparmış ve onu biraz daha yalnızlaştırmıştır (Kahraman, 2004: 291-293). Devletin tüm politikalarına rağmen Seyit Rıza'nın çabaları ve önderliğiyle Dersim aşiretleri bir Direniş cephesi oluşturmuş ve Seyit Rıza; Kureyşan, Yusufan,

Bahtiyaran, Koçan Demenan aşiretlerinden oluşan kararlı bir ittifak oluşturmak amacıyla Hozat'ın Halvori köyünde bir toplantı düzenlemiştir (Kaya, 2002:277). Gerçekleştirilen bu toplantıda ittifakın etkililiğini artırmak ve onu sürekli kılmak için Yukarı Abasan aşiretinden Seyit Rıza, Demenan aşiretinden Cive Kej, Kureyşan aşiretinden Gaxi, ve Yusufan aşiretinden Kamer'den oluşan bir komite kurulmuş ve Halvori köyündeki ziyaret suyu içilip yemin edilmiş, sonuna kadar Dersim halkı için uygulanabilecek olan resmi bir sürgün ve katliamcılık kanunu uygulamalarına karşı kararlı bir şekilde mücadele edeceklerine dair yemin etmişlerdir (Kaya, 2002: 277-278).

3.2. 1937 Yılında Dersim

Kahmut ve Şin'de yolların hız kesmeden yapıldığını, karakolların inşa edildiğini ve bu bağlamda halkı eskisi gibi etkileri altında tutamayacağını gören ağaların buna engel olmak için halkı karakollar ve köprüler aleyhinde tahrik ederek bunları yıktırmak istediklerini söyleyen Uluğ, bu bağlamda Dersim'in kendisi için önemli bir anlamı olan Martın 22. Sabahı isyan ettiğini vurgulamıştır. Bu tarih Dersim için kutsaldır; çünkü ilkbaharın birinci günüdür. Bu inancı egzotikleştirmek suretiyle... *“bu güneşe tapılan devirlerden kalma insanların bir devamıdır”* cümlesini ortaya atan Uluğ, ağaların tahrikleri sonucunda Demenliler'in 21 ile 22 Mart'ın akşamında Kahmut isimli Köprüyü yaktığını ve askeri barınaklara tecavüz ettiğini, hemen ertesinde ise 26 Nisan 1937'de Seyit Rıza'nın da Şin karakola saldırarak isyanı başlattığını anlatmaktadır (Uluğ, 2007: 184). Gerçekleştirilmek istenen medenileştirme ve imar politikalarına tehdit oluşturan bu durum, 1937 harekâtının nedenini oluşturmaktadır. Bu dönemde İsmet İnönü'nün Tunceli olayları hakkında millet meclisinde yaptığı konuşma bu bağlamda önemli ifadeler içermektedir (Beşikçi, 2013b: 147):

“...Hükümet Tunceli bölgesinde iki seneden beri ıslahat programı uyguluyor. Bu program muntıkayı medenileştirmek için bütün vasıtalarla ve hususi hükümet dahilinde orada geniş bir çalışma teferruatını ihtiva etmektedir. Bunu şimdiye kadar orada kanuna muhalefetten kuvvet ve zevk almış bazı reisler iyi karşılamadılar. Islahat programına mukavemet ve muhalefet etmek istediler. Bu bizi tarihini tam söyleyemiyorum, Mart nihayeti Nisan bidayetlerinde hususi askeri tedbirler almayı icap ettirdi. Orada şunu düşündük: Mukavemet eden ve hükümetin ıslahat programına muhalefet eden muntıkada ne yapmalıyız? Şimdiye kadar olan Dersim tecrübeleri, orada hükümetin bir emrine karşı muhalefet olunca mühim bir kuvvet toplayarak o muntıkada ciddi tedibat(yıldırma, yok etme)

yapmak ve burakmak. Biz buna ‘‘sel seferleri’’ dedik. Memleketin bir tarafından bir hadise çıkınca onu kuvvetli bir surette ve sel halinde gelip geçmekten bir fayda hasıl olmayacağı kanaatinde bulunduk. Biz, mukavemet edenlerin mukavemetlerini bertaraf ettikten sonra kendi programımızın hiçbir şey olmamış gibi takip olunmasını esaslı vazifemizden saydık’’.

Devletin Dersim’de egemenlik kurmak için köprü, yol, kışla, karakol yapması ve tüfek toplaması Dersim aşiretlerini endişendirip kuşkulandırmıştır. Devletin bütün gücüyle Dersim’e yerleşmek istemesinden dolayı Demenan ve Nazimiye aşiretleri, sınırlarında inşa edilmeye başlanılan karakolları tahrip ederken aynı zamanda karakolda bulunanları da silahtan arındırır. Bu gelişmeler vergi ve silah toplatma hareketlerin birinde bir askeri birlik, Yusufan aşireti üzerine gönderilir ve bu süreçte bir kıza tecavüz edilir. Halen sağ olan, Tecavüz edilen kızın kocası olan Mehmet Ali’nin kardeşi Beko Menteş’in tanıklığı ve anlatımları bu gerçekliği doğrulamaktadır. Bu anlatıma göre Karısına mutfakta tecavüz edildiğini gören Mehmet Ali, karısını ve müfreze komutanını öldürür. Bunun üzerine dışarda bulunan müfreze ateş açarak iki kişiyi yaralar ve kaçar. Bundan faydalanan Mehmet Ali kardeşi Beko Menteş’i alarak dağlara kaçar. Kaçış sırasında askerin kendilerini takip etmesini önlemek için Pah köprüsünü yakar. Bu olayları haber alan aşiret reisinin oğlu Fındık Ağa askeri bölgeye saldırır. Bu olay Dersim’in her yanında askere karşı büyük bir öfke uyulmasına neden olur. Daha sonra, 20 ile 21 Mart 1937 tarihlerinde, Haydaran ve Demenan aşiretleri, Kahmut ve Pah nahiyeleri arasında köprü işlevi gören Harçık suyunun üzerinde olan tahtadan yapılmış Singeç köprüsünü yakar. Bu olaydan hemen sonra köprü ile Kahmut arasındaki telefon hattı tahrip edilerek karakola saldırılır. Köprü yakma ve telefon hattı kesme Ankara’da büyük yankı uyandırır. Bu gelişme Dersim ayaklanmasının başlangıcı olarak değerlendirilir. Hükümet, gerçekleştirilmeye çalışılan iskân ve imar çalışmalarının önünün kesildiğini görünce 1937 yılında Dersim’de bir harekâtın artık gerekli olduğu kanısına varır (Kaya, 2002: 282). Kahraman’ın da belirttiği gibi bu olaydan sonra Ankara’ya ulaştırılan raporda Dersimlilerin isyan edip Pah köprüsüne saldırıp yaktıkları, bir subay iki askeri öldürdükleri ve Mazgirt’e doğru taaruza geçtikleri dillendirilmiştir. Bu doğrultuda zaten daha önceden Ankara ihtiyacı duyduğu yolların yapımı tamamlamış, gereken askeri yığınağı gerçekleştirmiştir. Yapması gereken tek şey bunları eyleme geçirmektir. 21 Mart 1937’de Seyyid Rıza’nın evi bombalanıyordu. Bu bombalama ile Ankara Dersim Islahat programını uygulamaya koymuştur. Başbakan İsmet İnönü

Dersim’de gerçekeleştirilecek bu harekate ‘‘Sel Seferleri’’ adını vermiştir (Kahraman, 2004: 301-303).

Dersim hareketi 1937’nin Newroz gününde (21 mart) Seyyid Rıza’nın evinin bombalanmasıyla başlamış ve bu olay ‘‘Sel Seferleri’’nin ilk darbesi olmuştur. Evi bombalanmaya maruz kalan Seyyid Rıza ailesiyle birlikte dağlara sığınmak zorunda kalması da isyanın bir başka gerekçesini oluşturmuştur (Kahraman, 2004:304-305). Bu süreçte, Seyit Rıza operasyonların durdurulmasını istemesi için oğlu Bra İbrahim’i Abdullah Alpdoğan’ın yanına göndermiştir. Bu doğrultuda ricalarını Alpdoğan’a bildirdikten sonra Bra İbrahim Deşt köyüne gitmiş; Bra İbrahim Abdullah Alpdoğan’ın emriyle ve Hozat Kaymakamı Kazım’ın tedbiriyle Hesananlı Hıdır ve Kırğan aşiretinden Süleyman tarafından öldürülmüştür. Süleyman ve Hıdır bu suikasttan sonra durumu Hozat Kaymakamı Kazım Bey’e bildirdikten sonra askeri kışlada korunmaya alınmıştır. Bra İbrahim’in ölümünü duyan Seyit Rıza, 26 Nisan 1937 yılında 100 kişilik silahlı kuvvetiyle Kırğan aşiretinin en önemli yerleşim yeri diyebileceğimiz Sin köyünü kuşatmış ve canilerin iade edilmesini istemiştir. İstekleri yerine getirilmeyen Seyit Rıza Hozat’la Sin köyünün irtibatını sağlamak amacıyla inşa edilen Askor karakolunu silahlı gücüyle basmıştır. Bu olaydan sonra durumun ciddiyetini anlayan hükümet gerekli askeri ve idari önlemlerini arttırmıştır (Kaya, 2002: 283-284). Hükümet bu bağlamda 1937 yılında Tunceli Tenkil Harekâtına Dair Bakanlar Kurulu kararını devreye sokar (Bulut, 2013: 380-381).

Hükümet birlikleri, 12 Mayıs 1937 tarihinde planlanan hedef doğrultusunda hareket başlatmışlardır (Kaya, 2002: 286). 29 Mayıs’ta 15 uçaklık bir filo, kendi aralarında ittifak kurarak güçlerini bin kişiye çıkararak Dersimlilerin ve toplantı halinde olan aşiretlerin üzerine bomba yağdırırken; aynı zamanda Kırklar dağı, Zerdağı, ve Keçisen köyü hava bombardımanına tabii tutulmuş ve Sabiha Gökçen bu bombardıman sırasında 50 kiloluk bir bombayı Keçiseken köyüne atarak isyan kuvvetlerine ağır zaiyat vermiştir (Kaya, 2002: 287-288). Savaş tüm şiddetiyle devam ederken, bu şiddet ortamında Seyit Rıza Alpdoğan’la iletişime geçmiş ve ‘‘okul, yol ve refahı sağlayacak fabrikalar yapılmalı, milli, haklar korunmalı, yurt sahibi olmak ve benzeri haklara saygı gösterilmeli’’ gibi bir takım isteklerini dile getirmiştir. Ayrıca, oğlunun katillerini kanuna teslim edilmesi koşuluyla, ellerinde esir olan askerleri serbest bırakma teklifinde bulunmuştur. Ancak, Alpdoğan, bu istekler karşısında Seyit Rıza’dan kendisine ve ittifakına bağlı 80 bin mavzerin kayıtsız ve şartsız bir şekilde kendilerine teslim etmesini

istemiştir. Bu süreçte harektin hedefinde olan altı aşiretin dördünün liderleri yakalanmıştır. Sıra Seyit Rıza ve Bahtiyar aşireti lideri Şahin Ağa'ya gelmiştir. Bu doğrultuda süreçte Seyit Rıza'nın evi bombalanmış, bu bombalama sırasında Seyit Rızanın küçük oğlu Hüseyin Resik yaralanmıştır. Daha istihbarat reisi ile gerçekleşen görüşme sonrası Hüseyin Resik tedavi için Elazığ askeri hastesine gitmiş ve tedavi edildikten sonra tutuklanmıştır (Kaya, 2002: 288-289).

Temmuz ayı boyunca yapılan arama tarama faaliyetlerine rağmen Seyit Rıza ve adamları ele geçirilememiş; gelen haberler sonucunda bunların Tokmakkaba Titenik ve Sarioğlu bölgelerinde oldukları öğrenilmiş, hareket bu yöne kaydırılmıştır (Hallı, 1972: 405). 17 Ağustos sabahı, bu mıntıka aranmaya başlanmış, Sarioğlan –Birdo mevkinde gizlenen Seyyid Rızayla birlikte adamlarının çevresi sarılmıştır. Meydana gelen şiddetli çarpışmalar neticesinde Seyyid Rıza'nın en genç eşi Besi ve erkek evladı Hasan'la birlikte üç torunu ve adamlarının pek çoğu öldürülmüştür (Akgül, 1992: 141). Bütün çabalara rağmen 16-17 Ağustos gecesi yaşanan bu çatışmada Seyit Rıza'nın yakalanamadığını ve bu çatışmadan sonra sıra direnişin kalesi Tujik dağına geldiğini söyleyen Akyürekli'ye göre; bu süreçte Tujik dağı ve eteklerindeki vadilere yönelik hava saldırıları gerçekleştirilmiş akabinde İksor mağaraların ağzının kapatılarak içeriye gaz verilmekle birlikte tahrip kalıpları atılmış ve içindeki insanların tamamı öldürülmüştür (Akyürekli, 2010. 112). Seyit Rıza daha fazla insanın öldürülmesini önlemek adına Alişer'den Irak ve İran'a hareket etmesini ve içinde bulunulan durumu Fransa ve İngiltere'ye anlatarak yardım talebinde bulunmasını istemiştir. Ancak, bu süreçte Alpdoğan Seyit Rıza'nın kardeşinin oğlu olan Rahber'i Alişer'i öldürmek için görevlendirmiştir. Alişer'i öldüren Rahber karşılığında ise Alpdoğan'dan büyük bir ödül almıştır. Alişer'in yaşamış olduğu kaderin bir benzerini de Şahin ağa yaşamıştır (Kaya, 2002: 296-297). Alpdoğan, Şahin Ağa aşiretinden olan Bırço oğlu Hıdır'ı, Şahin Ağa'yı öldürmesi karşılığında para ve arazi teklifinde bulunmuş; bunun üzerine Bırço oğlu Hıdır Şahin ağayı öldürmüştür. Bahtiyaran aşiret reisinin öldürülmesi üzerine aşiretler hükümet güçleri karşısında yenilgiye uğramışlardır (Kaya, 2002: 302). Bahtiyar aşireti lideri Şahin'in ardından, 26 Ağustos tarihinde, Alişan da Ovacık-Hozat sınırında gizlendiği yerde öldürülmüş, Seyit Rıza tamamen yalnız kalmıştır (Akgül, 1992: 141). 9 Eylül'de alınan haberler doğrultusunda Seyit Rıza'nın Dojikbaba dağının güneyindeki mağaralarda saklandığı öğrenilmiş ve yakalanması için yeni bir arama tarama hareketi hazırlanmıştır (Hallı, 1972: 406).

Bu sırada, dönemin Erzincan valisi Seyyid Rıza'ya barış müzakeresine iştirak etmesi için teklifte bulunmuştur. Valinin teklifi doğrultusunda silahını teslim edip masaya oturduğu takdirde harekât durdurulacak, af ilan edilip kimsenin kılına dokunulmayacaktır. Bu teklifi duyan Seyyid Rıza ise, Alpdoğan'la barış antlaşması imzaladıktan sonra Ankara gidip olayın iç yüzünü şahsen Mustafa Kemal'e anlatma isteğini şart olarak koşmuştur. Vali tarafından bu isteğinin kabul edildiğinin kendisine bildirilmesinden sonra, Erzincan'a gitmeyi kabul eden Seyyid Rıza, Erzincan'a varır varmaz tutuklanmış ve öncesinde uzlaşılan hiçbir koşul yerine getirilmemiştir. Tutuklandıktan sonra Seyyid Rıza'nın yargılanması için mahkeme kurulmuş ve Savcı, Seyyid Rıza ve arkadaşlarının idamını istemiştir. Elazığ'da kurulan askeri mahkeme 1 Kısım 1937 günü kararını açıklamıştır. O dönemdeki yasalara göre 65 yaşını dolduran kişilerin idam edilmesi yasaklanırken; o sırada 75 yaşında olan Seyyid Rıza'nın yaşı belgelerde 58 yaşına düşürülerek idam edilmiştir. Yine yasalara göre bir kişinin idam edilmesi için 18 yaşında olması gerekirken, Seyyid Rıza'nın küçük erkek evladireşik Hüseyin, 17 yaşından küçük olmasına rağmen benzer bir strateji ile yaşı belgelere 21 olarak geçirilmiş ve idam edilmiştir (Kahraman, 2004: 339-340). Sonuçta, mahkemenin verdiği karar doğrultusunda ayaklanmanın önderi ve yaklaşık onbir arkadaşı idama mahkum edilmiş, Seyyid Rıza, küçük oğlu Reşik Hüseyin, Kurueşan aşireti reisi Seyyit Hüseyin ağa, Yusufan aşireti reisi Kamber ağa ve diğerleri 15 Kasım 1937 de idam edilmişlerdir (Önal, 1998: 193).

3.3. 1938 Yılında Dersim

Dersim isyanı 1937 yılı itibariyle bastırılmış, neticede dönemin isyanına önderlik edenler yakalanmış ve idam edilmişlerdir. Ama Dersim harekâtı daha bitmemiş ve hatta Önal'a göre bu idamlar aslında bir nevi sonun başlangıcını oluşturmuştur. Bu doğrultuda Seyyid Rıza idam edildikten bir süre sonra İsmet İnönü 1937'de bir konuşma yapar: *"Dersim meselesi, ortadan kaldırılmıştır; Dersimle ilgili güçlüklerden kurtulduk ve onu askeri birliklerle temizledik"* (Önal, 1998: 195). Nitekim İsmet Paşa, bu söylemi kar engelinden dolayı yapmıştı, bahar geldiğinde yine onun söylemiyle aktarırsak Dersim sonuna kadar susturalacaktı ki bu konuda hemfikir olan dönemin Başbakanı Celal Bayar yaptığı bir konuşmasında şöyle demektedir (Beşikçi, 2013b: 157):

"...Dersim İçin tatbik etmekte olduğumuz programın icabı olarak bu meseleyi sureti katiyede halletmek ve Dersim denilen işi suretti katiyede tasfiye etmek için alacağımız bir tebir daha vardır. Yakında ordumuz Dersim havalisinde

manevralar yapacaktır. Bu münasebetle ordu, Dersim için vazife alacak ve umumi bir tarama hareketiyle tedip kuvvetlerine müzahir olarak, bu meseleyi kökünden söküp atacaktır...”

Yine dönemin gazetecilerinden Yunus Nadi de Dersim hareketinin daha bitmediğini ortaya koyan düşünceler kaleme almıştır: “... *Dersim için görev alacak ve genel bir tarama hareketiyle, tedip (terbiye etme) kuvvetlerine müzahir olarak, bu meseleyi kökünden atacaktır*”. Bu bağlamda bahar gelip karlar eridiğinde tedip ve tenkil yani terbiye etme ve susturma harekâtı başlamış olacaktır (Kahraman, 2004: 359).

1937 yılında Dersim hareketi sona ermiş olarak gözüke de aslında Dersim sorunu çözülememiştir; Askeri yöntemlerle, Dersim’in idari ve mali sorunları kısmen çözülmüştür; ancak, Dersim aşiretleri arasında ittifak kurma ve silahlanma çalışmalarının 1938 yılında da devam ettiği görülmüştür. Bölgede zaman zaman olaylar meydana gelmiştir. Ovacık ilçesi adliyesi ve asker alma şubesi, 1937 sonlarında, 1149 kişiyi askere almak için jandarma müfrezesi takibi sonucu 998 kişi hakkında kanuni soruşturma ve kovuşturma başlatmıştır (Kaya, 2002: 325-326). Kışın basması ile birlikte havalar soğumuş ve Jandarma müfrezesi geri dönmek zorunda kalmıştır. Müfreme 2 Ocak 1938 tarihinde Keçkerek köyüne varmış, bu sırada müfreme komutanı Aktaş köyünden 2 askeri getirmek için gönderdiği 7 jandarma eri, Bal, Keçel ve Abbasan aşiretleri tarafından Mansuruşağı köyünde pusuya düşürülerek öldürülmüştür. Bu sırada Mercan karakolundan Aktaş köyüne giden 2 askerin öldürülmesi nedeniyle Ovacık jandarma taburu 4 Ocak 1938 tarihinde Diztaş’a gönderilmiş ve bu durum içişleri bakanlığına ve genelkurmay başkanlığına haber edilmiştir. 1938 baharında Dersim’de, 4. genel müfettişliğinin raporları ve içişleri bakanlığının emirleri doğrultusunda, yeni bir operasyonun -özellikle Mansur uşağı bölgesinde- yapılması gerekli olduğuna karar verilmiştir (Kaya, 2002: 326-327).

1938 yılına girerken devlet Dersim’de imar ve medenileştirme çalışmalarını aksatmadan devam etmiştir. Uluğ, bu süreçte Dersim ağalarının halkı son bir kez ayaklandırmak için fırsat kolladıklarını dile getirir; çünkü nüfus ve askerlik cezası kaldırılmış, vergi borçları hafifletilmiş, suçları ertelenmiş devletin yaptırdığı yollarda iş bulan Dersimliler artık ağaları eskisi kadar önemsememeye başlamıştır. Tunceli Köprülerin yolların dispanserlerin okulların açıldığını gören Dersimlilerin, ağaları aldirmamaya başlamaması ağaları harekete geçirmiştir. Bu süreçte ağalar elbirliği ile

halkı kandırıp isyana teşvik etmişlerdir. İsyân hareketi henüz medenileştirme ve imarlaştırma çalışmalarına maruz kalmamış Kalan bölgesinde başlamıştır. Kalanlılar seyitlerin ve ağaların desteğiyle Diztaş karakoluna saldırmışlardır. Bu süreçte kış geldiği ve yollar bitirilmediği için hareket yaza ertelenmiştir (Uluğ, 2007: 187-188).

Devam eden süreçte Hükümet Dersim'e daha çok yoğunlaşır. Nihayetinde Genel Kurmay Başkanlığı, 21 Mart'ta uygulamaya konulan bir kararla, Haziran ayında devreye girmesi planlanan, düşmanı topluca ortadan kaldırma ve bölgeyi mühimmatlardan temizleme operasyonunun hükümet tarafından kararlaştırıldığını belirtmiştir (Akgül, 1992: 152). Hükümetin aldığı bu kararlar doğrultusunda 1938'de Dersim'de gerçekleştirecek faaliyetler bağlamında isyanda desteği ve rolü olanların coğrafyalarından edinmesi, hükümetten yana tavır takınanların ödüllendirilmesi, askeri konutlar, mektepler ve devlet binaları gibi pek çok iktidarın sembolik araçlarının inşa edilmesinin sürdürülmesi şeklinde kararlar alınmıştır (Hallı, 1972: 417-418).

Netice itibariyle, Genelkurmay Başkanlığının 2 Mart 1938 tarihinde gerçekleştirdiği bir takım çalışmalar sonucunda 1 Haziran 1938 tarihinde tenkil harekâtının yürütülmesi için gerekli olan şartlar ve hazırlıklar tamamlanmıştır. Bu bağlamda 8 Haziran 1938'de gerçekleştirecek harekâtın 3 safhada gerçekleşeceği karara bağlanmıştır. Buna göre (Kaya, 2002: 328):

“1-Birinci temizleme safhası Mercan deresinde,

2-İkinci temizleme safhası Merho deresinde,

3-Üçüncü temizleme safhası ise Kalan deresi olarak tespit edilmiştir”.

31 Temmuz'dan itibaren Ordu Manevrasına katılacak birliklerin hareket safhasına hareket etmeye başlamasıyla ve ertesinde ordu manevrasının büyük etkililik göstermesiyle Tunceli'de isyan katılan gruplardan birçoğunu etkisiz hale getirilmiş, ayrıca bastırma, silah toplama ve güvenliğin sağlanması konusunda da önemli yol alınmıştır (Akgül, 1992: 157-158). 23 Ağustos'ta Başbakanlık tarafından uygulamaya konulan bir karar neticesinde üçüncü ordu tatbikatlarının ilk aşamasını kapsayan Tunceli ilindeki operasyon sona ermiş, 21 Ağustastan itibaren ise Tunceli bölgesindeki birliklerin komutasının 4. Genel Müfettişliğe bırakıldığı bildirilmiştir. Birinci tarama harekâtının bitirilmesiyle 31 Ağustos'ta ikinci tarama harekâtına girilmiş ve bu doğrultuda Koçuşağı bölgesinde temizleme harekâtı başlatılmıştır (Hallı, 1972: 446, 468). 3.

Ordunun manevralar dolayısıyla Tunceli yöresinde yapmış olduğu temizlik ve muayene çalışması 16 Eylül 1938 tarihinde bitmiş, bu tarihten sonra da Tunceli'nin yönetimi Tunceli Komutanlığı ve Valiliği'ne verilmiştir (Hallı, 1972: 478). Böylelikle Tunceli'de ayaklanan kolbaşı, reis ve seyitler ele geçirilmiş ve bu bölgeden sürülmüşlerdir (Akgül, 1992: 159).

3.4. Dersim İsyanının Sonuçları ve “Katliam”ın Boyutu

Dersim olayları, Cumhuriyet tarihinin en önemli kitlesel katliam ve sürgün deneyimi olması sebebiyle güncelliğini korumaktadır. Cumhuriyetin merkezileşme ve ulus inşa etme gayretlerinin en uç deneyimi olarak anlamlandırılabilen bu katliam Cumhuriyet'in Osmanlı'dan devraldığı uzun ve çözülemeyen bir problemin kökten hallini hedeflemiştir (Başaran İnce, 2014: 95).

Günümüzde Dersim Harekatı'na ilişkin değerlendirmeler devletin zor kullanma tekeline ait müdahalesinden soykırım olup olmadığına kadar geniş bir tartışma zeminine sahiptir. Dersim Harekatı'nın devletin sıradan bir zor kullanması durumu olmadığını iddia edenler arasında Van Bruinessen, Dersim Meselesi'ni bir soykırım değil bir etnosidi(ethnocide) olarak kabul eder: Ona göre bu etnosidi Kürt etnik kimliğini yok etmeyi hedeflemiştir. Bruinessen'e göre Dersim'de olanlar, Kürtlerin tamamını ya da bir bölümünü(ya da Dersim halkını) ortadan kaldırmayı amaçlayan bir harekât veya silahlı bir isyanı gereğinden fazla güç kullanarak bastırmak değildir. O, Dersim'deki olayların sorgulanamaz bir vahşette ve büyüklükte ayırım yapılmaksızın gerçekleştirildiğini öne sürer (Başaran İnce, 2014: 95).

Beşikci ise, Dersim'de meydana gelen olayları “jenosi”t şeklinde anlamlandırmıştır. Bu düşünce temelinde Beşikci, Nuri Dersimi'nin “Kürdistan Tarihinde Dersim” isimli kitabında meselesi bütün açıklığı ile fotoğrafladığını öne sürer ve şöyle devam eder (Beşikci 2013b: 119):

“Kadınların, genç kızların, çocukların ve ihtiyarların mağaralara doldurularak yakılmaları, mağaralara, boğucu zehirli gaz sıkılması, zehirli ve boğucu gazlardan bunalarak dışarıya sıçramaya çalışanların kurşunlanması, çocukların, bebeklerin başlarının kesilerek kılıçlara takılması, gebe kadınların karınlarına kılıç sokulması, çocukların, başlarının taşlara çarpıla çarpıla öldürülmeleri sık sık rastlanan temel bir politika olarak yürütülen olaylardandır. Köylerin, ormanların yakılması, evlerin yakılması, hayvanların öldürülmeleri

veya gasp edilip orduya mal edilmeleri, sulara zehir dökülmesi aynı temel politikanın başka görüntüleridir”.

Dersim hareketi sonunda kimi kaynaklarda 4000 kimi kaynaklarda 15000 ölü olduğu gösterilir (Kaya, 2002:346). Silahlı kuvvetler tarafından Tunceli’de gerçekleştirilen terbiye etme harekâtıyla ilgili verilen raporda iki defada yapılan tarama harekâtının elde edilen sonuçları şu şekildedir (Başaran İnce, 2014: 95):

“1) Tarama bölgesinde ölü ve diri 7954 kişi çıkarılmıştır.

2) 4.Genel Müfettişliğe verilen isimlerden 101 kişiden 73’ü ele geçirilmiştir.

3) Bu bölgede 1019 silah toplanmıştır.

4) Askerlerden 33 kişi ölüürken 1 kişi yaralanır

Yakılan köy sayınının 60 olduğu belirtilir ayrıca yaklaşık olarak 5-7 bin kişi Batı illerine sürgün edilmiştir”.

Dersim Harekati bittiğinde, Dersimliler büyük bir kıyım uğramış, mağaraları cesetlerle dolmuş buralar onların nihai mezarı olmuştur. Harekât başladığında çocuğundan yaşlısına herkes askerlerin taaruzundan kurtulmak için mağaraların içindeki derin yerlere kaçmışlardır. Hareket sırasında bu mağaraların girişi ya dinamitler patlatılarak yıkılmış, bu suretle mağaraların ağzı kapatılmıştır. Bunu dışında bazı mağaraların giriş çıkışları beton dökülerek veya taş duvar örülerek kapatılmıştır. Nitekim G.Kurmay’a ait “Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar” adlı çalışmada haydutların binlerce birinci derecede yakınının, operasyonun gerçekleştiği dönem itibariyle, bölgede bulunan kuytu yerlerde gizlendiklerini söylemektedir. Kitap bunları söyledikten sonra şöyle devam etmektedir (Beşikci, 2013b: 123):

“21 Temmuz 1938. Laç deresi mansabındaki haydutlara karşı Erzincan tugayı ile kuzeyden, Mameki tugayı ile güneyden, Laç deresi müfrezesisiyle de doğudan yapılan taaruz sonucunda haydutla’rın şimdiye kadar olan inatla direnmeleri kırılmış, şaşkınlık içerisinde mağaralara, kayalıklara ağaç diplerine sığınmışlardı. Haydutların sığındığı, ağızları mazgallı taş duvarlarla kapatılmış mağaralar cesur askerlerimiz tarafından kuşatılmış top ve makineli tüfek ateşinden başka, 25. Alaydan gönderilen istihkam müfrezesisi tarafından tahrip

kalıpları atılmak suretiyle mağaralar tahrip edilerek içindekiler öldürülmüş, can ahvliyle dışarıya fırlayanlar da ateş ile imha edilmişti. Böylece tarama sahası içindeki mağaralarda toplam 216 haydut imha edilmiş, ayrıca 12 haydut cesedi Munzur suyu üzerinde görülmüştü. Bu kadar kanlı boğuşmaya rağmen hala direnmekte olanlar vardı”.

Dersim harekâtına jenosit olarak kabul eden Beşikçi, meselenin boyutunu göstermesi açısından bu kitaptan pek çok örnek vermiştir (Beşikçi, 2013: 123-126):

“16 Ağustos 1938. Bir tayyare filosu yanlarında sürüleri bulunan 500 kişi kadar bir haydut grubunu bombalamış, makineli tüfek altına almıştır...

19. Ağustos 1938. İkinci safha için yürüyüşe devam eden 7. Kor. Birliklerinden 41. Tümen /Munzur suyu ile Kalason ve Sing Buçağı bölgelerinde direnen 290 haydudu imha etmiş, Mazgirt’e toplanan son kafileden kaçmak isteyen 52 haydut daha imha edilmişti....

15 Tümen de aynı şekilde bölgesindeki birçok köylerde yaptığı arama sonunda 150 haydudu daha imha etmiş köy ve tarlaları yakmıştı. Bu arada 63. Alay ile Seyyar jandarma alayı da sın olarak 6-7 köy daha aradı ve bu köyleri de yaktı...”.

Meselenin boyutunu dönemin yaşayan tanıklarının anlattıkları da ortaya koymaktadır. Atlı asker olarak Dersim’de görev yapan A. Demirtaş, burada yapılanları şöyle dışa vurmuştur (bulut, 2013: 345):

“Köylüleri topluyorduk. Bir araya getirip, 'Sizi koruyacağız, kurtaracağız' diyerek dere kenarlarına veya uygun gördüğümüz yerlere götürüp makineli tüfeklerle tarıyorduk. Kadın, çocuk, bebe, ihtiyar, genç demeden hepsini öldürüyorduk. Subaylar, 'Hiçbir Alevi'yi sağ koymayın, öldürün' yolunda emir veriyorlardı. Daha sonra erler, cesetlerin başlarına kurtlar gibi üşüşüyorlardı. Kollarını sıvazlayıp bilezik, kolye gibi ziynet eşyasını kapmak için hırslı bir yarış başlıyordu. Kadınlar için altın takmanın önemi büyük olduğundan kolları parçalanarak, kesilerek altınlar kapışıyordu. Hatta altın dişler bile sökülüyordu. 'Alevi öldürüp cennete gitmek, bu arada altınlarına el koyarak dünyada rahat etmek' o günlerde önemliydi. Velhasıl, birçok köyde benzer şeyler yapıldı. Bugün Kars'ta Dersim (soygun ve talanından) zenginleri var”.

“Son Şahitler Bediüzzaman Said-i Nursi'yi Anlatıyor” adlı eserde emekli Albay Hacı İbrahim Hulusi Yahyagil, Dersim Meselesi ile ilgili şu itirafta bulunmaktadır (Bulut, 2013: 349):

“1938'de bizi, Dersim isyanını önlemeye ve bastırmaya memur etmişlerdi. İsyan dedikleri şey de, bazı dağ köyleri o yıl vergi vermemiştii. Bize verilen emir, tek kelimeyle şuydu: İmha! Canlı bir şey bırakmayınız; genç, ihtiyar, çocuk kadın vesaire”.

Hozat'a bağlı Ergen ve Tavuk yerleşkeleri gibi yerlerde pek çok kişinin samanlıklara doldurulup ateşe verildiğini, insan kıyımları bunlarla sınırlı olmayıp derelere de taşıdığını özellikle dönemin derelerinden Hozat deresi kan deresi diye tabir edildiğini dile getiren Kahraman (2004:381-394) ayrıca bu dönemde katlimama şahsen tanık olanların ifadelerini “Kürt isyanları: Tedip ve tenvil” adlı çalışmasında aktarmıştır.

Dersim isyanı sonucunda ölü olarak ele geçirilen insan sayısı bazı resmi kaynaklarda 15 bin olarak geçmekteyken Kürt kaynaklarında ise bu 50 bin ve 70 bin arasında bir insan sayısına tekabül ettiğini belirten Kahraman'a göre, Dersim harekâtının tek sonucu sadece bu vahim kıyımlar, öldürmelerle sınırlı kalmamıştır. Bu dönemde coğrafyalarından kopartılmak suretiyle trenlere doldurulup başka yerlere sürgün edilen binlerce insan olmuştur (Kahraman, 2004: 394).

3.5. Kemalizm, Modernite ve İç Şarkiyatçılık/ Self Oryantalizm

Post kolonyal dönemde 3. Dünya ülkeleri aradaki mesafeyi kapatmak adına gerçekleştirmek istedikleri Batılılaşma, modernleşme süreçleri oryantalist temelli argümanlar aracılığıyla devam etmiştir. Oryantalizm ve sömürgecilik karşılıklı bir ilişkiye sahip olduğu için post kolonyal dönemde bile etkisini devam ettirdiğini söyleyen Uluç'a göre, Batılılaşma ya da modernizasyon Batı dışını temsil eden bir ülkeyi Batının çizdiği rasyonel süreçlerle uyumlu kılmak ve bu mentalitede onu düzenlemek ve değiştirmek adına nesneleştirdiği bir uygulamadır. Bu uygulama neticesinde Batılı devletlerin ulaşmış olduğu seviye ulaşmak ve aradaki zaman aralığını kapatmak adına bu batı dışı ülkeler kendi toplumlarına müdahale etmiş, devreye soktukları uygulamalarla onları dönüştürmüştür Uluç'a göre, gelişme ilerleme ve evrensellik gibi kavramlara vurgu yapan ve akılcılığı içselleştiren modernite, 3. Dünya ülkelerinin bu kavramlardan yoksun olduğunu ve Batının takip ettiği ilerleme süreçleriyle örtüşmediklerini savunmaktadır. Bu minvalde Batı, Batı'nın sınırlarının dışında olan, kendi niteliklerinden

ve ilerleme çizgisinden yoksun olan ötekilerin modernitenin vurgu yaptığı kavramlar vasıtasıyla iyiliştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Oryantalist zeminde kurulan varsayımlar ile Batılı bir ülke tarafından uygulamaya sokulan emperyal politikalar arasında devamlı bir bağımlık vardır. Bu sayede Batılı ülke kendine hegemonik bir iktidar alanı sağlayarak başat aktör konumuna gelmektedir (Uluç, 2009: 163-164).

Türkiye gibi ülkelerin modernleşme serüveni hem sömürge ülkelerden hem de Batı ülkelerinden önemli farklılıklar göstermiştir. Batının modernleşme deneyimi uzun tarihsel bir evrimsel süreçte bir yabancı modele dayanmadan oluşmuştur. Batılı olmayan toplumlar ise modernleşme yolunda Batıyı örnek almışlardır. Bu süreçte modernleştirici entelijansiya/elitler modernleşmeye tedavüle sokmak ve devam ettirmek için kendi kendini ötekileştiren öz- oryantalist/self(iç)oryantalist bir zihniyet geliştirmelerine sebebiyet vermiştir. Bu meselenin birinci yönünü oluşturmaktadır. Diğer farklılık ise, yabancı bir güç tarafından Batılılaşmaya zorlanan ya da bu gücün desteğini arkasına alan bir elit tarafından yönetilen sömürge ülkelerinden farklılık gösteren Türkiye’de Batılılaşma girişimleri, Batının meydan okuması karşısında devletin bekasını sağlamaya yönelik bir yol olarak ortaya çıkmıştır. Bu Batılılaşma girişimleri yerli bir öznenin gerekliliğini ortaya koyarken aynı zamanda Batıya karşı bir biz zihniyetinin oluşmasına da neden olmuştur (Ayas, 2014: 190). Bu çelişkili özellik, Cumhuriyetin Batılılaşmasında kendisini oryantalistle iki uçlu bir ilişki şeklinde ortaya koymamaktadır.

Kemalizm bir yandan oryantalist paradigmayı içselleştirip Doğu’ya bu oryantalist bakış açısıyla bakarken bir yandan da milliyetçi doğası gereği Batı oryantalistin Türkler hakkında geliştirdiği olumsuz yargılarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bağdaştırılması zor olan bu iki tutumu uzlaştırmak için, Kemalizm tarafından bir iç öteki yaratılmış ve bu öteki oryantalist öznenin hedefi ve nesnesi haline getirilmiştir. Bu doğrultuda Türk kimliği bu iç ötekinin zıddı olarak kurgulanmıştır. Cumhuriyet Batıcılığı, oryantalist paradigmayı benimseyerek yaşadığımız problemlerin kaynağı olarak Osmanlı-Şark geçmişini sorumlu tutmuş, Batı’yı sorunlarını çözmek için referans almıştır; bu yüzden moderleşme- oryantalistleşme sürecinde toplumun belli bir kesimi ötekileştirmeye tabi tutulmamıştır. Burda ötekileştirmeye maruz bırakılan şey toplumun kolektif hafızasını meydana getiren Osmanlı-Şark geçmişidir. Cumhuriyet entelijansiyası geçmişi oryantalist bir bakışla sadece geçmiş olduğu için değil aynı zamanda Şark’a ait olduğu içinde ötekileştirmişlerdir. Batıdan alınan bu oryantalist söylem esas itibariyle ötekileştirmek ve Batıdan dışlamak suretiyle Türkleri bu söylemin nesnesi durumuna

sokmaktadır. Bu durumda, Kemalizmin Batı Türkçülüğü önemli bir ikileme yüz yüze kalmaktadır. Oryantalist paradigmlar doğrultusunda Batı'nın ötekileştirdiği Doğulu kimliğe sarılıp sahip çıkmak, Batılılaşma arzusunu ve iradesini temelsiz kıldığı gibi Osmanlı ve İslam geçmişini de yüceltmeyi gerektirmektedir (Ayas, 2014: 189-192). Türkleri ötekileştirmeye maruz bırakan oryantalist söyleme sahip çıkmak ise. Batıya karşı milli kimliğin temel dayanağını meydana getiren 'biz' bilincinin yok olmasına neden olacak ve bu da yeni devletin milliyetçi yapısına ters düşecektir. Ayas'a göre, Kemalist yönetim bu sorunu çözmek için, Türklerle Doğu kimliği arasındaki bağlantıyı koparmış, oryantalistin Doğulu kimliğe yüklediği bütün olumsuzlukları Osmanlı-İslam geçmişine aktararak Türkleri oryantalist söylemin dışında tutmuştur. Bu bağlamda Türk Tarih tezi önemlidir; Türkleri Batı gelişme çizgisinin ortağı hatta kaynağı haline getiren bu tez aynı zamanda Türkler hakkında ortaya atılan oryantalist yaklaşımlara bir cevap olarak da geliştirilmiştir. Ayas'ın belirttiği gibi, oryantalistizm, Türklük düzleminde kabul edilmezken, Osmanlı-İslam geçmişi ve diğer Doğulu halkalar söz konusu olduğunda oryantalistizm, içselleştirilmiş ve bir Türk oryantalistine ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, oryantalist bir zeminde Batılıların İslam ve Osmanlı değerlerine yaptığı göndermeler ya da güzellmeler de Kemalistler tarafından ret edilmiş ve bu bağlamda eski Osmanlı ve İstanbul sevdalısı Piyer Loti'nin Türkleri Doğulu olarak göstermesi Kemalistler tarafından büyük bir aşağılanma olarak algılanmıştır (Ayas, 2014: 192).

Kemalizmin kabul etmediği her türlü tutum ve davranışı, alaturkalık veya Şark kafası olarak söyleme sabitlemesinin, Said'in açık oryantalistizm kavramıyla örtüştüğünü belirten Ayas, Kemalizmin Batı'yı savunma veya ona karşı çıkma anlamında bu kadar net birduruş sergilemediğini ve Batı'yı ötekileştirmemek adına sonsuz bir duyarlılık gösterilmek suretiyle "Baticılık"ın çoğu zaman isimsiz olarak savunulduğunu öne sürmüştür. Bu bağlamda Atatürk'ün konuşmalarında Batı sözcüğünü çok az kullanması, bunun yerine "beynelminel, medeniyet ve muassır medeniyet" gibi olumlu anlamlar yüklü kavramları kullanarak Batı'yı tanımlamaya çalışması Said'in gizli oryantalistini işaret etmektedir. Bu düşünce de gösteriyor ki Kemalizm, bir modernite pratiği olup oryantalist paradigmayı içselleştirmiştir. Kemalizm Batı karşısında içselleştirici ve savunmacı bir pozisyon benimsemiş, teslimiyetçi ve direnişçi tutumları reddetmiştir. Kemalizm ya Doğu kimliğine arka çıkarak Batıya meydan okuyacak ya da Türkleri de içine alan Batılı oryantalist söylemi benimseyerek teslimiyetçi bir sömürge bilinci doğrultusunda hareket edecektir. Kemalizm bu iki seçeneğide kabul etmemiş; Türklüğü

Batılı kimlikle sentezleyerek, uyum içinde yeniden anlamlandırmayı benimsemiştir. Kemalizme göre, Türklüğün Batı karşısındaki eziklikten kurtulmasının yolu Batılı olmaktan geçmektedir. Batılı olmak, bu doğrultuda milli gururun temel öğelerinden biri haline gelirken, Türklük için Şarkla ilişkilendirilmek en büyük hakaret olarak algılanmıştır. Kemalist varsayıma göre, Batılılık Türklüğün özünde var olan bir kavramdır, yapılması gereken şey sadece onu ortaya çıkarmaktır (Ayas, 2014: 193).

Türkiye, modernleşme olgusunu Batı'dan transfer ederken bunu bütünsel olarak gerçekleştirmemiştir. Burada, bütünün yerini parça almış ve onu temsil etmiştir; bu yüzden Batılılaşma simgeler üzerine kurularak uygulamaya geçirilmeye çalışılmıştır (Yavuz, 2007: 214). Yavuz bu metonimik modernleşmeyi oryantalist olarak anlamlandırmış ve şöyle devam etmiştir (Yavuz, 2007: 217):

“Oryantalizmi, semiyolojik bir okumayla, parçayı bütünün yerine koyan bir medeniyet anlayışı olarak tanımlıyorum...Batılının, metonimik bakışına karşı Türk modernleşmecilerinin metonimik bakışı, oryantalist bir bakışında birleşti. Modernleşmedi ya da Batılılaşmadı. Türkiye; sadece oryantalistleştirdi...”

Oryantalizm öteki olanı Batı'dan farklı olarak; onun sınırları dışında sabitleyen bir kurgudur. Başka bir şekilde söylersek oryantalist paradigma modernitenin küresel hakimiyetini söylem düzeyinde inşa eden bir tarih anlayışıdır. Kahraman ve Keyman'a göre, oryantalist söylemsel düzeyde kurduğu tarih anlayışı, Batının tarihine karşı farklı olanın tarihsizliği, Batının ileri düzeyliliği temsil eden modernliği karşısında, ötekinin geri kalmışlığını yansıtan gelenekselliği üzerinde söylem üretir. Bu söylem doğrultusunda, Batılı özneyi hâkim kılan moderniteye, küresel anlamda işlevsellik kazandıran şey, bütün insanlık geçmişinin Batı ve onun uygarlık düzeyiyle aynılaştırılması pratiğidir (Kahraman ve Keyman, 1998: 76).

Türk modernleşmesi en başından beri Batı'ya özgü düşünsel yapıyı içselleştirmiş, ileri uygarlık düzeyine yükselmeyi gaye edinmiş ve bu gayeye ulaşırken de kendi içsel yapısına has özellikler elde etmiş bir modernite projesi doğurmuştur. Kahraman ve Keyman, bu doğrultuda, Türk modernleşmesini, *“siyasal sömürgeciliğe karşı mücadelesi içinde, moderniteyi topluma yukarıdan-aşağıya empozeedilecek "total bir toplumu dönüştürme projesi" olarak gören devlet seçkinlerinin üstlendikleri "milliyetçilik ideolojisinin" yaşama geçirilme çabasını nitelendirilen kültürel kod”* olarak tanımlamışlardır. Kahraman ve Keyman'ın(2002) da belirttiği gibi, Oryantalist paradigma, Türkiye'nin

modernleşme serüveni bağlamında, hep kurucu-dışarı olarak rol almış olup , aynı zamanda toplumsal yaşamın üretiminde ve yeniden üretiminde içsel bir dinamik olarak işlev görmüştür. Bu minvalde yazarlar, Türk modernleşme tarihini şöyle anlamdırır (Kahraman ve Keyman, 1998: 77): *“Türk modernleşme tarihi, bu anlamda, modernitenin global hegemonya alanına yerleştirilerek düşünülmesi gereken, Batı 'nın her zaman "bir söylem", bir "toplumları karşılaştırma modeli" olarak ele alındığı bir tarihtir.”*

Kemalist çağdaşlaşma, Türk modernleşme tarihiyle bir süreklilik ilişkisi göstermekte olup aynı zamanda kendi içinde epistemik ve normatif bir kopuş barındırmaktadır. Bu kopuşun geçmişin değerlerinden, tarihinden; yani Osmanlıdan kopuşu nitelediğini belirten Kahraman ve Keyman, Kemalizmi tanımlayarak, modernite ile arasında olan bağı şöyle kavramsallaştırmışlardır (Kahraman ve Keyman, 1998: 77-78):

“Cumhuriyetin kurucu ideolojisi olarak Kemalizm, modernleşme sürecinin radikalleşmesini, modernleşmenin toplumu dönüştürücü "total bir proje" olarak ele alınmasını ve Batı modernitesine "içsel" niteliği içinde, "ulus-devlet, sanayileşme ve modern-laik ulusal kimlik üçgeni üzerinde yükselecek modern bir ulus kurma girişimini" simgeler. Bu bağlamda Kemalizm, hem Batı modernitesine "içsel" hem de modernite projesi yoluyla toplumu yukandan-aşağıya dönüştürmeyi amaçlayan, modernitenin global hegemonyasından 'türemiş bir milliyetçilik söylemi'dir”

Kemalizmi irdelemek, okumak modernitenin global hegemonyasının söylemsel pratiğini okumak ve anlamaktır. Türkiye'nin modernleşme serüveni ve bu serüvene radikal bir karakter kazandıran Kemalist paradigmayı anlamak için oryantalizme özgü dilsel pratiklerin; söylemlerin inşa edilme süreçlerini; moderniteye küresel anlamda hakimiyet kazandıran unsurları analiz etmek gerekmektedir. Modernite-Kemalizm arasında var olan metinsel bağ, global modernite=Avrupa medeniyeti=Batılılaşma denklemi yoluyla kurulmuş olup aynı zamanda bu bağ Türk modernleşme tarihi içerisinde Batılılaşmanın etkin olduğu dışsal kurucu olma yönünü de ortaya koymuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin modernleşme serüveni Batılı değerler ekseninde şekillenmiştir. Bu tarih kendi içerisinde süreklilikle birlikte kopuşları da barındırmaktadır. Osmanlı devlet adamları ve aydınları özellikle kültürel alanda ahlaki değerlerini, geleneksel

kimliklerini muhafaza etmek istemişler, bu doğrultuda Batılılaşmayı teknoloji ve maddi hayatla sınırlı tutmaya çalışmışlardır (Kahraman ve Keyman, 1998: 83).

Türk modernleşmesi, batılılaşma ve çağdaşlaşma kavramlarına muazzam derecede önem veren Kemalist milliyetçilik ile birlikte şekillenmiştir; bundan dolayı bu milliyetçiliği anlamlandırmak hayati derecede önemlidir. Bu bağlamda Türk modernleşme serüveni ekseninde, batılılaşma ve çağdaşlaşma kavramları doğrultusunda Kemalizm'i doğuran temel iki faktör vardır: bunların birincisi milliyetçilik diğeri ise Batılılaşmadır. Bu iki faktörde zamanın konjontöründen kaynaklanmıştır. 19. yüzyılda ümmet-imparatorluk esasına dayalı düzenler tarihe karışmaya başlamış, bunların yerine ise milliyetçilik temeline dayanan ulus devletler almaya başlamıştır. Osmanlı devletinin kalıntıları üzerine kurulan Cumhuriyet bu bağlamda yeni bir ulus devletti ve yapması gereken pek çok şey vardır. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti ulus devlet tahayyülü doğrultusunda inkılabları devreye sokmuştur. Türk inkılabının gayesi ise Batılı medeniyetin kültür öğelerini kendine uydurarak toplumu buna uygun olarak dönüştürmektir. Bu yönde atılan tüm adımlar, genel anlamda medeniyetçiliğe dar anlamda ise batılılaşmaya denk düşmektedir. Bunların yerine kullanılan bir başka kavram ise çağdaşlaşma kavramıdır. Bu kavram Batı medeniyetini maymun gibi taklit etmeden bu medeniyeti Türk kültürünün içinde eriterek kendi asli yapısını korumayı esas almaktadır. (Kocabaş, 2006: 77). Çağdaşlaşma sadece Batı değerlerini içinde taşıyan bir kavram değildir. Bu bağlamda Türkiye batılı düşüncenin öğeleri olarak sunulan bilim ve teknik gibi kavramları sadece Avrupa'dan değil, dünyanın neresinde olursa olsun bu öğeleri alarak toplumu ileriye taşımayı hedef edinmiştir.

Atatürk'ün çağdaşlaşma kavramı milliyetçiliği içselleştirmiştir. Milliyetçiliği benimseyen bir modernite projesi Batı'yı taklit etmekten kaçınacaktır. Nitekim Atatürk'ün ve dönemin Kamalist entelijansiyasının bu konuda yaptığı pek çok konuşma bulunmaktadır. Ziya Gökalp bu minvalde kültürün ulusal, medeniyetin ise evrensel bir nitelik taşıdığını söylemekle birlikte, Cumhuriyetin kuşatıcı ideolojisi bu düşünceden bir kopuş sergileyerek, bu uzlaşmacı Batılılaşma tarzının doğru olmadığını ve bu uzlaşmacı tutum yüzünden başarısız olunduğu kanaatine varmışlardır. Bundan dolayı, Batılılaşma politikası Cumhuriyet dönemi boyunca radikal bir karakter kazanmıştır (Kahraman ve Keyman, 1998: 83). “İçselleştirilmiş, Açık ve Gizli Oryantalizm ve Kemalizm” adlı makalesinde Kahraman(2002) Kemalizm'in 1839'la birlikte başlayan sürecin bir uzantısı olduğunu; bununla birlikte bu süreçten de radikal bir kopuş sergilediğini belirtmiştir. Ona

göre belli bir tarihselcilik anlayışı bu radikal kopuşu oluşturmuş ve bu doğrultuda Pozitivitist ve evrimci dünya görüşü Kemalist kadroları etkisi altına almıştır. Kahraman, Batılılaşma sürecinde iki problemin öne çıktığını söyler: Birincisi Batılılaşırken bir Batı taklitçiliğine saplanma korkusu olduğunu söyleyen Kahraman Atatürk'ün şu demecini aktarır: *"Biz Garp Medeniyetini bir taklitçilik yapalım diye almıyoruz. Ondan iyi olarak gör diklerimizi kendi bünyemize uygun bulduğumuz için, dünya medeniyet seviyesi içinde benimsiyoruz"*. Daha sonra Atatürk'ün Konya'da yaptığı bir konuşmaya değinen Kahraman konuşmanın önemli yanının 'bize özgülük' ve değışirken aynı kalmak ilkeleri olduğunu söyler. Atatürk söylev ve demeçlerinde Batı kavramını doğrudan nerdeyse hiç kullanmadığını bunun yerine 'medeniyet' kavramını kullandığını söyleyen Kahraman, bu bağlamda medeniyet kavramıyla Batı arasında bir zihinsel özdeşliğin kurulduğu söyleme aktarmış ve bu noktayı Kemalizmin içselleştirmiş olduğu Oryantalizm olarak kabul etmiştir. Bu yaklaşım doğrultusunda Atatürkün gerek kendisi gerek Kemalizmi yaymakla yükümlü olan kadroların, Doğu'nun geri kalmışlığını İslam'a bağladığını ve bu bağlamda İslam'ın daha çok şeyh, tekke, mürid, tarikat gibi kavramlarla belirlenen bir İslam olduğunu söyleyen Kahraman, bu minvalde Atatürk'ün kritik önemde bir demecini aktarır: *"İslam alemi düşüncelerini, fikirlerini medeniyetin emrettiği değışiklik ve yükselmeye uydurmadıklarından (ne) büyük felaket ve ıstırap içindedirler"*. Ancak, Atatürk bu söylemine rağmen dinin gerekliliğini kabul etmiş ve Diyanet İşleri Reisliği'ni tek otorite olarak görmüştür. Böylesi bir tutum ise neticesinde içselleştirilmiş oryantalizmi doğurmuştur (Kahraman, 2002: 161-163).

"Modernleşme, Oryantalizmi, İslam" adlı çalışmasında Osmanlı'nın 1826'dan sonra Batı'nın üstünlüğünün sadece askeri anlamda değil zihniyet anlamında da bir değışime uğradığını ve bu anlamda Batılı zihniyetin inşasını kuran 'Aydınlanma'nın Tanzimat döneminde gündeme geldiği söyleyen Yavuz'a göre, bu süreçte Osmanlı entelijansiyası için Aydınlanma demek Avrupalılaşmak demektir. Batılılaşmak, Avrupalılaşmak, Aydınlanma ile aynı anlama tekabül etmiştir ve bu doğrultuda Cumhuriyet aydınları ile Osmanlı aydınları arasında düşünsel anlamda bir süreklilik olmuştur. Osmanlı entelijansiyasından aldıkları mirasla Cumhuriyet entelijansiyası, aydınlanma projesiyle medeniyet projesini aynı anlama indirgemişlerdir. Bu bağlamda Batılılaşma maceramız, Avrupa'ya özgü değerlerin rasyonelleştirmek suretiyle kodlanıp içselleştirilmesine tekabül etmiştir (Yavuz, 1999: 43-44).

Batılılaşma maceramızın bu zihinsel anlamlandırmadan kaynaklandığını dile getiren Yavuz düşüncelerine şöyle nokta koymaktadır: *“İki yüzyıllık Avrupalılaştırma serüveninin bizi getiren bıraktığı yer, Oryantalizmdir. Oryantalizm yani kendimizi Avrupalı'nın gözüyle görmek! Batılılaşmadan kalkıp Oryantalizme varmak! Ne hazin!...”* (Yavuz, 1999: 44).

Bu doğrultuda taşıyıcı ve kurucu entelektüellerimizin Tanzimat'tan Cumhuriyet'e aktardığı Batılılaşma düşüncesi, içinde Batılı değerleri ve süreçleri barındıran tenevvür ve uygarlık düşüncesine denk düşmektedir (Yavuz, 2007: 214). Cumhuriyet dönemi boyunca Batılılaşma yukarıdan aşağıya doğru gerçekleştirilmiş ve rejimi meşrulaştırılmasında önemli rol oynamıştır. Kahraman ve Keyman, bu süreçte etkili olan Kemalist projenin modus operandisinin (vakanın oluş şekli ya da olayın meydana geliş tarzı) belirleyen beş ilkeden söz etmişlerdir (Kahraman ve Keyman, 1998: 83-84):

“1-Kemalist modernite projesi, bir topluma bakış, bir toplumu çözümlenme tekniğidir.

2-Kemalist modernite projesi sadece bir kurum değil aynı zamanda toplumu tanımlayan siyasal bir ilke konumundadır. Bundan dolayı Türkiye'nin modernleşme serüveni dahilinde devlet veya onun hakimiyetinden bahsetmek, sadece kurumsal anlamda milli bir devletten söz etmekten öte sosyal yaşamın inşasında ve tekrardan inşasında bahsetmektir.

3-Bu doğrultuda yukarıdan- aşağıya karakteristiği ile Batılılaşmayı, devletin içinde aktif özne olduğu, egemen olduğu, ulus ile devletin birliği üzerine kurulu bir süreç ve zemin olarak anlamlandırabiliriz. Devlet, toplumsal yaşamın planlayıcısı, dönüştürücüsü ve güvencesi ve değişimin aktif öznesi konumundadır. Bundan dolayı Batılılaşmayı, Türk modernleşme tarihi içerisinde premodern yaşamdan modern yaşama geçiş sağlayan bir olgudan öte, premodern yaşam koşulları ve kitleleri modern yaşam koşullarına kavuşturmayı ve moderniteyi içselleştirmelerini hedef edinen devletin hakimiyetine ve otoritesine üst bir merteye kazandırarak toplumu bu mertebenin altında konumlandıran modern ulus devlet temelli bir siyasal kitlenin ortaya çıkması olarak ele almalıyız. İşte devletin bu modernleşme projesine anlam kazandıran olgu, bu siyasal topluluktur

4-Kemalist modernite projesi bir siyasal modernite projesidir. Devlet ve ulus birliği ilkesine dayanan bu proje organik toplum fikri üzerinden hareket etmiştir. Lakin burdaki organik toplum düşüncesi, sosyolojik bir düşünce olmamakla beraber devlet- kamusal yarar temelli bir siyasal toplum anlayışını temsil eden siyasal bir düşüncedir.

5- Vatandaşlık anlayışı Kemalist modernite projesi içinde var olan bireylerin bütünselliğinden meydana gelen organizmaya dayalı örüntüler sergileyen toplum görüşünün, ihtimali olarak, hayati özelliğini oluşturmaktadır. Moderniteye gidilen yolda vatandaş devlet-birey ilişkisinin modern örgütlenme şeklini temsil ederken aynı zamanda Batılılaşma olgusunu içselleştirip zihninde barındırmakla beraber Batılı değerler doğrultusunda dönüştürölmek istenen bir kültür objesine indirgenir. Batılılaşmanın hem taşıyıcı öznesi hem de Batılılaşması gereken kültürel nesne olarak görölmüştür”.

Bu ilkeler pozitivist temelde bir Batılılaşma arzusunu ortaya koymuş ve Modernleşme süreci içinde bütün kurumlar pozitivist paradigmaları içselleştiren Kemalist uygulamalar doğrultusunda şekillenmiştir. Kemalizm pozitivismi/rasyonalizmi koşulsuz bir şekilde kabul edip benimsemiş, pozitivist temelde toplumu çağdaşlaştırmaya çalışmıştır. Bunu yaparken, Kemalizm toplumu oluşturan bireylere müessislik rolü vermemiş, bu görevi, onları üzerinde olan ve onları açıklama ayrıcalığına sahip olan devlet kurumuna vermiştir (Kahraman ve Keyman, 1998: 85-86). Bu bağlamda Türk modernleşmesi içinde Batılılaşma hareketleri gerçekleştirilirken, bu uygulamalar, “topluma rağmen toplum için” düşüncesi temelinde gerçekleştirilmiştir.

Kemalizm, pozitivist özellikler taşıyan bir düşünce çabasıdır. Bu bağlamda gerçekleştirilen devrim ve inkılâplar da pozitivist karakter taşımaktadır (Kocabaş, 2006: 92). Atatürk’ün pozitivist karakterinin temel kanıtlarından biri de onun laik tutumudur. Nitekim laik anlayışın arkasında yatan temel görüş toplumsal mekanizmaların Tanrısal bir düzenleme sonucu olmadığı, kimilerine göre doğa kanunlarına kısmen kimilerine göre de doğrudan bağlı olma sonucunda toplumun kendi yasalarını üreten bir bileşim olduğudur (Mardin, 1995: 191). Cumhuriyetin ilanı ve gerçekleştirilen inkılâplar sayesinde eylemselliğe kavuşan Kemalist modernite, bir siyasi modernize projesidir. Bu modernleşme, az gelişmiş bir toplumun yukardan aşağıya doğru gerçekleştirdiği bir hamle ile y

eni bir ulus tahayyülü kurarak toplumu modernleştirerek dönüştürmesine tekabül etmektedir. Bu siyasi modernite projesini demokrasiyi özümsemeyen bir toplum mühendisliği olarak anlamlandırılabilir (Kocabaş, 2006: 95-96). Bu bağlamda da aslında Kemalizm içinde medeniyet gayesi barındıran bir toplum mühendisliğidir. Bu bağlamda Atatürk'ün şu sözleri önemlidir (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006: 214):

“Efendiler, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılapların gayesi, T. Cumhuriyeti halkını tamamen asri ve bütün mana ve eşgaliyle medeni bir heyeti içtimaiye haline isal etmektir. İnkılabımızın umdei asliyesi budur. Bu hakikati kabul etmeyen zihniyetleri tarumar etmek zaruridir”.

Atatürk yine başka düşüncesinde şunları dile getirmiştir (Atatürk ve Çağdaşlaşma Belgeler ve Görüşler, 2010: 43-44):

“Medeniyetin çöşkün seli karşısında mukavemet boşunadır ve o, gafil ve itaatsizler hakkında çok amansızdır. Dağları delen, göklerde uçan, göze görünmeyen zerrelere yıldızlara kadar her şeyi gören, aydınlatan, tetkik eden medeniyetin kudret ve yüksekliği karşısında, ortaçağa ait zihniyetlerle, iptidai hurafelerle yürümeye çalışan milletler, mahvolmaya veya hiç olmazsa esir ve aşağı olmağa mahkûmdurlar. Halnuki Türkiye Cumhuriyeti halkı, yenileşen ve olgun bir kütle olarak ilelebet yaşamaya karar vermiş, esaret zincirlerini ise tarihte görülmemiş kahramanlıklarla parça parça etmiştir”.

Kemalist modernite toplumu aydınlar ve seçkinler yardımıyla dönüştürmeye çalışmıştır. Bu süreçte gerçekleştirilen inkılapların halk tarafında takdir edilemeyeceği hatta karşı çıkılacağı düşünülmüş bundan dolayı devlet toplumu dönemin askeri ve sivil entelijansiyasının eline bırakmıştır. Bu bağlamda işe koyulan dönemin seçkinleri toplum mühendisliğine soyunarak halkı adam etmeye çalışmışlardır. İnkılapları topluma kabul ettirmek için şiddeti de araçlaştıran bu kesimin yönetimi Aydın Mutlakiyeti olarak adlandırıldığını belirten Koçabaş, bu bağlamda Atatürk'ün “inkılap zorla yapılır, kan dökülmeden yapılan inkılaplar muteber olamaz” gibi cümleler kullandığını belirtmektedir (Kocabaş, 2006: 96-97). Atatürk bu bağlamda demokratik düşüncelerini inkılapların referanduma götürülmesi konusunda dile getirir (Atatürk ve Çağdaşlaşma Belgeler ve Görüşler, 2010: 53-54):

“Arkadaşlar, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılaplar için aydınlığın ve aydının yoluna gideceğiz; hedef ve hünerimiz, cahil kütleyi de aydınlatarak yolumuzda yürütmek ve onu aydınlığa çıkartmaktır. Cumhuriyetimizi, çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmak isteğimizi köstekleyecek herhangi bir referanduma gitmek, yalnız cehalet değil, hıyanet olur. Yüzde seksenine okuma yazma öğretilmemiş bir memlekette plebisite olmaz!...”

Kemalist modernite, kendi hegemonyası kurmaya çalışırken geçmişi ve toplumsal farklılıkları ötekileştirmiş, kendi söylemsel ideolojisini ve konumunu yüceltmıştır; lakin bunu yaparken de kendi içinde bazı çelişkiler yaşamış, kendisinin üretimini sağlayan Oryantalist söylem vasıtasıyla hem geçmişini inkâr etmiş ve ötekileştirmiş, hem de günlük yaşamı modernleşmesi gerek bir nesne olarak kurgulamıştır. Bu nedenle, oryantalist söylem sadece Türk modernleşme tarihinin kurucu dışarısı değil aynı zamanda devletin öncüllüğü ilkesi doğrultusunda devlet-birey ilişkilerinin yeniden üretiminin de kurucu öğelerinin birisi olmuştur (Kahraman ve Keyman, 1998: 86). Kemalist modernite, varlığına yaşamsallık kazandıran oryantalist dilsel pratikler vasıtasıyla sadece mazisini inkâr etmek, ötekileştirmekle kalmamış; aynı zamanda sosyal hayatı da modernleşme hedefi doğrultusunda dönüştürülmesi gereken bir obje şeklinde kurgulamıştır. Türkiye örneğinde oryantalizmin tekrardan kurulması, inşa edilmesi, bu ülkedeki ulusalcı entelijansiyanın Türk milletini hayal etme şekline ve Osmanlı’ya özgü toplumsal farklılıklara bakış açısına göndermede bulunmuştur. Türkiye’nin modernleşme serüveninde etkin rol oynayan entelijansiya, oryantalizme odaklı paradigmaları içselleştirerek ve ülkelerine göre Türki karakterde bir oryantalizm uygulamaya koyarak, Osmanlı’ya ait olan maziye dinciliğinden ve gericiliğinden ötürü kötülemişlerdir. Kemalistler, muassır medeniyet seviyesine ulaşma gayesi doğrultusunda uygulamaya koyduğu projeyi, ulus devlet aracılığıyla hızlı bir şekilde ve yukarıdan aşağıya bir baskı biçiminde uygulamaya çalışmış; bu durum, Batı’yı taklit etmeksizin modernleşme fırsatlarını ortadan kaldırmışlardır. Bu anlamda Kemalistlerin Batıyı özelleştirip homojenleştirilmesi, Türkiye içinde var olan eşit olamayan iktidar ilişkilerini normalleştirilmiş ve Batılı entelijansiyanın beklentilerine, çıkarlarına ve egemenliğine yansımıştır. Bu, aynı zamanda, elitler ile geri kalan nüfusun değer sistemleri arasındaki kavramsal uyumsuzluğa da yol açmıştır. Şehirli seçkinler ve şehirde yaşamayan kitleler arasında oluşan bu bölünmüşlük, daima Anadolu’da bulunan halkları ilkel ve cahil olarak ötekileştirmiş ve Kemalistlere bu anlamda sorumluluklar yüklemiştir. Burda bir

iktidar ilişkisi ortaya çıkar ki bu ilişkiye göre yerli kendini temsil edemez ve yönetemez, bu yüzden onun yönetilmeye ve temsil edilmeye gereksinimi vardır. 1930'larda ortaya atılan "halk için, halka rağmen" bu anlamda önemlidir (Zeydanlıoğlu, 2009: 198-199).

Yukarıda anlatılan gelen bu ötekileştirme süreci, oryantalizmin üretimini ve yeniden üretimini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Başaran İnce de modernliği tarihsel çerçevesinin dışındaki saiklerle, farklı modernleşme deneyimleri ile yaşayan milletlerin, çoğu zaman, kendilerinden önce temas noktalarında bulunmuş elitler ile kopmalara dayalı sancılı süreçler yaşadıklarını belirtmektedir. Ona göre, bu bağlamda kurucu ve modern entelijansiya, içinde bulunduğu toplumu hızla değiştirilip dönüştürülmesi gereken kitleler olarak görmektedir. Bu yaklaşım çoğu zaman hızlandırılmış, yukarıdan, otoriter modernleşme/modernleştirme gayretlerini beraberinde getirmektedir. Kendilerini batılı ve modern olarak gören entelijansiyanın toplumu algılama tarzı çoğu zaman Batı'nın Doğu'yu algılama tarzına benzemektedir: geri ilkel modernleştirilmesi gereken kitleler (Başaran İnce, 2014: 19-20). Bu süreçte entelijansiyanın toplumu geri, ilkel ve modernleştirilmesi gereken kitleler olarak algılaması da "iç-şarkiyatçılık" olarak tanımlanabilmektedir.

Osmanlı'nın devlet odaklı modernleşmesinden Kemalizmle birlikte toplumu da kapsayan modernleşme sürecine girilmesi ve modernleşmenin ulus devlet projesiyle birlikte yürütülmeye çalışılması toplum ve entelijansiya arasında var olan gerilimin daha da artmasına neden olmuştur. Bu minvalde Kemalist modernite, en ciddi dışavurumunu kendisini üretmesini ve sürekliliğin sağlayan oryantalist paradigmayla hem de sosyal hayatı ve toplumu modernlik doğrultusunda dönüştürülmesi gereken bir unsur olarak kurgulamasında göstermiştir (Başaran İnce, 2014:20). Bundan dolayı oryantalist zeminde geliştirilen söylemler Türk modernleşme serüveninde sadece kurucu dışarı olarak yer almaz, toplumsal zeminde kurulun devlet-birey münasebetlerinin devlet lehine tekrardan kurulmasında da önemli yetkiye sahiptir (Kahraman ve Keyman, 2008: 86). Burada, artık kurucu dışarı olarak görev gören oryantalizmden çok, Doğu tarafından içselleştirilmiş bir oryantalizm söz konusudur. "İç şarkiyatçılık" olarak kavramsallaştırılan bu durum tersten oryantalizm, yeniden oryantalizm, self-oryantalizm veya oto-oryantalizm şeklinde de adlandırılmaktadır (Başaran İnce, 2014: 20-21). Bu doğrultuda Kemalizmi, onun çağdaşlaşma ve uluslaşma amacıyla heterojenlikleri yok etme amacına yönelik uygulama yapan bir düşünce sistemi olarak ele alındığında

ölöz/self/iç oryantalizm kavramı çerçevesinde ele alabilmek mümkün hale gelmektedir (Ayas, 2014:194).

3.6. İç Şarkiyatçılık (self-Oryantalizm), Milliyetçilik ve Dersim

Şarkiyatçılık ve onun içselleştirilmiş formu olan iç-şarkiyatçılık, ötekinin bilgisini üretme bağlamında aynı doğrultuyu izlemektedir. Said'in tanımıyla, oryantalizmin Şark ile Garp arasında var olan epistemolojik ve ontolojik düşünme biçimine tekabül ettiğini aktaran Başaran İnce'den yola çıkılırsa, oryantalizm-self oryantalizm şöyle anlamlandırabilir: Oryantalizm Şark'a düşünsel anlamda egemen olma, onu yeniden tanımlama ve onun üzerinde otorite tesis etmenin bir biçemi olarak algılanabilir. Şark'ı tanımlama onu düşünce düzeyinde fethetme Batı'nın kendini anlamlandırmasında hayati derece önemlidir; çünkü Şark Batı'nın kimlik aynasında kendisini tamamlayan ona yansıyan bir görüntüdür. Batı dışı toplumların kendilerini kapitalizm, rasyonalite, ulus-devlet kavramlarıyla kendi kimliklerini yeniden inşa etme ve tanımlama çabaları modernitenin etki alanını bize gösterirken diğer yandan da Batı dışının kendini Batı'nın kodları ile tanımlamasına olanak sağlamıştır. Bu doğrultuda Batının, Batı dışını yaratması yerini Batılı olmayanın kendisini Batılı kodlarla inşa etmesine (yani iç/self-oryantalizme) bırakmıştır (Başaran İnce, 2014: 109-110). Bu bağlamda iç-şarkiyatçılığı akıl dışı teslimiyet olarak tanımlamak mümkündür.

Modernlik kavramının kabul edilmesi neticesinde, Doğulu milliyetçiliklerin oryantalist mirası güçlendirerek sürdürdüğünü belirten Zeydanlıoğlu'na göre, sömürgeci güç bir yandan Batı dışı toplumları "uygar" olan Avrupa'nın kültür ve değerlerine maruz bırakırken öte yandan bu toplumları 'vahşi'lik sıfatı altında konumlandırmıştır. Emperyal yayılma süreçleri sonunda pek çok yerde ortaya çıkan ulusalcı seçkinler, modernlik ve ilerleme kavramları doğrultusunda eylemlerine meşruluk kazandırarak milliyetçi ve otoriter içsel uygarlaştırma misyonlarını yerine getirmişlerdir. Bu uygarlaştırma misyonu yerine getirilmeye çalışılırken, çoğu zaman etnik temizliğe varan uygulamalar yapılmıştır. Post kolonya milliyetçi elitler bu uygarlaştırma görevini yerine getirirken oryantalist paradigmalardan hareket etmişlerdir. Bu bağlamda, Oryantalizm ve milliyetçilik ilişkisi yakın suç ortaklığına dayanmaktadır ve bu nedenle milliyetçilik *Oryantalizmin avatarı* olarak anlamlandırılmıştır. Bu ilişkisellik doğrultusunda, uluslaşma süreçlerinde milliyetçi elitlerin içselleştirilmiş oryantalizmi kurguladığını belirten Zeydanlıoğlu Türk oryantalizmini 1930'lu yıllarda gerçekleştirilen 1. Türk tarih Kurultayı ve 1. Türk Dil Kurultayında sistematik bir anlamlandırma üzerine kurulmaya

çalışılan, Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi'nde anlam kazanan ve Kemalist öğretilerde düzenlilik arz eden bir olgu olarak değerlendirmektedir (Zeydanlıoğlu, 2009: 197).

Yeğen, Türkiye'de, Türk ulusunu yaratma projesinin, Kürt etnik kimliğini, unutmaya erteleme ve iptal etme ile elle gittiğini belirtirken (1999:120); bu süreçte Zeydanlıoğlu da Kürtlerin milliyetçi oryantalist zeminde kodlandığını ifade etmiştir (2009: 201). Bu süreçte, artık Kürtler kardeş millet olmamakla birlikte, Türklüklerini unutmuş veya bunu yadsıyan ve gerçekliğin bildirilmesi gereken “Dağ Türkleri” olarak kurgulanmıştır. Bunun nedeni ise, Kürtlerin İran'a uzak olmaması ve Fars dilinde bulunan bazı kelimelerin Kürtçe ile birlikte kullanılmasından ötürü, yapısal anlamda bozulmaya uğramış bir dile sahip olmalarıdır. Bu doğrultuda Kürtlerin dili, folklorü, geleneksel giyisileri başta olmak üzere Kürt kültürünü ifade eden pek çok şey yasaklanmıştır. Bu süreçte Kürt kimliği ve ona dair kültür öğeleri Türkleştirilmek suretiyle yeniden yapılandırılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu zamanında Kürdistan şeklinde bilinen ve isimlendirilen coğrafyaya yönelik dolanım sokulan bütün atıflar, dönemin yazılı kaynaklarından kademeli olarak çıkarılmış, Kürt bölgelerinde bulunan yerleşim yerlerinin adları Türkçeleştirilmiştir. Bu doğrultuda Dersim bir laboratuvar görevi görmüş ve bu politikaların neredeyse tamamına maruz kalmıştır. Dönemin oryantalist metinleri bu gerçekliği bize ispatlamaktadır. Oryantalist ve milliyetçi paradigmalarda geliştirilen Türk Tarih Tezi ile Güneş Dil Teorisi gibi milliyetçi metinler, Kürtlerin varlığını, kimliğini, dilini yadsımayı olanaklı hale getirmiştir. Anadolu'da bulunan medeniyetlerin kurulmasında öncü rolü Türk ırkına veren milliyetçiliği içselleştiren oryantalist temelli bu epistemolojik sav, Kürtlerin Türklüklerini unutmuş Türkler olduğunu öne sürmüş ve Kürtleri bu şekilde Türk ulusu içinde konuşlandırmaya çalışmıştır (Zeydanlıoğlu, 2009: 203).

Cumhuriyet dönemi boyunca, Dersimlinin Kürt olmayıp Türk olduğu stratejisi izlenmiştir. Ağrı isyanı boyunca ayrı bir ırk olarak algılanan Dersimli Kürt, Dersim olaylarıyla birlikte değişmiş, bu dönemde Kürt'ün varlığı inkar edilmiş ve Dersim Türk olarak kodlanmıştır (Baran, 2014: 164). Şevket Süreyya'nın Kadro dergisinde Dersim'e yönelik kaleme aldığı bir yazı buna güzel bir örnek oluşturur (İsmail, 2013b: 128):

“...Dersim'e Kürt aşiret feodalizminin vatanı derler. Halbuki Dersim' de biz, ta 9. Asırdan beri, Anadolu'da yerleşen ilk Oğuz Türklüğünün, en halis lisan

ve teşkilat unsurlarını buluruz. Dersim'i görmemişsiniz bile, tafsilatlı bir Dersim haritasına göz gezdiriniz. Bu haritada, yer köy, ve geçit isimleriyle aşiret isimlerinin yüzde 70'i halis Türkçedir”.

Dersim'in Kürtlüğünden soyan bu anlayış onun özsel anlamda Türk olduğunu dile getirmektedir. Oryantalizm milliyetçilik temelinde metinsel bir bilgi bu oluşturan bu anlayış yeni bir tarihsel gerçeklik kurmaya çalışmıştır.

Hakkı Naşit Uluğ'un *Derebeyi ve Dersim* adlı kitabında Dersim ve ona dair ne varsa epistemolojik bir kuşatma altına alınmış; yeniden anlamlandırılmış, inşa edilmiş kendi gerçekliğinden koparılarak ötekileştirilmiştir. Dersim'in ihmal edildiğini ve o güne kadar Türk aydını kapalı bir coğrafya olduğunu dile getirmiş olan Uluğ'a göre; memlekete karşı sevgiyi artırmanın birinci yolu onu tanıtmaktır. Ancak, burada, Uluğ bu düşünceyi dile getirirken milliyetçi bir tavır takınarak şöyle der: “Kaldı ki bütün bu toprakların sevilmesi için bizim olması kafidir”. Uluğ, Dersim'i ve Dersimi betimlemeye çalışırken aşağıdaki ifadesi ile gerçekte, onu ötekileştirmektedir (Uluğ, 2009: 22):

“Dersim bana kendisini şöyle tanıttı:

Dersim'de tabiat asidir.

Tarih asidir.

Görenek asidir.

Dersimlinin vicdanı hurafelerin demir pençeleri içindedir”.

Bu şekilde Dersim ve Dersimliyi ötekileştiren Uluğ, Dersimlilerin Horasan bölgesinden göç etmiş Türklerin buraya yerleşmesinden sonra ortaya çıktığı iddiasını ortaya atmıştır. Bilgi-iktidar pratiğinin birlikte işlev gördüğü bu milliyetçi-oryantalist söylem Dersim'i ve Dersimliyi bilginin nesnesi haline getirerek onu yeni bir gerçekliğe kavuşturmaya çalışır. Bu bağlamda Uluğ kitabında Dersim ve Dersimlinin Türklüğü üzerinde durur (Uluğ, 2009: 25):

“Bundan 1200 sene kadar evvel, Horasan'dan kalkan Ahmet Yesevi, Malatya civarında bir yere gelmiş, burada adını verdiği bir köy kurmuş, bunun oğulları Şeyh Hasan ve Seyit Ali ailelerini almışlar, Dersim'in yüksek yaylalarına

yayılmışlar, oğulları, kızları türemiş... Şeyh Hasan'ın Karabal, Abbas ve Ferhat Uşakları, Seyit Ali'nin oğullarından da Koç, Şam ve Resik Uşakları çoğalmış.

İşte bugün, bunların birbirine karışmasından veya parçalanmasından bu aşiretler 12 asır içinde 50 bin kişi meydana çıkmış... Bugün hâlâ bu iki asıldan gelenler, şecerelerini muhafazada ısrar ederler. Seyit Ali'den türeyenler kendilerine Seydanlı ve Şeyh Hasan'dan türeyenler Şeyhasanlı unvanını verirler”.

Milliyetçi oryantalist söylem Dersimliyi kendi gerçekliğinden koparılıp Türklüğe sabitlendirilmeye çalışırken bir çelişkiye düşer. Oryantalist temelde ilkel cahil, feodal, vahşi, geri olarak kodlanan Dersim böylelikle hastalıklı bir ruh halinin nesnesi olur (Uluğ, 2009: 51): “...Aslen neslen Türk olduğuna şüphem olmasa da böyle adamlara nasıl Türk diyeyim?” Bu bağlamda Cumhuriyet gazetesinde kaleme alınan bir yazı da bu milliyetçi-oryantalist ruh hali vardır (Beşikci, 2013b: 90):

“Dersimlileri Türk sananlar var

Ben de onları hiçbir zaman Türk saymıyorum

Türk'te bedevilik, iptidailik, vahşet merhametsizlik ve kan içicilik, seciye halinde mevcut olmaz”.

Yine Hakkı Naşit'in Uluğ'un “Tunceli Medeniyete Açılıyor” adlı kitabında Dersim'in Türk olduğunun üzerinde sıkça durulmuştur. Kitapta yer alan “Dersim, Dersimlilerin ağzından burada, masal, hurafe, inan, soykütüğü, türkü, şiir, yer adları ve her şey Türklüğün derinliğinden ve enginliğinden ses verir” başlıklı bölüm bunu çok güzel bir şekilde ortaya koymaktadır (Uluğ, 2007: 54). Uluğ 1925 yılında Dersim'e gittiğini orada bulunan halka Dersim'in aslını sorduğunu kitabında şöyle anlatmaktadır (Uluğ, 2007: 55):

“Onlardan Dersim'in aslını sordum; efsanelerinden, masallarından kulaklarından ne kalmışsa hepsini tekrarladılar:

-Biz Horasanlıyız, biz Harezmi çocuklarıyız, biz Türkmeniz ne yapalım Kızılbaş olduksa...”

Dersim'i Türk olarak metinlerde inşa etmek oryantalist bilgi üretimiyle paralellik göstermektedir bu bağlamda milliyetçilik ve oryantalist söylem birlikte işlev görür.

Kitapta Dersim için kutsal bir öneme sahip olan ‘‘Dojimbaba’’ diğer ismiyle Sultanbaba adlı dağın ismi üzerinde durulur; Dojimbaba isminin kelime kökeni üzerinde durularak ve gerçekliğinden koparılarak aslı bulunmaya çalışılır. Bu bağlamda oryantlizme dayanan metinsel bir okumayla hikâyeleştirilip tarihsel gerçekliğinden koparılan Dersim’e Türklük giydirilip Türk kılınmaktadır. Uluğ, kitabında Dersim’i Türklük sıfatında sabitlemek için pek çok düşünce öne sürmüştür. Dersim’in fesatçılarının bile kendilerini Horasanlı olarak kabul ettiği, Dersim’de zamanında pek çok Türk aşiretinin olduğunu ve zamanla izlerinin kaybolduğu, yer adlarının pek çoğunun Türk varlığının derinliğinden kopup geldiği kitapta yer alan başlıca iddialardır (Uluğ, 2007: 65-69). Kitapta yer alan ‘‘Dağlı Türklere Arasında’’başlıklı kısmında yazar Dersim’de kullanılan Kürtçe’nin, Türkçe, Farsça ve Arapça bozması kelimelerden ibaret olduğunu, bu dağ Türkçesinin bir dil alaşımı değil bir kelime alaşımı olduğu düşüncesini öne sürmüştür (Uluğ, 2007: 70). Yine bu kısımda Zazaların Orta Asyanın evlatları olduğunu ve duygu ve yaşayış bakımından Anadolu Türkünden farksız olduğunu öne sürmüştür (Uluğ, 2007: 71). Naşit Uluğ, Orhon abidelerinin ‘‘Az’’ isimli bir milletin Türk topluluğuna mensup bir millet olarak kabul ettiklerini öne sürmüş ayrıca, ilkel milletlerin tekrarlama kaidesine uyarak bazı kelimeleri iki defa söylediklerini tarihte bunun pek çok örneği olduğunu dile getirmiştir. Hit-Hit ve ber-ber’in aslı olan ve parlak manasına gelen bar-bar kelimesini örnek olarak ortaya atan Uluğ, bu bağlamda ‘‘Az’’ sözünün bu tekrarlama kaidesiyle Az’den Zaza’ya dönmüş bir kelime olabileceğini öne sürmüştür (Uluğ, 2007: 71-72).

Bir başka düşünce ise Zaza kelimesinin kelime kökenini ‘‘Sas’’a dayandırmaktır. Uluğ bunu şu şekilde aktarır (Uluğ, 2001: 72):

‘‘Sas’’ Orta Asya’da Altay dağlarında oturan Türk oymaklarından birisinin adı idi. Dr. Rıza Nur’un tarihi ‘‘Sas’’ adlı bir Türk topluluğunun mevcudiyetini kaydeder ve Fransızca yazılışını ‘‘Saces’’ olarak gösterir. Bütün bunlar, ‘‘Sas’’ veya ‘‘Zaza’’ların Türk federasyonu içinde bir birim olarak yaşamış olduklarını gösteren belgelerdir’’.

Yukarıda da görüldüğu gibi oryantlist bilgi üretimi ve milliyetçilik doğrultusunda Zaza kelimesi aslından koparılmış ve epistemolojik bir taaruzla karşı karşıya kalmıştır. Dersim’i Türk olarak metinlerde inşa etmek oryantlist bilgi üretimiyle paralellik göstermektedir. Bu bağlamda milliyetçilik ve oryantlist söylem birlikte işlev görmüştür. Anwer Abel Malek, oryantlizmin ırkçılığının basit bir önyargıya değil, belirli

bir düşünsel ve bilimsel temaya ve problematiğe, örneğin etnik bir tipoloji ve sınıflandırma yöntemine dayandığını ifade eder, oryantalizm bu anlamda düz bir ırkçılık değil, bizzat epistemik varsayımları dolayısıyla kaçınılmaz biçimde ırkçılığa varan sofistike bir bilgisel, yazınsal cabadır (Mutman, 2007: 190). Bu bağlamda, Türk oryantalist milliyetçilerinin Dersim'e bakışı Malek'in düşüncelerini haklılaştırmaktadır.

Kemalist milliyetçilik, İç şarkiyatçılık, modernleşme ve medenileştirme kavramları doğrultusunda kendini ortaya koyan kolonyal bakış açısı ve uygulamalar Dersim örneğinde somutlaşmıştır. Bu düşünsel temeli açıklamak Dersim'e yönelik gerçekleştirilen harekâtın da öteki yüzünü ortaya çıkarması bakımından önemlidir. Bu bağlamda Başaran İnce'de, Cumhuriyetin kurucu ideolojisi Kemalizm modernleşmeyi bütünsel bir dönüştürücü proje olarak gören ve bu anlamda toplumu radikal bir şekilde dönüştürmeyi hedefleyen, batılı mentalitede ivme kazanacak modernleşmeyi içselleştiren milli bir devlet kurmayı amaç edindiğini belirtir. Bu yönüyle toplumu Batı'yı esas alan bir modernleşme projesi ile onu bütünsel anlamda değiştirmek ve dönüştürmek ister. Ayrıca temas noktalarında erken batılılaşan Kemalist entelijansiya toplumdan kendini ayırır ve bu ilişkide kendisini ayrıcalıklı bir konuma koyar. Batının, Batı dışı üzerinde uyguladığı hegemonya periferal modernleşme hareketlerinde kurucu elitin kendi halkı üzerinde uygulamış olduğu iktidara dönüşür. İç- şarkiyatçılık, işte bu noktada işlevsellik kazanmaktadır. Devlet ve siyasal elitin dönüştüren ve aktif bir rol üstlendiği, toplumun ise dönüştürülen pasif bir nesne konumuna indirildiği bu yukardan modernleşme sürecinde yerel entelijansiya kendini Batılı medeni, rasyonel, modern bir birey olarak anlamlandırırken halkı ise cahil ve dönüştürülmesi gereken bir yığın olarak bakar. Toplumsal dönüşümün sağlanması adına soyut bir halk idesi durmadan yüceltilir ayrıca devlet ve toplum organik bir dünya tasavvuruyla özdeş kılınır. Dersim olayları rejimin kendini kurması toplumu dönüştürmesi, dönüştürürken de açmazı girmesi bakımından önemlidir. Dersim ötekileştirilerek bir nevi Cumhuriyetin Doğusu olarak tahayyül edilmiş bu bağlamda tuhaf gösterilmiş ve kolonileştirilmiştir. Bu söylem dönemin elitlerinin milleti tanımlarken kullandığı medeniyet kurucu ırk düşüncesiyle de uyuşmaktadır. Tarih tezinden temelini alan bu düşünce Türklerin dünyada var olan ilk medeniyetlerin kurucusu ve taşıyıcısı olduğu savına dayanmaktadır. Buna göre Türkler Orta Asya'da devlet kurmuş ve bütün dillerin kendisinden türediğine inanılan Türkçeyi bulmuşlardır. Kuraklık sonucu göç etmek durumunda kalınca da gittikleri yerlere medeniyet götürüp kendi uygarlık seviyelerine yükseltmişlerdir. Cumhuriyet'in bu şekilde kendini

tanımlaması ve Dersim olaylarının bu döneme denk düşmesi Cumhuriyet'in bölgeye medeniyet götürme çabalarına hızlı bir şekilde olanak vermiştir. Dersimde düzenlenen harekâtların ortak amacı buraya eşit vatandaşlık, Cumhuriyet nimetleri ve medeniyet götürmek olmuştur. Batı'nın kültürel kodlarını benimsemiş siyasi entelijansiyanın kendi ülkesindeki halka medeniyet götürürken sergilemiş olduğu tavır ve kullandığı dil Batı'nın sömürgelerindeki kolonilere medeniyet götürüp onları insanlaştırmaları sürecinde sergilemiş olduğu tavır ve dille uyuşur. Dönemin oryantalist eserlerinde -özellikle basında ve resmi raporlarda- yerli olarak adlandırılan halka karşı kızgınlık, ötekileştirme, aşağılama gibi hisler oluşur. Ötekini bizden biri halini getirme gerçekleştirilemeyen bir amaç olarak kaldıkça medeniyet projesinin içinde olan medeniyet savı zayıflar; onun yerine bu projenin zor tarafı yani şiddet devreye girer. Bu durumda kolonyal elitin içi, kendisine sunulan uygarlık nimetlerini reddeden yerliye duyulan kızgınlık ve öfkeyle dolar. Yerli mahkûm olduğu 'yer'de yaşam tarzında ısrarcıdır ve bu yerde hapsolme durumunu kabul etmektedir, Cumhuriyet entelijansiyanının Dersim'le kurduğu ilişki de buna benzer. İmparatorluk'un ihmal ettiği yere götürülen Cumhuriyet nimetleri kutsanır, ulus devlet paradigması dâhilinde bu nimetlerden yararlanmanın ön koşulu Türklüğü kabul edip asimile olmaktır. Ancak, bu süreçte, asimilasyon dayatıldığı oranda halkın tepkisi Cumhuriyet'in öfkesini arttırmıştır. Bu doğrultuda geliştirilen Türklükle özümsemiş ve eşitlenmiş eşit yurttaşlık tasavvuru, 'yerli'yi Cumhuriyet'ten uzaklaştırdığı oranda Cumhuriyet'i şiddete ve zora yöneltmiştir. Bu bağlamda da Dersim 1936 tarihli Tunceli Kanunu aracılığıyla hukuki anlamda bir koloni olarak tanımlanmıştır. General Alpdoğan'a vali -komutan ve Dördüncü Umum Müfettişi olarak verilen olağanüstü yetkiler bölgede tek adam yönetimin kurulmasını sağlamıştır. Getirilen bu yönetim biçimi Fevzi Çakmak'ın 1930 yılındaki raporunda dolaylı olarak dillendirdiği 'Dersim'e koloni yönetimi getirilsin' önerisinin uygulamaya geçmiş hali gibidir (Başaran İnce, 2014: 110-113).

Çakmak raporunda Dersimin okşanmakla kazanılamayacağını; silahlı kuvvetlerin Dersim'e daha çok tesir edeceğini, burda bulunan seyit, reis, bey ve ağaların Batı Anadolu'ya iskân edilmesini, yerli memurların Dersim'den uzaklaştırılmasını, atanacak yeni memurlara koloni yönetimi yetkilerinin verilmesini ister (Şimşir, 2009: 384-385). Dersim Türkiye'nin bir vilayeti olduğu halde Dersim Türkiye topraklarından ayrı bir yer olarak düşünülür ve buraya sömürge gözüyle bakılır, bu bakış açısı çok önemlidir; çünkü sömürgecilik dünyanın her yerinde akıllara baskı, jenosit, katliam ve zulüm getirir.

Sömürge bölgelerde bulunan kolonilerde yaşayan halkın en temel hakları bile inkâr edilir. Kolonileştirme zihniyeti bölgenin zora dayalı medeniyet götürmenin yanında bölgenin doğal kaynaklarının ve diğer zenginliklerinin Cumhuriyet'e açılmasını da öngürür. Dersim bölgesinin zeyginliklerinden, dönemin oryantalist belgelerinde sıkça söz edildiğini; ayrıca Dersim insanı ve toprağının Cumhuriyet için potansiyel bir zenginleşme kaynağı olarak görüldüğünü belirten Başaran İnce'ye göre; dönemin basınında, Dersimin bir iç koloni olarak terbiye edilmesi ve kaynaklarının ulus devletin kullanımına bırakılmasını içeren pek çok haber vardır. Buna ilişkin bir örnek şöyle aktarılmaktadır (Başaran İnce, 2014: 113, 115):

“ŞARKTA inşaat ve fenni tetkikler başladı. Zengin su ve madenler bulunuyor. İlerleyen askerlerimizin yol ve köprü inşaatı faaliyetleri süratle devam etmektedir. Dağlar, kayalar parçalanarak şoseler açılıyor, köprüler binalar kuruluyor. Merkezden gelen fen adamları, zirai, iktisadive coğrafi tetkiklerde bulunuyorlar. Bu tetkikatta Fransa'nın meşhur sağlık verici Vişi suyu ayarında sular bulunmuştur. Maden aramaları da müsbet neticeler vermektedir”.

Dersim'in Fiziksel fethinin yanında, dönemin gerek raporlarında gerekse de basınında Dersim ve Dersimlinin tasvir şekli iç-şarkiyatçılık temelinde kendini su yüzüne çıkarmaktadır. Kazım Karabekir 1918 yılında kaleme aldığı raporundan bir örnek (Başaran İnce, 2014:116):

“Dersim son derece kayalık, sarp ve geçilmesi zor vahşi yerler olup tarıma elverişli alanları azdır. Arazinin bu vahşeti Dersim ahalisinin mizacını etkileyerek hepsini vahşi ve hunhar (kan dökücü), insaniyet ve erdemden mahrum bir hale koymuştur”.

Oryantalist zeminde metinsel belgeler önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda metinsel bir argüman alan basının Dersim'e nasıl baktığını ortaya koymak oryantalist argümanın açılması açısından önemlidir. Bu bağlamda, dönemin basını, Dersim Meselesi'ni ırkçı bir milliyetçilikle self oryantalist öğelerin harmanlandığı düşünceler doğrultusunda anlamaya çalışmıştır. Bu bağlamda medenileştirme dersim olaylarında hegemonik bir söylem oluşturmuştur. Bu söylem meselenin etnik yönünü iptal etmiş, olayların sebebini mazlumun kişiliğinde bulmaya çalışarak anlamı ideolojik bir alana kapatmıştır. İç oryantalist bir söylemle Dersim harekâtının nedeni, cehalet ve medeniyetsizlikle mücadele olarak dillendirilmiştir. Biz öteki bağlamında konuyu değerlendirirsek burda

Dersim medeni olmama ve cehalet üzerinden, Cumhuriyeti ise medeni, modern olarak değerlendirilerek anlam hegemonize edilmiştir (Baran, 2014: 192).

Medenileştirme işlevine meşruluk kazandırılmaya çalışılırken 19. Yüzyılda bazı ırkların gelişemez konumunda olduğu şeklinde bir sabitleştirme stratejisinin kullanılması neticesinde Doğulu toplumların Batılı toplumlarla eşit olmadığı anlamını su yüzüne çıkarmıştır (Baran, 2014: 91). Daha önce de belirttiğimiz gibi dönemim oryantalist metinleri özellikle de basın, Dersim’i ele alırken medenileştirme argümanını kullanarak self oryantalist bir çizgide politika yürütmüştür. Bu bağlamda Dersim’in medenileşmesini önleyen çeşitli faktörler dile getirilmiştir: Bunlar gericilik, geleneksel otoritelere (ağa, şeyh , ve seyyitlere) olan bağlılık ve içine kapanık bir coğrafi bölge olarak kendini devam ettirmedeki direnişi (Baran, 2014:91). Şükrü Kaya’nın Tunceli Kanunu ile ilgili meclis görüşmelerinde yaptığı konuşma dönemin iç oryantalist milliyetçi yüzünü su yüzüne çıkarır (Beşikçi, 2013b: 19-20):

“...Halkı cahil biraz da toprağın fakirliği dolayısıyla halkı fakir olur ve elinde silah bulunursa tabii böyle bir yerde vukuat eksik olmaz. Böyle yerler her medeni memlekette bulunabilir. Fransa’da, İtalya’da, Yunanistan’da böyle yerler vardır. Burada zuhur eden vukuatlar müteaddit harekati askeriye icap ettirmiş ... Fakat bu harekati askeriye muayyen bir gayeyi istihdaf ettiği için asker geri alınmış, asıl harekati askeriye icap ettiren hastalık, ne tahlil ne tedavi edilememiştir. Yalnız hafifletilmiştir. Cumhuriyet devrinin, şiarı, esaslı ihtiyaçlarını esasından tedavi etmek ve asıl hastalığı tedavi eylemek olduğu için burada da medeni usullerle bir tedbir düşündü ve bu program ile memleketin her yerinde olduğu gibi buralarında Cumhuriyetin feyizlerinden istifade etmesini temin edecektir...”

Bu milliyetçi oryantalist konuşma içinde önemli şifreler barındırır. Burada “hastalık” diye kodlanan şey Kürtlük olup, harekâtın nedeni bu unsura bağlanmıştır; Kürt varlığı devam ettikçe operasyon kaçınılmazdır. Bu konuşmada Cumhuriyetin feyizleri kavramı da önemli bir şifedir. Buna kod bağlamında medeni olmanın ve medeni yöntemlerinin devreye sokmanın neticesinde Kanun tasarısı anlam kazanmıştır (Beşikçi, 2013b: 19-20). Görüldüğü gibi, Dönemin basınında da Dersim sürekli iç- oryantalist bir eksenle medeni olmamaya anlamsal olarak ideolojik bir anlamsal kapanmaya maruz kalmıştır. Bu bağlamda Dersim ötekileştirilerek kolonyal bir zihniyetin taaruzuyla karşı

karşıya kalmıştır. Durumu daha iyi tahlil edebilmek için dönemin gazetelerinden birkaç haber örneği sunmak yerinde olacaktır (Baran, 2014: 112-116):

“Dersimlinin vicdanı hurafelerin demir pençeleri içindedir (Haber, 18 Haziran 1937, s.7).

(M)asum insanların hayat ve kazancını avucunun içine almak onların yumruk kadar kafalarını loş vicdanlarını bir oyuncak haline koymak... (Haber, 19 Haziran 1937, s.3)”.

Biz öteki bağlamında, Dersim dönemin oryantalist metinlerinde insansızlaştırılmaya çalışılmıştır; yani onları ırksal anlamda geri olma, insani değerlerden yoksun olma gibi anlamlar içeren koyun, yılan vs. hayvanlarla simgeleyerek onları insandan başka bir şey olarak gösterme pratiğinde bulunmuştur (Baran, 2014: 120). İç oryantalist paradigma bağlamında, medyanın, Dersim’i ve Dersimliyi insansızlaştırmasındaki amaç onların olumlu özelliklerinin gizlemeye çalışmak ve yeniden inşa edilen bir kimliği onlara giydirmektir. Dersim bu şekilde ötekileştirilerek, ona yani ötekiye yapılan tüm eylemler meşru kılınmaya çalışılmıştır. Örneğin zehirli bir yılanın başını ezmek bir savunma haline tekabül eder ve yılanın öldürülmesini meşru kılmakta, ölenin yılan olması nedeniyle ölümün daha az acılı olmasını sağlamaktadır (Baran, 2014:120).

Yukarıda var olan zihinsel durum Dersim Meselesi’nde de söz konusudur. Bu durumda oryantal paradigma iktidarın tüm eylemselliklerini insanlara karşı değil de insan dışı bir varlığa karşı yaptığını dilendirmiştir. Bunu yaparken de dili ideolojik bir şekilde anlama kapatmıştır; yani olay bağlamında koparılmıştır. Bu şekilde medya okuyucunun sorgulama ve yorumlama gücüne sınır koymuştur. Dönemin gazetelerinden birkaç örnek vermek gerekirse:

“İnsan vahşi olunca bir şey görmeden ölür (Kurun, 18 Temmuz 1937; Baran, 2014: 120)”.

Onlarda zekâ denilen şey şikarını pençesinden kaçırmak, şikar olduğu pençeden kurtulmak için bazı canavarların gösterdiği inisiyaki halden başka bir şey addolunmamalıdır (Cumhuriyet, 29 Haziran 1937; Beşikçi, 2013b: 91)”

Yukarıdaki Cumhuriyet gazetesi örneğinde, Kürtlerin zekâ seviyesi hayvanların; daha doğrusu tam olarak neye benzediği bilinmeyen ve canavar üst boyutuyla kodlanan varlıkların zekâ seviyesiyle eş görülmüştür. Burda anlama kodlanan mesaj Dersimlilerin bir hayvanla aynı oranda akıllı olduğudur (Beşikçi, 2013b: 91).

Oryantalizmin Doğu’yu anlamlandırırken, onu kurarken onun akli eksikliğine dem vurduğunu belirten Baran’a göre, bu anlamlandırma biz öteki bağlamında Batı; zeki, akıllı olarak betimlerken Doğu ise negatif bir anlamla kodlanır. Bu kodlama iç oryantalist eksende kendini *cahillik* olarak gösterir. *Cahillik* Dersim Meselesi’nde de hegemonik bir söylem üzerine oturtulmuştur. Burda cahillik sadece bilgisizlik anlamında olmayıp çoğu oryantalist metinde medeniyetsiz ve ilkel anlamına da tekabül etmiştir (Baran, 2014: 127-128). Dönemin oryantalist metinlerinden yine örnek vermek gerekirse (Beşikçi, 2013b: 115):

“...bu halk tabakası her Kürt köylüsü gibi cahil ve ilkel bir halde yaşıyor, senelerden beri sadık kaldığı aşiret hayatından silkinip sıyrılamıyordu... Bölge halkı tam anlamıyla cahil köylü gurupları idi. O sıralarda ortaçağ hayatı yaşayan bu halkın, işlenmemiş dimağında milliyet ülküsü diye birşey yoktu...”

İç-oryantalist tema bir başka haberde 3 Temmuz da Latif Erenel tarafından kaleme alınmıştır (Erenel, 1937; akt. Başaran İnce, 2014: 132): *“Dometesi bilmiyorlar, gösteriyorsun ‘Ne güzel çiçekmiş’ diyorlar”*. Yine büyük erkânı harbiye reisinin (Genelkurmay Başkanı) mütalaalarında geçen bir bölüm aynı oryantalist bakış açısını ortaya koymaktadır (Bulut, 2013: 255):

“Dersim halkı cahildir. Şekavet ruhu hâkimdir. Bunurıla beraber şekavete, tecavüze, soygunculuğa asıl müessir rüeası (gerçek etken aşiret reisleri) olmuştur. Yolsuzluk ve tabii avariz (doğal engeller) bu hali devam ettirmiştir. Nüfus artmaktadır. Toprak ve maişet vasıtası azdır. Ekseriyet yoğurt ve kuru süt ile geçinir”.

Cumhuriyet dönemi Dersim politikalarının bir başka yönü ise, Dersim’de feodal bir yaşamın olduğu ve bu düzende yaşayan insanların öznel bireyselliklerini kaybeden insanlar olduğu algısına dayanmaktadır. Bu doğrultuda bu bireyler ağa, şeyh ve seyyitlerce koşulsuz bir şekilde tahakküm ve yönetime tabi tutulmuştur. Dersim politikasında geliştirilen bu söylem Dersim’de ortaya çıkan direnişin etnik yanını

bastırmaya yöneliktir. Ayrıca bu söylem toplumsal dokunun temel mekanizmaları olan aşiret reisleri ve dini önderlerini göçertip, fiziki anlamda yok ederek toplumsal dokunun bozulmasını da hedeflemiştir. Basın pratikleri Dersimlileri bu şekilde ağaya şeyhe bağımlı bir nesne konumuna indirirken onların kendilerini yönetemedikleri ve bu yüzden yönetilmeleri gerektiğini anlamsal olarak kodlar. Bu söylem oryantalizm söylemle kesişir; çünkü oryantalist söylem de Doğulu'nun bağımlı ırktan olduğunu, Doğulu'nun kendi için neyin doğru neyin yanlış olduğunu anlayamayacak kadar cahil olduğunu ve bu yüzden onun Batı tarafından yönetilmesi gerektiğini söyler (Baran, 2014. 144-146). Dersim bağlamında İsmet İnönü'nün Başbakanlık imzasıyla TBMM Başkanlığına gönderdiği yazı durumun daha iyi idrak edilmesini sağlayacaktır (Beşikçi, 2013b: 43-44):

“...İçtimai hayatları diğer vatan parçasındaki vatandaşlara göre dun(aşağı) bir seviyede olan vatandaşlarla meskün ve çevresi ilişik haritada gösterilen vatan topraklarında, gerek idari ve gerek adli bakımdan çok güzel semereler veren Cumhuriyet kanunlarımızın tecrübeler neticesinde arzu edilen faydaları temin ettiği görülmüştür. Kendilerini bir takım ağaların, mütegalibelerin nüfuz tesirlerinden korumaya muktedir olmayan hatta cehaletleri yüzünden bu gibi kimselerin içlerinde meydana gelmesinde bilmeyerek, istemeyerek, dolayısıyla sebep olan bu zavallı halkı hükümet daha yakından vesayeti altına almaya ve olgun vatandaşların kanunları anlayarak onları mütakabilen riayet ederek kendilerine koruyabildikleri haklarını nıralarda hükümet cihazlarıyla kesin, kati ve yakından koruyacak tedbirler almaya lüzum vardır...”

Bu konuşma içerisinde önemli kodlar bulunmaktadır. Burada sözü geçen ‘vesayet’ kavramı emperyalizmin/sömürgeciliğin araçsal yöntemlerinden bir tanesini oluşturmaktadır. Nitekim yirminci asıra girerken dönemin büyük emperyalist Avrupalı devletleri başta Afrika olmak üzere dünyanın pek çoğrafyasında bulunan halkları sömürgeleştirmek adına bu kavramı söyleme aktarmışlardır. Afrika’da yaşanan milletleri negatif sıfatlar (akılsız, cahil, açiz v.s.) altında konumlandırılan bu sistematiğe göre, bu milletler kendilerini idare etme kabiliyetinden yoksundur. Bu kabiliyetin yaradılıştan geldiğini savunan bu düşünceye göre, medeni anlamda üst seviyelerde olan devletlerin bu beceriksiz, akılsız, cahil ve kuvvetsiz halkları temsil edip idaresi gerekir (Beşikçi, 2013b: 44). Bu düşünce *uygar* yönetimlerin kontrolü altına giren bu milletlerin medeni

ve bağımsız olma fırsatı kazandığını öne sürer. “Vesayet” kisvesi altında kendini şirin göstermeye çalışan bu sömürgeci anlayış, oryantalizmin karanlık yüzünü temsil etmektedir. Bu bağlamda, Dersim’e bakışta, bu emperyal anlayışın farklılaştığı görülmektedir; çünkü bu coğrafya egemen hükümetin toprağı sayılmakta ve burda yaşayan Kürt ulusal varlığı bütünsel anlamda yok edilmeye çalışılmaktadır. Bu süreç içinde hem oryantalist hem de kolonyal tutumlar barındırmaktadır.

İbrahim Tali beyefendinin 1931 senesi sonunda Dersim hakkındaki 21/12/1931 tarihli ve II. Kalem 3316 No'lu raporundaki mütalaası şu şekildedir (Uluğ, 2007: 128; Bulut, 2013: 248, 288):

“..Her türlü tehlikeyi göze alarak ağasına nefisini teslim etmiş olan bu zavallı, düştüğü derekeden kendini kurtaramaz. Ağanın kayıtsız şartsız esiridir. Her aşiret ve kabile reisinin böyle birçok adamı vardır, işte icra vasıtaları bu zavallılardır.

...Tunceli'nin en fena alışkanlıklarından birisi esrara düşkünlüktür. Esrarı seyitler yayar ve kullanırlar. Esrar içenlerin gam ve kasavetten uzaklaşacağı düşünülür. Dersim kadınının esrar içtiği söylenir, 'dem tutuk' diye övünürler. Seyit esrarla uyuttuğu Dersim vicdanını daha iyi kullanacağını bilir.

...avam halk reis, şeyh, bey ve ağanın esir ve bazicesidir (örneğidir). Şekavet bunların teşvikileridir”.

...Tarihi rolleri hitam (son) bulduktan sonra hayat sahnesinden çekilmeyen, yaşamakta ısrar eden her teşekkül gibi aşiret reisliği ve hele de seyitlik nüfuzları altında tuttıkları halkın sırtından geçinen muzır birer varlık olmuşlar ve adeta Dersim'i hariçte katl, gasp ve serkeşlik hayatı üzerine müesses (kurulu) bir cinayet yuvası şeklinde tanıtmışlardır. Çalışmadan kolayca yaşamak maksadında seyit ve ağa müşterektir. Seyit hariç ile teması ancak çapul ve yağma sebeplerine inhisar hakkı bir çeşit hurafelerle ruhan müzahanyette (ruhları uyanık) tutar. İradesi mefluç (felçli) ihtiyarını meslub (seçeneğini çarpılmış/çalınmış) bir hale getirir. Reis bunları şahin ve doğan terbiye eder gibi talana hazırlar. Dersimli çapulcu ise artık gözüne kestirdiği davara saldırmak için onun kendine veya ağasına ait olup olmadığını düşünmeğe lüzum görmeyen bir otomandır (robot)”.

Burda da görüldüğü gibi Dersimli kendi kendini yönetememektedir. Bu yüzden halk seyite, ağaya, şeyhe, beye muhtaç daha doğrusu mahkûm kalmış ve sonuçta yine onlar tarafından sömürülmüştür. Bu bağlamda dönemin oryantalist-kolonyal-milliyetçi metinleri hükümetin Dersim'e müdahale etmesi gerektiğini söylemiştir. Bu bağlamda yine dönemin Yeni asır gazetesinden bir örnek vermek yerinde olacaktır (Yeniasır Gazetesi, 18 Haziran 1937; akt. Baran, 2014: 148):

“Dersim Nihai surette temizlenmesi ve Dersimli fakir halkın ve köylünün sefil ve menfaatperest derebeyleri elinden kurtulmasıyla düşmanlarımızın memlekette amellerine alet edebilecekleri hiçbir nokta kalmamış oluyor”.

Uluğ da, Dersimlinin baş belasının seyit olduğunu ve bu kişinin Dersimlinin her şeyini sömürdüğünü söyler (Uluğ,2007:91). Oryantalist söylemde seyit, cahil ve tembel bir kişi olarak betimlenmektedir. Dersim de seyitin kutsal olduğunu dile getiren Uluğ, seyidi memnun etmemenin cezası olarak insanların beddua aldığını ve aforoz edildiğini dile getirir. Seyitler'e itaatsizlik edenlerin Allah tarafından cezalandırılacağı yönünde efsaneler olduğunu söyleyen Uluğ, bu bağlamda seyitlerin Dersimlinin vicdanını, hurafelerin demir pençesine sıkıştırıldığını öne sürer (Uluğ, 2007: 93-94). “Derebeyi ve Dersim” adlı eserinde Uluğ, Cumhuriyet'ten önce Dersim'i terbiye girişimlerinin hep yarım kaldığını ve bu yüzden Dersimlinin şımardığını, seyitlerin bundan faydalanarak bir yalanla halkı devletten uzaklaştırdığını dile getirmiştir. Uluğ, Dersim'in kendiliğinden adam olamayacağını, bu görevi devletin yerine getireceğini dile getirmiştir. Bu bağlamda Dersimliyi adam etmek için yapılmasını gerekenleri Uluğ milliyetçi kolonyalist bir tavırla şöyle dile getirir (Uluğ, 2007: 68-70):

“Dersimli, Dersim coğrafyasında bir şeydir. Dersimli o dağlardan uzaklaştı mı, Türkiye'nin her köşesinde onunla teker teker her vatandaş boy ölçüşebilir. Dersim'in önce tırnağını sökmeli, elindeki silahı almalı, başlarındaki zorbalarla, zorba olabilecekleri ovalara çekmeli ve ondan sonra görmeli, Dersim 'le Kayseri 'nin farkı var mı?...”

Oryantalist çalışmalarda kullanılan kadın imgesi, dönemin Dersim olaylarında Dersimli kadın üzerinden okunmuştur. Doğulu kadın oryantalist çalışmalarda cinsel arzuyu ve tuksaklığı temsil etmektedir. Kadın, çoğu zaman, Doğu'nun anlamsal inşasında görsel bir nitelik arz eder. Bu doğrultuda kadının peçesiz olup olmaması, doğunun görsel bilgisinin inşasında önemiyet arz etmektedir. Burada var olan kadın

sadece bir kadın değildir; aynı zamanda Doğulu bir kadındır. Bu minvalde, Doğulu kadın bir taraftan kadın olarak ötekileştirilirken aynı zamanda Doğu'nun ötekileştirilmesinde de kullanılan bir araç olarak işlev görür; çünkü kadının öteki olarak kodlanması Doğu'nun öteki olarak kodlanmasına tekabül eder. Cumhuriyet döneminin bu sürecinde basın, Dersim'li kadını genellikle şehvet düşkünü olarak ötekileştirir. Dersimli kadın hakkında geliştirilen bir diğer oryantalist söylem ise, Dersimli kadının peçeli olduğu söylemidir. Basın bu söylemiyle Dersimli kadının özgürlüğünden mahrum olduğunu ideolojik olarak anlama kapatmıştır. Bu doğrultuda inşa edilen yeni anlam biz öteki bağlamında bütün Dersimlileri hegemonik bir söylemle kötüleştirmiştir. Dönemin oryantalist metinlerinde bu bakış açısı açıkça görülür (Kurun, 31 Temmuz 1937; akt, Baran, 2014: 165):

“Dersim’de kadının mevkii gayet gariptir. Bazan bilâ kaydı şart erkeğe hâkimdir, çok defa da tam manâsile erkeğin esiridir. Burada evlenme, kız kaçırmakla ifade edilebilir... Çünkü rıza ile kız almak mümkün olamaz... Dersim’de gayri meşru münasebet sık sık vuku bulur. Yalnız şuna işaret edeyim ki Dersim kadınları kendilerine mensup olmayanlara katiyen görünmezler. Hele yüzlerini hiçbir suretle göstermezler. Tunceli seyahatinde kadınların yüzlerini göstermemek için diğer mahrem yerlerinin açık kalmasına eheminiyet vermiyerek yüzlerini kapamağa çalıştıklarını gördüm... Gayri meşru münasebet bazen affedilir. Esasen kadının böyle halleri görmezlikten gelinir. Kadınlarda mümkün olduğu kadar aleniyete koymazlar. Fakat dile düştükten sonra cemaata müracaattan başka çare yoktur”.

Burda da görüldüğü gibi hegemonik söylem bir alt karaktere göndermede bulunarak tüm Dersimlilerin bu alt karakterden ibaret olduğunu dillendirmiştir. Dersimli kadını oryantalist bir bakış açısıyla ele alan bir başka örnek Uluğ'un “Tunceli Medeniyete Açılıyor” adlı eserinde yer alır (Uluğ, 2007: 123):

“Tunceli kadını erkekten kaçmaz, öteden beri kaçgöç işinde bir bağınazlığı yoktur. Ama kılığı kıyafeti Dersimliye benzemeyen birine rastladılar mı, yüzlerini ilkin o yabancından saklarlar, biraz konuştuktan sonra bu yabaniliği bırakırlar”.

Cumhuriyet dönemi hükümeti, operasyonu yaparken bu operasyonu meşrulaştırmak için Dersimlinin dinini söylemsel olarak hegemonize etmeye çalışmıştır. Söylemsel pratik, Dersimlinin İslam'dan uzak olarak kodlanmış ve bu şekilde İslamiyet araçsallaştırılarak bir cihat algısı oluşturulmuştur. Oluşturulan bu cihat algısı, Dersimlinin

Kürdi özelliğiyle birleştirildiğinde zaten operasyon doğallaşmış ve meşrulaşmıştır. Bu bağlamda dönemin hükümeti ideolojik aygıtları vasıtasıyla, kolonyal oryantalist bir tavırla, Dersimliyi mercek atına almış, ona dair inaçları ve kutsalları hedef almış, egzotikleştirmek suretiyle kendi gerçekliğinden koparmış ve ötekileştirmiştir (Uluğ, 2007: 134, Uluğ, 2009: 32,35):

“...Dersimli rüyaya inanır, birçok hakikatlerin insana rüya şeklinde ulaştığı kanaatini taşır. İyi insanların rüyası rahmani, kötü adamların rüyaları şeytanidir... Dersim’de muskaya inanan yoktur, fal da yaygın değildir. Dersim evlerinin tavanlarında tıpkı kendileri gibi mağara hayatı yaşamış olan Eshabı Kehf’in adlarına rastlayanlar olmuştur.

...Dersim dininde Orta Asya’dan gelen kabilenin getirdiği totem dininin tesirleri, tabiat dininin tesirleri hakimdir.

Dersim’in dört köşesinde cins ve türü hatıra hayale sığmayacak kadar çeşitli totem serpilmiştir. Seyit, onu canı gibi beklemiştir. Bu tembel aç sürünün beklediği totem ya bir eski papuç, ya yıkık bir duvar, ya bir mezar taşı, ya bir paçavra parçası veya eski bir odundur.

...Küçük kafalı Dersimli yazın cehennem güneşi altında yanarken bir kaynak görünce ona da tapmaya başlar... ”

Şevket Süreyya’nın Kadro dergisinde Dersim’e yönelik kaleme aldığı bir yazıda yine oryantalist bakış hakimdir:

“Eski Türklerde din bir gönül rabitası idi. Hâlbuki Kürt tekkesinde asolan koyu bir dinsizliktir. Burada din, dejenere bir putperestliktir. Bu putperestlik unsurlarını, biraz İslamdan evvelki İran dininden, biraz da Arap hegemonyasının Şark’taki sukutundan sonra, bilhassa İran’da İslamlaşmaya karşı meydan olan dini irticalardan, İslamlaşmanın batini anarşisinden ve bunların bozulmuş kalıntılarından alır”.

Yukarıda da görüldüğü gibi oryantalist zeminde işlevsellik kazanan bu metinsel okuma, Kürtlerin dinini de ötekileştirmiş, gerçekliğinden koparmıştır. Kürtleri feodal pratikler altında düşmanlaştıran, kendine karşı bir tehdit olarak anlamlandıran bu düşünceye göre, bu feodalizmin amacı Türklerin kültürel öğelerinin; dilinin, dininin,

özgür düşüncesinin varlıksal yönüne son vermektir (Beşikci, 2013c: 126). Oryantalizmle soslanmış bu milliyetçi düşünce, kısaca bize Türklüğün varoluşunu anlamlı kılan değerlere karşı tehdit niteliği taşıyan vahşiliği, cahilliği, geriliği, iptidailiği ve toprağa dayalı koyu bir esareti içinde barındıran bu Kürt feodalitesine karşı savaşıma vazifesini kendine yüklemiştir.

Dersim'in İç-şarkiyatçı bir söylem ile betimlenmesinin bir diğer biçimi Said'in *dışsallaştırma* olarak tanımladığı bölgenin egzotikleştirilmesi ve bir merak ögesi haline getirilmesidir (Başaran İnce, 2014: 117). Dışsallaştırma, şarkiyatçının şarkı betimlemesi konuşturması Şark'ın örtük gizli yönlerini açığa çıkarıp Batı için anlaşılır kılmasıdır. Bu doğrultuda Dersim'e dönecek olursak Cumhuriyet döneminde Dersimlinin inanışları, adetleri, kısaca yaşamı antropolojik bir ölçekte mercek altına alınır ve sanki başka bir dünya insanıymış gibi yargılanır (Başaran İnce, 2014: 11). Dersimlinin fiziki görünümü bile merak konusu olmuştur (Beşikçi, 2013b: 91):

“Teneffüs ve kan cihazları tunçdan sağlam ve kemik ve adaleleri çelikten farksızdır. Ben 60 okkalık tuz çuvalını sırtlayarak ağasının tırıs giden katırının arkasından giden, 200 metrelik bir dağa ağasile konuşa konuşa tırmanan ve taşıdığı 100 okka yükün üzerine 70 okkalık bir adamı oturtup sel gibi akan bir dereye beline kadar girerek sarsılmadan geçen Dersimliler gördüm”.

Dersimlinin hayat tarzının egzotikleştirilmesi zaman zaman aşağılanmalara varan ifadelerin kullanılmasına neden olduğunu belirten Başaran İnce'ye göre, İsyanın nedenlerinin iptidai hayata biçimine bağlanması ulus devletinin medeniyet götürme projesine meşruluk kazandırmıştır. Nitekim burada yaşayan insanları hayatı, hayat değildir bu bakış açısına göre. Bu doğrultuda Dersimlinin yarı -vahşi olarak betimlenmesi onu insanlık dışına atmanın ve insanlıkta alçatmanın önemli bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Kolonyalist söylemde de var olan insanlıkta alçaltma, insanlık dışına atma öteki'ni marjinalleştirirken kolonicinin eylemlerine meşru bir zemin kazandırır (Başaran İnce, 2014: 119-120). Şevket Süreyya'nın Kadro dergisinde Dersim'e yönelik kaleme aldığı bir yazıda, Osmanlı döneminde ele geçirilemeyen Dersim bölgesinin Cumhuriyet ile birlikte ele geçirildiğini belirtmektedir. Bunu yaparken Kemalist ikdidarın eylemlerine meşruluk kazandırmak için Kürtleri ıllellikle ve iptidai hayat kavramları altında işaretlemektedir (Beşikci, 2013c: 122-123):

“...Yeni Türkiyenin bu yerlerde eski Osmanlı imparatorluğundan miras aldığı şey zaptolunamamış, egemenlik altına alınamamış, bir toprak parçası üstünde, tecanüsünü bulmamış bir iptidai cemiyettir. Bu cemiyetin dahili ve iktisadi münasebetine hakim olan usüller ve şekiller, geri ve menfur bir derebeyliğin vahşi usulleri ve şekilleriydi”.

Avrupalı sömürgeci güçler emperyal politikalar doğrultusunda ele geçirdikleri yerlerde bulunan insanları medenileştirme vazifesini kendilerine yüklediklerini belirten Beşikçi, daha sonra Türkiye de bu kavramlara başvuduğunu savunmuştur. Buna göre sömürgeci güçler tahakküm süreçlerine tabi tuttuğu milletleri cahil, vahşi, ilkel, geri sıfatları altında anlama kodlarlar. Bu oryantalist paradigma doğrultusunda sömürgeci gücün, bu milletleri medeni kılması zorunluluğu doğmaktadır. Burada da görüldüğü gibi medenileştirme kavramı aslında oryantalizmi karanlık yüzünü; sömürgeciliği meşrulaştıran tarafını deşifre etmektedir (Beşikçi, 2013c: 148). Oryantalizmi içselleştiren bu radikal milliyetçi anlayış Kürtleri ilkel geri ve vahşi sıfatları altında sabitleyerek ötekileştirmiş kendini ise medeni olmanı gereklerini yerine getiren ilerici bir aktör şeklinde kurgulamıştır (Beşikçi, 2013c: 124-125):

“Derebeylik nizamı tarihten çok eski devirlerinden beri, her yayıldığı yerde, gerek istihsal vasıtaları, gerek toprak gerekse sanat mahsülleri üstünde Türk müstahsilinin fiili mülkiyetine dayanan, serbest bir iktisat nizamı kuran Türklerin içtimai ve hukuki ananelerine zıttır. Eski Türk hukuku her Türkün ocağına, sürüsüne ve toprağına tasarrufuna dayanır. Bunun içindir ki, biz gittiğimiz yerlere, hiç olmazsa kendi ırkımızdan olanlar için, daima şahsi mülkiyeti ve küçük çiftliği götürdük. Bunun içindir ki ocak ve bacasında duman tüten bir yurt, Türkçede istikrarın, emniyet ve nizamın sembolüdür. Fakat Kürtlük bir iktisadi rejimdir ki esasında, herşeyden evvel koyu bir toprak köleliği, yani müstahsilin yurtsuzluğu ve topraksızlığı yatar”.

Milliyetçi oryantalist zeminde Kürtlerin varoluşsal yönü gerçekliğinden koparılmış ve oryantalizm temelinde bir metinsel okuma neticesinde Kürtler ötekileştirilmiş ve insanlık dışına atılmıştır. Bu bağlamda Kürtlerin, ne Kürtçeyi ne Türkçeyi konuşmadıklarından söz edilmektir; lakin her insanın pratik hayatta anlaşabilmesi için bir dile ihtiyacı vardır ve bu insan olmanın bir gereğidir. Kürtler ise

dilsiz kılınmak suretiyle bu özellikten mahrum kalmış ve canavarlaştırılmıştır (Beşikci, 2013c: 128-129):

“Kürt geçinen, fakat ahalisi Kürtçe bilmeyen köyleri hatırlıyorum. Ahalisi Türkçe unutan, fakat Kürtçeyi de bellemeyen, ihtiyarları Kürtçe konuşan, fakat gençleri Türkçe bilmeyen ve Türkçeyi bırakmalarının tarihi ancak, 50, 30,20, hatta 5 - 10 sene evveline irca edilen Kürt köyleri hatırlıyorum. Ermeni unsurunun çekilişi, fakat bırakılan boş yerlerin Türk muhacirleri tarafından durdurulamayışı, birçok yerlerde yayla ve dağ unsuru olan derebeyinin ova ve geçit köylerine indirmiştir”.

Beşikci, Kemalist entelejansiyanın genel anlamda biz öteki bağlamında Kürtler ve Türkler arasına bir sınır kattığını belirtir. Buna göre, Türkler uygar hayatının gereklerini yerine getiren bir millet iken; Kürtler ilkel, cahil, geri sıfatları altında işaretlenmiş, bu da yetmezmiş gibi Türklerin maddi ve manevi değerlerine el koyan bir canavar şeklinde anlama kodlanmıştır.

İnsanlık dışına atmanın bir başka örneği Dersimlinin yaşamış olduğu evleri “in” meteforuyla kullanmaktır. Dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak’ın Birinci Umum Müfettişlik raporları arasında olan irdelemesinde Dersimlini yaşamış olduğu iptidai hayat tarzını bir antropolog edasıyla okumaya çalışır (Başaran İnce, 2014: 120) . Bu bağlamda bir örnek vermek gerekirse (Bulut, 2013: 256):

“Halkın oturduğu evler tepeden delikli bir indirdir. Yatmak, oturmak, ekmek pişirmek, hülasa bütün ihtiyaç için bir tek oda ile yanında samanlık ve ahırdan ibaret mağaraya benzeyen yerlerdir. Giydikleri koyun ve keçi kılından şalvar ce cepken, kadınlar şalvar ve üç peşli entaridirir. Bu şekilde yaşayan halk seyitlerin reislerin birer esiridir”.

Dersimli hakkındaki egzotik merak ve dışsallaştırma pratiğinin bazen pornografik bir seyir izlediği söylenebilir. Said’in *örtük oryantalizm* olarak tanımladığı ve fanteziler rüyalar arzu, görüntüler ve korkuların yer aldığı bilinç dışına tekabül eden bu alan Doğuyu bir bilgi nesnesi olarak kavramanın yanında onu bir arzu nesnesi olarak algılamıştır. Başka bir deyişle oryantalizm, Doğuya dair bir sistematik bilgi ve keşfetme sürecini kapsayıp onu bilginin bir nesnesi haline getirme işevi görürken (*açık oryantalizm*), aynı zamanda hayaller, sözcükler, görüntüler, rüyaları içine alan bir

bütünsellikte doğal bir hal alır ve otoriteyi bu bağlamda doğallaştırır (*örtük oryantalizm*). Aşağıda vereceğimiz örnekte Batı'nın Doğu'yu bir arzu nesnesi olarak gören gözü kendini isyanın lideri olan Seyit Rıza'nın karısına bakışta ele verecektir. Keşfedilip fethedilecek ülke ve kadın öğelerinin iç içe geçmişliği oryantalizmin iç şarkiyatçılığa bırakmış olduğu bir mirastır (Başaran İnce, 2014: 123).

“Seyid Rıza'ya karısı Besi tarafından teslim olmaması için mütemadiyen telkinler yapıldığı bildirilmektedir. Üç etekli kaftan üzerinde beline Trablus kuşağı, başında gümüş ve ipek püsküllü fel, ipek sırmalı cepkinli çok artistik kıyafetle genç Besi, yetmişlik sergerdeyi teshir ve teşyie muvaffak kılmaktadır Cumhuriyet, 28 Haziran 1937; başaran İnce, 2014: 123-124)”.

Dönemin basınında, Dersime düzenlenen hareketin asayiş boyutundan çok medeniyet götürme, terbiye ve ısla etme yönü ağır basmaktadır. Bu düşünce kendini Cumhuriyetin kurucu ideolojisinde bulmaktadır; yani eski geri olanı yıkmak bunların yerine yeni ileri medeni modern olanı getirmek (Başaran İnce, 2014:128). Cumhuriyeti medeniyet götürme projesinde önemli olan bir başka nokta ise, ilkel dağlı Dersimliden Cumhuriyete yakışır modern bir vatandaş yaratmaktır; bu düşünce iç-şarkiyatçılığın bir başka boyutudur (başaran İnce, 2014: 132). Burada medeni ve modern Cumhuriyet karşısında ötekileştirilen ve uygarlaştırma misyonu adına uğradığı her hür haksızlığa katlanmak durumunda kalan bir Dersimli Portresi karşımıza çıkmaktadır. Yol kesme, çapulculuk ve hırsızlıkla geçinen Dersimliye insanıyeti öğretmek medenileştirmenin temel yapıtaşlarından (Cumhuriyet, 18 Haziran 1937; akt. Başaran İnce, 2014: 132):

“...Görülebilecek mukavemet şaillerine karşı alınacak hareketlerde devletçe tutulan esas genelrahim ve şefkattir. Maksad bir kıt'a halkını tamamen tenkil ve istisal etmek değildir, bilakis onları medeni bir hayatın nimetlerinden müstefid kılmaktır... Hükümet ergeç bu cahil dağlılara hayatı nauskarane çalışarak kazanmanın şerefli ve zevkli yaşayış olduğunu ispat etmiş olacaktır”.

Yol, mektep, jandarma ve idare teşkilatı, Cumhuriyet'in ülke genelinde otoritesini sağlayan sembolik iktidar araçlarıdır. Bu araçlar aynı zamanda modernleşme projesinde de etkinliklerini ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda Cumhuriyet'in merkezileşme çabaları Şark 'ta uygulamış olduğu ve devam ettirdiği medeniyet projesi ile doğrudan ilişkilidir (Kurun, 3 Temmuz 1937; akt. Başaran İnce, 2014: 136).

“Yol, kışla, karakol ziraat, makine, telefon... bir tek kelime ile medeniyet kadrosu Tunceli’ne Cumhuriyet damgasını vuruyor... Artık Tuncelinde silah sesi yerine radyo sesi, telefon, destere ve çekiç sesigeliyor. Tunceli Ankara kadar bizim olmuştur. Yalnız Tuncelinde değil, bütün Şark ellerinde kalkınma hareketi inkişaf etmektedir. Ağrının Katamero kazasında bir ilkmekteb binasına 11 bin lira sarfedilmiştir” .

Cumhuriyet’in bu oryantalist kolonyalist bakış açısı uzun yıllar boyunca devlerin Kürt sorununu bakışını da etkiler. Bu bağlamda şunlar söylenebilir: Bu oryantalist – milliyetçi paradigma bölgedeki tek problem olarak ağaların ve beylerin boyunduruğunda olan feodalizmin yaratmış olduğu cahillik ve ilkelliği görmüştür. Bölgede var olan sembolik devlet otoritesinin ve bu otoritenin almış olduğu iktisadi ve idari gibi tedbirlerin kimlik taleplerini bastıracağı tahayyül edilmiştir. Doğuda gerçekleştirilen fiziki ve kültürel kıyım Cumhuriyetin Doğu’ya medeniyet götürme projesi sayesinde meşru bir zemine kavuşmuş bu şekilde kıyım meşrulaştırılmıştır (Başaran İnce, 2014: 136). Dönemin yazılı basınından alınan bir bölüm Cumhuriyetin bölgeye bakışını ve bulduğu çözümleri şöyle aktarır (Tan, 17 Haziran 1937; Başaran İnce, 2014: 137):

“...Hükümet kendini bir hastalıklarşısında görüyor ve bunu esaslı tedavi tedbirleriyle ortadan kaldırmayı düşünüyordu. Şekavedin ilk sebebi olan iktisadi dertleri kaldırmak, halka iş bulmak, silah toplamak, mektep ve süratli ve katiadalet bu tedbirlerin arasında bulunuyordu. General Doğan tedavi prensibini çokmiyi kavramıştır. Aldığı tedbirlerin hepsinde isabet vardır. Yeni idare köylü halk için inanılmaz bir saadet olmuştur. Ağaların tagallübü ortadan kalkmış köylüyü esir gibi kulullanan, malını yok pahasına alan, kendisine muhtaç her şeyi yüksek fiyatla satan tefeciler ortadan kalkmıştır” .

Bu dönemdeki zihniyet daha önce de üzerinde durduğumuz oryantalist bir milliyetçilikle soslanmış Kolonyal bir zihniyete tekabül eder. Dönemin oryantalist ırkçı yazarları kimi zaman milliyetçiliklerine yenip düşüp iktidarın kodlamak istediği gerçekliğe aykırı olarak Dersimin aslında Kürt olduğunu ifşa etmişlerdir. Örneğin, “Tunceli Meselesi Hakikatle Yüzleşme” adlı gazete makalesinde bu durum şöyle kaleme alınmıştır (Cumhuriyet, 29 Haziran 1937; akt. Beşikçi, 2013: 90):

“Dersimlileri Türk sananlar var... Ben de onları hiçbir zaman Türk olarak saymıyorum. Türkte bedevilik, iptidailik, vahşet merhametsizlik ve kan içicilik

seciye halinde mevcut olamaz... Bunlar –benim kanaatimce-tarihin pek eski zamanlarından beri sarp dağlarda tanınan ve el değmediği için (bitmiş, tükenmiş) olmayan hususi bir ırktandır”.

Netice itibariyle Kürtlerin geçmişten günümüze ele alınışında değişmeyen en önemli faktör Türklerin üstünlüğünü vurgulayan iç şarkiyatçı bakış açısıdır. Bu bakış açısına göre Kürtler iptidai bir topluluktur, Türkler ise Kürtlere eşit yurttaşlık ve medeniyet götürmek isteyen bir millettir. Bu oryantalist söylem içerisinde ırkçılıkla soslanmış milliyetçi bir dil taşımaktadır. Bu bağlamda Dersim harekâtı, Dersim’de Kürtlük içinde eriyen öz Türklerle Türklüklerini hatırlatmak, onlara medeniyet götürmek amacı doğrultusunda yapılan bir eylem olarak olarak anlamlandırılır (Başaran İnce, 2014:186). Batı düşüncesinin zihinlerde kurduğu üstünlük, Türkiye’de moderleşme sürecini bir terbiye etme söylemine dönüştürmüştür. Bunun sonucunda Cumhuriyet düşüncesinin politik ereği olan eşit yurttaşlık ilkesi medenileştirme ve Türkleştirme hedefleri doğrultusunda ertenmiş hatta bu amaç için feda edilmiştir. Kürtlere karşı devreye sokulan iç-şarkiyatçı ve ırkçı bakışın tarihsel nedenlerini burda aramak gerektiğini belirten Başaran İnce’ye göre, bu iç-şarkiyatçılık söylem temelinde, halka uygulanan şiddet uygulamalarına, orada yaşayan halka eşit yurttaşlık götürmek ve bölgeye modernleştirmek amacı doğrultusunda meşrutiyet kazandırılmıştır. Cumhuriyet yıllarca iptidai kalmış bölgeleri modernleştirme ve terbiye etme misyonunu kendine yüklemiştir. Başaran incenin de vurguladığı gibi, Dersim bu anlamda bir laboratuvar işlevi görmüş ve modernleşme politikalarına direndiği oranda bölge asimile ederek zorla modernleştirmeye tabi tutulmuştur. Modernleşmeye gösterilen bu ayak direme aynı zamanda bu uygulamalara meşruluk kazandırmıştır. Yurttaşlıkta eşitlenmenin ön koşulu olarak asimilasyon ve zorunlu iskân kabul edilir. Devletin bölgede uyguladığı zora dayalı politikalar, imtiyazsız sınıfsız, kaynaşmış bir kütle yaratma gayesinin eyleme sokulmuş haline tekabül, eder (Başaran İnce, 2014: 186). . Sonuçta tüm bunlar, Türk ülkesinin yekpareliği, kültür ve dil alanında homojeniteyi içselleştiren bir toplumla eşit görülmesine yol açmıştır.

SONUÇ

Oryantalizm, Doğu üzerinde araştırma, inceleme yapan, analizlerde bulunan bütün saiklerin, Doğu hakkında geliştirmiş olduğu davranışlara, stereotiplere, görüşlere ve uygulamaya sokmuş olduğu sistematik yönetim biçimine tekabül etmektedir. Kısaca oryantizm Batı'nın Doğu'ya hakim olmak için geliştirmiş olduğu akademik bir stratejidir. Bu bağlamda oryantist de Doğuyla ilgili bilgi üreten, araştırma yapan herkestir.

Sömürge sonrası dönemde, Müslüman coğrafyasında ve Dünyanın pek çok yerinde bulunan ulusalcı entelijansiya, modernlik ve ilerleme kavramları doğrultusunda eylemlerine meşruluk kazandırarak milliyetçi ve otoriter içsel uygarlaştırma misyonlarını yerine getirmişlerdir. Bu uygarlaştırma misyonu yerine getirilmeye çalışılırken çoğu zaman etnik temizliğe varan uygulamalar yapılmıştır. Post kolonya milliyetçi elitler bu uygarlaştırma görevini yerine getirirken oryantist paradigmalardan hareket etmişlerdir.

Bu bağlamda sömürge sonrası dönemde Doğu, oryantalizmi modernizasyonun bir aracı olarak içselleştirilerek kullanmıştır. Bu durum iç oryantalizm olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda İç oryantalizm kavramı, Doğulu toplumların kendi toplumsal miraslarını Batıyı örnek alarak anlamlandırması, inşa etmesi ve yeniden incelemeye almasıdır.

Türk modernleşme süreci, iç/self oryantalizm ve milliyetçi paradigmlar ile şekillenmiştir. Bu süreçte yeni bir ulus kurmak adına, tek bir toplumsal değerleri başat hale getirilmiş, diğer toplumsallıklar ise ötekileştirilmiş, düşmanlaştırılmış ve hatta katliamlara maruz kalmıştır. Bu bağlamda akıllara gelen ilk örnek Kürtler ve onun mekânsal hali Dersimdir. Nitekim, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde egemen gücün, Dersim'e bakış açısı oryantalizmle soslanmış bir milliyetçiliğe tekabül etmektedir. Bu bağlamda Oryantalist bilgi üretme stratejilerini Dersim'de uygulamaya sokan dönemin hakim ideolojisi Kemalist milliyetçilik; oryantalist argümanlar devreye sokarak Dersim'i gerçekliğinden koparmış onu özsel olarak başka bir şey olarak göstermiş ve tarihsel kökenini de bu minvalde inşa etmiştir. Bu şekilde Kürtlüğünden koparılma istenen Dersim, milliyetçi- oryantalist zeminde uygar kılınma suretiyle tekrardan sözde özüne; yani Türklüğe sabitlenmek istenmiştir.

Batı'nın pozitivist düşüncesini, bilimini ve teknolojisini içselleştiren milliyetçi entelijansiya, bilginin üretiminde ve kurumsallaşmasında etkin rol oynamış ve bu bağlamda Anadolu yığınlarına modernliği götürme misyonunu kendine biçmiştir. Bu dönemde kendini medeni, uygar, modern, ilerici gibi sıfatlar altında işaretleyen Cumhuriyet yönetimi, ötekileştirme pratiğine maruz bıraktığı Dersimi, ilkel, cahil, geri, vahşi, feodal kavramları altında kodlanmıştır. Kemalizmin çağdaşlaşma misyonu, tarihsel anlamda, acil bir şekilde kendi 'Doğuluğu'nu ortadan kaldırarak homojen bir Türk ulusu yaratmak olmuş, Batının oryantalist gözü, Kemalistlerin kendilerini tanımlamasında, Türk ulusunu tahayyül etmesinde ve hegemonya kurma iddialarında kurucu bir rol oynamıştır. Buna göre, medeni olmanın gereklerinden yoksun olan Dersim halkı, kendini yönetme kabiliyetinden yoksun olup, ağalar, şeyhler ve derebeyler tarafından köleleştirilmiştir; bu yüzden kurtarılması gerekmektedir. Bu meşrulaştırıcı düşünsel temelde hareket eden Cumhuriyet hükümeti, Dersim'i medeni, modern ve hatta özgür kılmak adına kuşatmış, operasyon düzenlemiştir. Netice itibarıyla özsel bir direnişle karşılaşan dönemin iktidarı, ayrık bir ot olarak olarak kurguladığı ve benzersizliği temsil etmeyen Dersim'i devreye soktuğu milliyetçi ve iç-oryantalist söylem

ve politikalar vasıtasıyla kuşatmaya alarak ötekileştirilmiş, gerçekliğinden kopartarak asimilasyona ve kitlesel bir kıyıma maruz bırakmıştır.

KAYNAKÇA

- ALAKEL, Murat(2011).’’İlk Dönem Cumhuriyet Türkiye’si Ulus İnşası Sürecinde Milliyetçilik ve Sivil-Etnik İkilemine Dair Teorik Tartışmalar’’, *Akademik Bakış*, Cilt 5, Sayı 9, s.1-30.
- AKINCI, A(2014).’’ Milliyetçilik Kuramları’’ *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, s.131-150.
- AKMAN, Ayhan,’’Etnik-Sivil Kuramsal İkileminin Ötesinde: Modernist Milliyetçilik Kuramında Etnik Sivil Milliyetçilik Karşıtlığı’’, (Ed. Tanıl Bora, Murat Gülteginil), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, cilt 4,iletişim, 2002.
- AKGÜN, B., ÇALIŞ, Şaban H., ‘‘Tanrı Dağı Kadar Türk Hira Dağı Kadar Müslüman Türk Milliyetçiliğinin Terkibinde İslamcı Doz’’, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, (Ed. Tanıl Bora, Murat Gülteginil), cilt 4, iletişim, 2002.
- AKGÜL, Suat(1992). *Yakın Tarihimize Dersim İsyanları Ve Gerçekler*, İstanbul: Boğaziçi yayınları.
- AKYÜREKLİ, Mahmut(2010). *Dersim sorunu(1937-1938)*, (yüksek lisans tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- AYAS, Onur G. ''Kemalizm, Oryantalizm ve Osmanlı Türk Müziği'', *Muhafazakâr düşünce: Muhafazakârlık*, Yıl 10,Sayı 40, Nisan-Mayıs-Haziran 2014,ISSN 1304-8864,s.189-230.
- ATILGAN Gökhan, AYTEKİN E. Atilla(2012). *Siyaset Bilimi Kavramlar, İdeolojiler Disiplinler Arası ilişkiler*(2. Basım), İstanbul: Yordam kitap.
- BARAN, Taha(2014). *1937-1938 Yılları Arasında Basında Dersim*(1. Baskı), İstanbul: İletişim yayınları.
- BAŞARAN İNCE, Gökçen (2014). *Domatesi Çiçek Sananlar*(1. Basım), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BEŞİKCİ, İsmail(2013a). Kürtlerin Mecburi İskanı, İstanbul: İsmail Beşikci Vakfı yayınları.
- BEŞİKCİ, İsmail(2013b). Tunceli Kanunu(1935) ve Dersim jenosidi, İstanbul: İsmail Beşikci Vakfı yayınları.
- BEŞİKCİ, İsmail(2013c). Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Programı ve Kürt Sorunu, İstanbul: İsmail Beşikci Vakfı yayınları.
- TURNA, B. B(2002). ''Şarkiyatçılığı Anlamak Edward Said'in "Şarkiyatçılık"ı Üzerine Notlar'', Oryantalizm-1, *Doğu Batı dergisi*, sayı:20, Ankara, s.211-232.
- BAYKAN, S(1998). ''Doğu Ne? Batı Ne ? '' *Doğu Batı dergisi*, sayı:2
- BİLİCİ, İbrahim E(2011). ''Oryantalist Seyahatnamelerde Türk İmgesi Üzerine Bir İnceleme: Alexander William Kinglake'in Seyahatnamesi Eothen Örneği'' *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi elektronik Dergisi*, sayı:2,s.1-21.
- BOZARSLAN, Hamit(2004). *Türkiye'nin Modern Tarihi*, Diyarbakır: Avesta Yayınları.
- BULUT, Yücel (2004). *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, İstanbul: Küre Yayınları.
- BULUT, Faik(2013). *Dersim Raporları*, Beşinci basım, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- BEZCİ, Bünyamin ve ÇİFTCİ, Yusuf (2012). ''Self Oryantalizm: İçimizdeki Modernite Ve/Veya İçselleştirdiğimiz Modernleşme'', *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)* ,Cilt/ Volume: 7, Sayı: 1, 139-166.
- ÇİÇEK, M. Fatih, ''Osmanlı'dan Cumhuriyete Kürt Milliyetçiliğinin Tarihsel Kökenleri ve Gelişimi'', M. Cengiz Yıldız(ed)., *Kimlik, Kültür ve Değişim Sürecinde Osmanlı'dan Günümüze Kürtler Uluslararası Sempozyumu* içinde (s.98-118), Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013.
- ÇOSKUN, Abdulvahap(2007). *Ulus Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, (Doktora Tezi) , Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ÇERRAHOĞLU, İ (1989). ''Oryantalizm ve Batıda Kur'an ve Kur'an ilimleri Üzerine Araştırmalar'', AÜİFD 31 s.95-105.
- ÇETİNKAYA, B.A(2007). ''Misyonerlerin Epistemolojik Kaynağı Olarak Oryantalizm'', *Journal of Islamic Research*, 20(4), s.399-420.

- ÇETİNKAYA, B.A(2009). ‘‘Bati’daki ‘Sürgün’ Doğulu/Yabancı Edward Said’in Gözüyle Oryantalizm -“Öteki”nin Tanımlanması’’, *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı: I Nisan 2009, s.3-23.
- DİKİCİ, Erkan(2014). ‘‘Doğu-Batı Ayrımı Ekseninde Oryantalizm ve Emperyalizm’’, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Cilt/volume: 3, No:2, 45-59.
- DURUN, O(2014). ‘‘Bati’nın Egemen Kötü-Öteki-Doğu Düşünçesinin Pekiştirildiği Bir Alan: ‘‘Dünya Basın Fotoğrafları Kuruluşu, Yılın Fotoğrafı Kategorisi üzerine Bir Analiz’’, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*,2014/II 47,19-50.
- GÖKALP, Emre(2007). ‘‘Milliyetçilik : Kuramsal Bir Değerlendirme’’ *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt/Vol.:7- Sayı/No: 1, s.279-298.
- GÜRSES, Mürsel(2012). ‘‘Meşrutiyet Dönemi Gezi Kitaplarında Oto-oryantalist ve Oksidentalist Söylemler’’, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/1 Winter 2012, p.1269-1303, TURKEY.
- HALLI, Reşat, *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar(1924-1938)*, Genkur. Basımevi Ankara 1972.
- HEYWOOD, Adrew(2012). *Siyasetin Temel Kavramları*, Ankara: Adres Yayınları
- İLYAS, Ahmet(2015), ‘‘Cumhuriyet Döneminde Ortaya Çıkan İsyarlarda Aşiretlerin Rolü’’, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt 5, sayı 1, s.182-200.
- KAHRAMAN, Ahmet(2004). *Kürt İsyarları Tedip ve Tenkil*(2. Basım), İstanbul: Evrensel Basım Yayın
- KAHRAMAN, H.B(2002) ‘‘İçselleştirilmiş, Açık ve Gizli Oryantalizm’’, *Oryantalizm-1*, sayı: 20 *Doğu-batı dergisi*, Ankara,153-178.
- KAHRAMAN, H. B. ve KEYMAN, E. F. (1998) ‘‘Kemalizm, Oryantalizm ve Modernite’’, *Doğu Batı*, sayı:2, Ankara, 75-88.
- KAYA, Y(2017). ‘‘Oryantalizm – Postkolonyalizm ve Sanat’’, *İdil*, , Cilt 6, Sayı 30, Volume 6, Issue 30, s.647-665.
- KAYA, Ali(2002). *Başlangıçından Günümüze Dersim Tarihi*, İstanbul: Can yayınları.
- KEYMAN, E.Fuat (2002). ‘‘Globalleşme, Oryantalizm ve Öteki Sorunu: 11Eylül Sonrası Dünya ve Adalet’’, *Oryantalizm-2*, *Doğu-Batı Dergisi*, Sayı:20, Ankara, s.11-32.
- KEYMAN, F., MUTMAN, M. ve YEĞENOĞLU, M (1999). *Oryantalizm Hegemonya ve Kültürel Fark*, Mahmut Mutman, Meyda Yeğenoğlu (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- KEYMAN Fuat, Meyda Yeğenoğlu ve Mahmut Mutman (1999). ‘‘Giriş: Dünya Nasıl ‘‘Dünya’’ Oldu?’’. *Oryantalizm Hegemonya ve Kültürel Fark*. Fuat Keyman, Mahmut Mutman, Meyda Yeğenoğlu (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- KİRİŞÇİ, K., WINROW, Gareth M.(2002). *Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- KOCABAŞ, Süleyman(2006). *T.C Devleti Tarihi 2 Atatürk ve İnkılaplar Dönemi 1923-1938*,İstanbul: Vatan yayınları.
- KURUBAŞ, Erol(2004). *Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye*, cilt 1, Nobel Yayın Dağıtım
- KÖSE, M., KÜÇÜK, M., ‘‘Oryantalizm ve ‘‘Öteki’’ Algısı’’, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (The Journal of Social and Cultural Studies)* Cilt/Volume: I, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2015, s.107-127.
- MARDİN, Şerif(1995). *Makaleler 1 Türkiye’de Toplum ve Siyaset* İstanbul: İletişim.
- MERTCAN, Hakan (2007). Oryantalizm-Sömürgecilik İlişkisi: Batılı Fatihlerin Kılıcından Alaaddin’in Lambasına Uzanan ‘‘Aşk’’ın Bitmeyen Kanlı Serüveni, *Milel*
- MİNORSKY vd.(2008)., ‘‘Kürt Milliyetçiliği’’,*Örgün yayınevi Nihal*.
- MUTMAN, Mahmut (2007). ‘‘Şarkiyatçılık/Oryantalizm’’,(Ed.TanılBora, Murat Gülteginil), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*: cilt 3,İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mutman, M(2002). ‘‘Şarkiyatçılık: Kuramsal Bir Not’’, *Oryantalizm-2, Doğu Batı dergisi*, sayı:20, Ankara, s.105-114.
- ORAN, Baskın(2002). ‘‘Kürt Milliyetçiliğinin Diyalektiği’’, (Ed. Tanıl Bora, Murat Gülteginil), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, , Cilt 4 ,İstanbul, İletişim.
- PARLA, Jale (2001). ‘‘Hayâlî Doğu’’, *Atlas Dergisi*.
- ÖĞÜN, Süleyman Seyfi(2000). *Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik*, İstanbul:Alfa Yay.
- ÖNAL, Ahmet (ed.), *Yeni ve Yakın Çağda Kürt Siyaset Tarihi*, Peri yayınları,1998.
- ÖZÇELİK, Tacettin Gökhan(2015). ‘‘Doğu ve Batı Dikotomisinin Yarattığı Gerçeklik: Oryantalizm – Oksidentalizm’’, *Internatinal Journal of Eurasia Social Sciences*, Year: 6, Vol:6, Issue: 19, s.168-193.
- ÖZSOY, Nuriye(2010). *Der İslam Dergisinde Yayımlanan 112. El-İhlâş Suresiyle İlgili Makaleler Örneğinde Oryantalistik Kur’an Çalışmalarının Değerlendirilmesi*, Yüksek lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- SAİD, E. (1995). *Oryantalizm*, Çev: Nezih Uzel,İstanbul:İrfan Yayınevi.
- SAYYİD, S(2007). ‘‘Oryantalizmden Sonra’’, (Editör Lütü Sunar), *Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü Yayınları, , s.65-77.
- SİRMAN, Nükhet,‘‘Kadınların Milliyeti’’, (Ed. Tanıl Bora, Murat Gülteginil), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, cilt 4,İletişim, 2002

- SUNAR, L. "Şarkiyatçılığı Niçin Yeniden Tartışmalıyız", (Editör Lütfi Sunar), *Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2007, s.27-53.
- SÜPHANDAĞI, İsmail (2004). *Batı ve İslam Arasında Oryantalizm*, İstanbul: Gaye Kitabevi.
- ŞİMŞİR, Bilal (2009). *Kürtçülük 2*, Bilgi yayınları.
- TÜRKÖNE, Mümtaz'er(2011). *Siyaset*, İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- TOTAL, N(2002). "Edward Said'in Oryantalizmi Nasıl Okunuyor?" Oryantalizm-2, *Doğu Batı dergisi*, sayı:20, Ankara, s.115-134.
- UZUN Turgay ve ATASEVER Gülbahar, "Türkiye'de Modernleşme Süreci Bağlamında Oryentalist ve Oksidentalist Bakışlar", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 26, Nisan 2010.
- ULUÇ, Güliz, *Medya ve Oryantalizm Yabancı Farklı ve Garip... Öteki İstanbul: Anahtar Kitaplar yay. 2009.*
- ULUĞ, Naşit H. *Tunceli Medeniyete Açılıyor*, İstanbul: Kaynak yay . 2007.
- ULUĞ, Naşit H. *Derebeyi ve Dersim*, İstanbul: Kaynak yay. 2009.
- VAN BRUÏNESSEN, Martin(2011). *Ağa, Şeyh, Devlet*, İstanbul: İletişim yayınları.
- VAN BRUÏNESSEN, Martin(2010). *Kürdistan Üzerine Yazılar (7.Baskı)* , İstanbul: İletişim Yayınları.
- YANIK, C. ve KARA, M(2016.)"Milliyetçiliğe Yönelik İki Kuramın Değerlendirilmesi: Modern Milliyetçi Kuram ve Etno-Sembolcü Milliyetçi Yaklaşım", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1):559-582.
- YAVUZ, Hilmi(2007), "Modernleşme: Parça mı Bütün mü? Batılılaşma Simge mi, Kavram mı?", (Ed.Tanıl Bora, Murat Gübrekingil), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*, cilt 3, İstanbul: İletişim.
- YAVUZ, H(1999). *Modernleşme, Oryantalizm ve İslam*, Boyut yayıncılık, İstanbul.
- YEĞEN, Mesut(2013). *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu (6.Baskı)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- YESEVİ, Çağla Gül(2012). Türk Milliyetçiliğinin Evrimi, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 4, No 2, ISSN:1309-8012, s.75-85.
- YILMAZ, AYTEKİN(2003). *Çağdaş Siyasal Akımlar Modern Demokraside Yeni Arayışlar*, Ankara: Vadi Yayınları.
- YILDIRIM, Emre(2014). "Türkiye'de Milliyetçilik ve Milli Kimlik: Türkçülüğün Keşfi ve Ulus-Devletleşme Sürecinde Türk Milli Kimliği", *International Journal of Social Science* Doi number:<http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2541>, Number: 28 , p. 73-95, Autumn II 2014.

YILDIZ, Aytaç(2007). ‘‘Oryantalizm Tartışma Metinleri’’, Aytaç yıldız(derleyen), Ankara: Doğu Batı yay. s.9-10.

ZEYDANLIOĞLU, Welat(2009). ‘‘Beyaz Türk’ün Yüku: Oryantalizm, Kemalizm ve Türkiye’de Kürtler’’, *Toplum ve Kuram*, Sayı: 2, Güz 2009,195-212.

DİĞER KAYNAKLAR

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri (2006), C.II, erişim adresi: <http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/S%C3%96YLEV-ORJ%C4%B0NAL.pdf>, erişim tarihi: 18.01.2017.

Atatürk ve Çağdaşlaşma Belgeler ve Görüşler (2010), Hazırlayanlar Prof. Dr. Mehmet Saray, Hüseyin Tosun, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Toplumsal Barış Yollarının Araştırılması ve Çözüm Sürecinin Değerlendirilmesi Komisyonu Raporu (2013), Ankara, erişim adresi: http://tbmm.gov.tr/komisyon/cozum_sureci/docs/cozum_kom_raporu.pdf, erişim tarihi: 18.01.2017. .

ÖZGEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Ahmet ÖZLÜK
Doğum Yeri :Nusaybin
Doğum Tarihi :20.05.1987
E-posta :ozlk.ahmet@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise : 2004-2006 Fatih Terim Lisesi
Lisans : 2011-2014 Pamukkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset ve Kamu Yönetimi Bölümü

Yüksek Lisans : 2014-2018 Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Doktora :-

Yabancı Dil ve Düzeyi: İngilizce YDS-40

İŞ DENEYİMİ :-

ARAŞTIRMA ALANLARI: Milliyetçilik, oryantalizm, modernleşme